

ВІН БУВ ЗАВЖДИ

Розум тримає дати й обчислює літа. Насправді ж геній живе завжди: в минулому, в сьогоденні, в завтра. Але його, Т. Г. Шевченка, завтра завжди більше... Він — середовище існування.

Вчені кажуть, що час двонапрямний, бо рухається як одна рука назустріч другій. Коли це так, то історія, дух народний ішли назустріч тій особі, — як дерево йде назустріч своєму плоду, і, навпаки, як наснина йде назустріч майбутньому дереву, — який було суджено стати національним виразником, символом національної сутності. Він став оптикою, повітрям, щитом і мечем народним. Він став національним кодом, паролем. Він для України — все. Його досить і для почину, і для чину, для безмежних продовжень. Україна — й о г о Голгофа, воля ж — й о г о хрест. Він розп'ятий був за свою вітчизну, і воскрес через неї. У світовій літературі немає рівного йому, — ці слова обумовлені не чванством, не пихою і не загумінкуватістю, — немає рівного в оскарженні кривди, розтоптаній людської гідності, в достеменній глибині людського горя. Всенародний біль — у ньому, вселюдська трагедія — в ньому, драматизм віку — в ньому... Допоки існуватиме на землі кривда, допоки нехтуватимуть людською гідністю, допоки сльоза сушитиме очі, його закличне, вогняне, ніжне, щире, сердечне слово відлунюватиме у душах покривджених і кривдників. Й о г о голос — голос речника... Його передбачення — пророчі, його творчість — витвір деміурга. З книг, упадкованих українським народом, як зазначав Олесь Гончар, на першому, на чільному місці у нас стоїть "Кобзар". Кожен суцільний у ньому, в "Кобзарі", може знайти с о с: і щедрий, і зазіхуцій, і добрий, і лихий, і щасливий, і нещасний, і багатий, і бідний... Бо ніхто так глибоко не "вклав персти" в рани часу, як наш Кобзар. А час — це його доля, доля народу...

Кріпак, сирота, художник, поет, рекрут, в'язень топтаний, але не розчавлений, виснажений, але не зломлений, розпачливий, але не зневірений, покликує і п о ч у т и й... Він вкладав персти не для того, щоб перевірити реальність баченого чи переживаного, а щоб упевнитись, що це не сон, який минеться й забудеться... Часове для нього було формою здійснення майбутнього: звідси заклик до помсти, до сокири, до руху...

Поетові було властиве епічне, колективне розуміння та сприйняття часу, бо він акумулював духовний набуток багатьох поколінь... Які потрібні були гігантські зусилля, щоб подолати часовий розрив, який уже утворився поміж ними, щоб подолати час, щоб подолати свою долю, щоб його власні болеші не звузили масштабу мислення і бачення, щоб душа не зосередилася лише на "своєму" життєвому, що, як правило, призводить до пристосування, до соціальної мімікрії, до самозбереження... Його власний біль був продовженням народного болю, і

він спонукав до протесту, до непокори, і можна з певністю сказати, що безкомпромісність, бунтівливість відповідали його найглибшій сутності, його справжній позиції. І ця його найістотніша риса не має нічого спільного з пихою, гордовитістю інтелекту, що претендує і нині на роль всезагального еталона. А ще одне, на що необхідно звернути увагу: попри всю наголошеність поета на "Я", творчість його позбавлена будь-якого звуженого індивідуалізму. Велике поетичне "Я" Т. Г. Шевченка — це "Я-сповідь", "Я-заклик", "Я-захист" від стереотипної фольклорної безособовості. Бо його "Я" — це і "ти", і "він", — "ми" і "всі"... За Шевченковим "Я" ("І виріс Я на чужині", "Неначе цвяшок у серце вбитий, оцю Марину Я ношу", "Недавно Я поза Уралом блукав і Господа благав...") постає якийсь інший зміст, так неначе від твого "Я" воно вимовлене, бо не відчутно часової дистанції, і така переконлива завжди сила поетичного почуття. Його творча спадщина — це не історія літератури, а насамперед моральні приписи, звернення всього роду до твоєї душі, до сумління.

Для всіх митців, літераторів нинішніх, я певен, і майбутніх Шевченко був і буде завжди постійним корективом як у житті, так і в творчості: його слово діє протверезливо на тих, хто високо заноситься в своїх авторських амбіціях, у своїй самозаспокоєності, ситості, задоволеності.

Т. Г. Шевченко, незалежно від історичних обставин, завше впливав своєю творчістю на формування національного характеру, на долю українського народу — меншою чи більшою мірою; він визначав перспективу загальнокультурну, він запорука, що література ніколи не сповзе до ролі "блязня", "розважальника".

Високий трагізм його долі, мужність, життєстійкість діють так само отверезливо, коли співставляєш свої дрібні життєві прикраси з його драмою життя.

Він близький мені, бо він у тій чи тій формі (музика, поезія, драматургія, живопис, скульптура, історія...) присутній у свідомості, адже він завжди сучасний, нагальний, як завжди будуть сучасні й нагальні такі поняття, як правда, добро, людяність, щирість, ніжність, мужність, братерство... Дивовижна простота, недосяжна досяжність, воля і широта подиху, смуток неубутний, пророчистість, полум'яність, епічність, масштабність — це те, чого так бракує нам у цілокупності...

Магія шевченкового слова незбагненна, ніби не він писав, а сам час водив його рукою. Цим словом він урятував народ од німоти, кожне слово його підтриму-

Фото О. Кутпахметова

Київ. Дім Шевченкової мрії

Тарас Шевченко. Такі імена — це фокусивні, збірні, квазарні сутності національні. Вони, ці імена, стають національною емблематикою. Ім'я Тараса Шевченка стоїть у національній свідомості першим. Кобзар як Заповіт. Народний, національний Заповіт. Як він звучить сьогодні?

Сьогодні в номері:

Марія Олійник:
"Щоб вороги поважали"

стор. 5

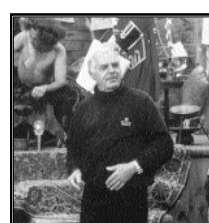
Ніна Вірченко:
"Без Шевченка — жодного дня!"

стор. 7

Віктор Баранов:
"На кого полишимо цей шлях?"

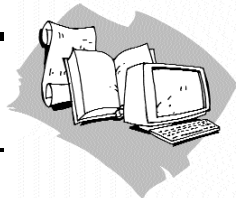
стор. 11

Слово критика про новий фільм Юрія Іллєнка

стор. 15

Павло МОВЧАН

ІНТЕЛЕКТ І ТЕЛЕБАЧЕННЯ СУМІСНІ. ДОВЕДЕНО «КУЛЬТУРОЮ»

**БЛАКИТНИЙ ЕКРАН
З ЖОВТОЮ
НАЧИНКОЮ**

80 % інформації людина отримує через зорове сприйняття — стверджують фахівці. Але в українській ситуації проблемами є все те, що нам настирливо нав'язується засобами масової інформації, які покликані дебілізувати свідомість озлиденілого населення. Не подобається щось — читай іншу газету чи дивись інший канал, програму. Якесь частина населення так і чинить, нерозбірливо кидаючись у крайнощі і шукаючи відповіді на свої запитання, перебираючи пресу чи переключаючи телеканали. «Елка і кореша», ігри для тих, хто думає, що знає все і хоче виграти перший мільйон, і головне у сучасній Україні — це, звичайно ж, КВК (українською — Клуб Веселих і Кмітливих), тобто знаменитий КВН, який здає розважити і державних мужів своєю антиукраїнською, українофобською дотепністю. Членство журі складають типові представники сучасної української журналістики, що пишається своїм синдромом «пофігізму», «КІЧ»-иться і мліє, мов сир у сметані, у транснаціональному інформаційному океані. Наповненому, до речі, інформаційними відходами світового звучання. Протягом десяти років український глядач, втративши недолуге українське телебачення, отримав третьосортний телевізійний продукт і починає звикати до аля-єврейсько-американських шоу-програм, які є власне пародією на все те, від чого і самі американці давно відмовились. Ідея зомбування населення певним інформаційним мотлохом — стара як правда. Комунізація має адекватний заміник — солодку демагогію, яка причаровує зорову уяву людини і присипляє мріями про таке красиве і гідне життя, яке панує там..., куди не кожному пощастило потрапити, але роздивитися як там, у них, ми мали всі можливості. Колись подорожував весь Радянський Союз разом із Сенкевичем, сьогодні — з Іриною Зінченко. На сьогодні свідомість — уже сформована. Осередки української ду-

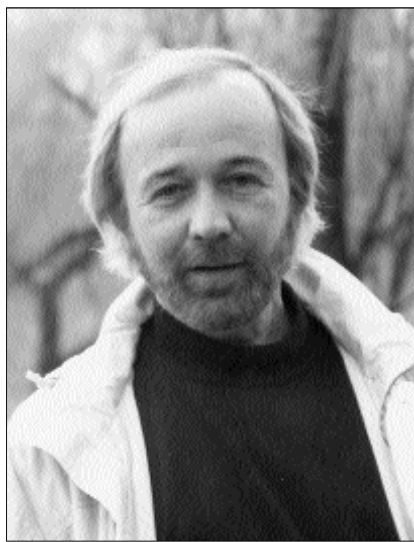
ховності і честі зведені до рудиментів хutorянського, посттоталітарного суспільства. Ми починаємо забувати про те, що Україна була і є європейською країною, а культура наших митців є складовою європейської скарбниці. Так було віками. І поставлене перед новими трансформаторами свідомості завдання, тобто нав'язлива напівманіяцька ідея представити українську культуру попелюшкою на європейському святі духовності — майже виконане. Адже те, що ми щодня бачимо на телеекрані, не дарма в народі прозване «сірками української естради». Вони табунами і мас-культурними методами відвойовують собі місце під сонцем. Необільшовизм — хвороба всіх перебудов.

На цьому тлі з'являється якісно нове — телеканал «Культура».

ТЕЛЕКАНАЛ «КУЛЬТУРА» — ДРУГЕ ДИХАННЯ

Розуміє населення ці проблеми чи ні, але десять відсотків громадян — це ті, яким не все байдуже. Гірко, але саме ці 10% потребують іншого, елітного телебачення. Є і бажаючі заповнити цю нішу, є матеріал, гідний оприлюднення, тобто «залезаний» на полицях державної студії УКРТЕЛЕФІЛЬМ, але вічний і вартісний. Хоч на сьогодні вже архівний. З нього і почали свою першу спробу кіномитці, що запропонували державному телебаченню свою культурологічну програму, назвавши її телеканалом «Культура».

Власне блок, який осмілювся на таку гучну назву, проіснував недовго. Відсутність фінансування, чіткої концепції, а головне — вже звичної сучасному глядачеві телевізійної динаміки стали причиною блукань цієї програми хащами ефірного часу і скорочення того ж таки ефірного часу до годинного показу програм. Це насторожила бажаючих мати елітний канал і керівництво державного телебачення. Задум створення телеканалу, тобто блоку з такою гучною назвою — «Культура» — як альтернативи пануючій інформаційній системі свого навантаження не вит-

Олег Бійма

ривав. Почалися роздуми над тим, а чи не скористатися допомогою — волевиявленням споживача і обміну думками з професіоналами.

Отак і виникла ідея проведення круглого столу, присвяченого проблемі блоку «Культура». Відгукнулися найпрогресивніші киево-могилянці, що, власне, й організували цей захід.

Учасниками круглого столу були всі, кому не байдуже ідея існування елітної культурологічної програми: культурологи, викладачі, студенти та аспіранти Києво-Могилянської Академії, журналісти. Не останньою була і думка Президента державного телеканалу Ігоря Сторожука та його побажання до працівників блоку «Культура» працювати над удосконаленням роботи каналу. Відповідальність за це — надто висока, а група ентузіастів складається з так званих «кіношників», яким на Укртелефільмі не платять зарплати.

Організація такої акції, що сприяла бурхливому обговоренню проблеми не в кулуарах — один з наймудріших кроків у реалізації задуму. Відкритими в результаті залишилися два запитання: на кого розраховувати телеканал (на еліту чи споживача) і де знайти фінансову підтримку? Але не прозвучало «ні» у проблемі: бути чи не бути телеканалу. А це — вже результат.

Леся САМІЙДЕНКО

•

ПРАВО І ЛІВО

УКРАЇНУ ВІДДІЛЕНО ОД СТОЛИЦІ УКРАЇНИ Або «Ідіть ви до... суду!»

Час від часу роблю передплату для пані Ганни Луценко, пенсіонерки з Полтавської області, брат котрої, Василь — відомий активіст української діаспори в США, справжній патріот України, який давно і плідно, починаючи з часів визвольних змагань ОУН-УПА, працює на нашу незалежність.

Ось і цього разу, днями, приходжу на центральний поштамт столиці, заповнюю бланк абонементу на «Слово Просвіти» і подаю у віконце. Миловида пані бере до рук абонемент і за якусь мить осяває мене співчутливим усміхненим поглядом: «Не можу Вас задовольнити, — каже, — бо, згідно з телеграмою «Укрпошти» від 5.02.2002 р. № 1\ 729 211, передплату на пресу, що висилається за межі Києва, тимчасово припинено. Про поновлення передплати буде повідомлено додатково».

Від несподіванки й здивування я розгубився, не знаючи, як відреагувати на такий цілком абсурдний фортель чиновників. Причому, без жодного посилання на якусь, бодай трохи зрозумілу, причину.

Та й яка може тут бути причина, яка б усунула відмову державної організації від реалізації моїх громадянських прав у сфері поштових послуг, для надання яких ця державна організація існує?!

Бо я хочу простої і зрозумілої речі: щоб українська «Укрпошта» пересилала за мої українські гроші українську газету українському читачеві. Тим більше, що «Укрпошта» існує саме для цього.

Щоправда, в анналах зв'язківців пощастило знайти документ, на підставі якого цю телеграму підготовлено: «У зв'язку зі збільшенням скарг передплатників... недосконалістю системи розрахунків за передплату...» Виявляється, винні ми, передплатники!

І хоча жодної причини у вищезазначеній телеграмі не вказано (а телеграма — це яскраве свідчення термінової важливості отієї «безпричинності»), ця причина є, вона існує. Причому, причина настільки важлива, що автори телеграми наважилися на порушення одразу чотирьох статей Закону України «Про інформацію»:

Ст. 6. *Головними напрямками є: забезпечення доступу громадян до інформації...*

Як бачимо, тут якраз є факт **не забезпечення** доступу громадян.

Ст. 9. *Всі громадяни України... мають право на інформацію, що передбачає можливість вільного одержання, використання, поширення та зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів...*

Як бачимо, є факт очевидного порушення прав громадян, яке стоїть на **перешкоді реалізації їх інтересів**.

Ст. 10. *Право на інформацію забезпечується: ...створенням механізму здійснення права на інформацію...*

Телеграма «Укрпошти» від 5.02.2002 р. фактично **скасовує цей механізм** на невизначений термін.

Ст. 29. *Доступ до відкритої інформації забезпечується шляхом: ...поширення її засобами масової комунікації...*

Як бачимо, такий загальнодержавний засіб масової комунікації, як «Укрпошта», не тільки **не забезпечив**, а навіть **офіційно заборонив** своїм підрозділам поширювати відкриту газетну інформацію за межі столиці.

Отже, порушено Закон і права громадян. Громадянам завдано очевидної моральної шкоди. Чиновник поштового відомства вирішив за мене, чи я маю (чи не маю) права надсилати газету моїм співвітчизникам.

А що пропонує Закон у подібних випадках?

Ст. 49. *У випадках, коли правопорушення завдають громадянам... моральної шкоди, особи, винні в цьому, відшкодовують їй на підставі рішення суду.*

На особистому досвіді мав можливість переконатися в суді, що в подібних випадках грошовитиша (чи адміністративна) сторона завжди має перевагу над Законом.

А у тому, що в даному разі ми знову бачимо прояв адмінресурсу, та ще й монопольного (бо ніхто інший, крім «Укрпошти», не виконує функції пересилання передплачених газет), — немає жодних сумнівів. Як і в тому, що такий «запобіжний захід» має пряме відношення до парламентських виборів.

А яким чином, врешті-решт, мені оформити передплату? Як у зацитованому вище документі розпорядилися панове зв'язківці, — «в межах відповідного газетного вузла». Тобто я маю переслати гроші на передплату з Києва до Полтавської області, щоб моя знайома пенсіонерка (чи не з дозволу чиновників «на місцях»?) передплатила за місцем проживання газету, яку їй надсилатимуть з Києва. Працівники зв'язку повідомили нам приватно, що ці обмеження буде знято після виборів.

Висновок напрошується лише один: влада, всупереч інтересам громадян-виборців, накладає обмеження на поширення інформації тих столичних ЗМІ, в яких

РЯТУЙТЕ НАС ВІД РАДІО «ШАНСОН»!

Не вірте тому, хто вас запевняє, що рейтинговими стають завдяки всенародній любові. Минули ці часи. Бал правлять ті, хто музику приватизує, користуючись моментом панування беззаконня. Приватизація, звичайно, умовна, але саме так виглядає все те, що під маркою «Шансон» роздає народу однією FM-радіостанцією. На сьогодні вже всі інші FM не здаються нав'язливими, бо їх можна слухати за бажанням кожного і будь-де. Позбавити ж свої вуха та свідомість нав'язливого впливу радіо «Шансон» не так просто, адже власники транспортного сервісу «Автосвіт» змушені музично супроводжувати своїх пасажирів послугами саме вищезгаданого радіо. Вибору вони не мають, бо закабалені угодою мережі «Автосвіт» з шансон-мафією, яка таким чином примусово намагається формувати смак населення п'ятдесятити вже сорокавосямиміль-

йонної держави. Не мають вибору і пасажири, більшість з яких просто дратує процес примусового гвалтування їх свідомості блатним антиукраїнським музично-політичним харчем. Складається враження, що уява виробників інформтовару радіо «Шансон» про стан свідомості пересічного українця чи просто громадянина України базується на спілкуванні чи й

просто фінансовій підтримці кримінальних кланів. Навіть не «нових українців», а саме беззпечних для суспільства верств, які намагаються задовольнити смаки собі вартих.

Не дивуйтеся тому, що останнім часом усе тихіше і без музики вас доведуть, куди вам треба. Водії часто, не витримуючи навали інформаційно-музичного невіглас-

тва, вимикають радіо «Шансон», яке роздратовує будь-яку просто порядну людину, що не хоче слухати «А без Подола Київ не возможен...» чи «Завялі вішні в саду у дяді Вані» (це одна з найпристойніших асоціацій, яка виникає в результаті щоденного примусового прослуховування радіосупроводу, що його ми змушені оплачувати, користуючись транспортними послугами).

Хитро, круто, переможно совком вигрібається все, що було і може бути кращим надбанням української культури, і культивується ностальгичний клімат по «лучшим прошедшим временам», за якими аж душа болить під музику, що пропонує ностальгичне радіо «Шансон».

Л. С.

•

Немає на світі двох однакових людей, як немає двох однакових листочків. У своїй суті кожна річ неповторна. Тому будь-яке порівняння хибить на неточність. Однак з порівняння хочеться почати свою розповідь.

У природі зустрічаються коштовні камені, що справжню цінність здобувають лише після копіткого шліфування. Нові форми і зміст вражають відтак своєю невідомістю, багатством кольорів і тонів, а іноді, розгортаючи породу людських особистостей, осліплюєшся — перед тобою безцінний скарб чаруючої людської обдарованості і таланту. Цей скарб, на відміну від коштовних каменів, людина шліфує сама, залишаючи лише успадковану від природи основу, як і трапилося з людиною, чиє життя було зіткане з чорних і червоних ниток, назва яким музика, поезія, пісня, любов до людей, до народу свого, до своєї сім'ї. По небутті його спливає час. Зайвою окалиною відпали невизнання, невіра в його непересічний талант і зайві емоції. Незалежно від наших побажань виблискують нині і виблискуюватимуть у майбутті грані його геніальної обдарованості, грані творця, новатора і таланту потужної, як сказав би Іван Франко, сили.

Спадає на пам'ять перша зустріч з автором "Червоної руті" Володимиром Івасюком. Це був молодий, міцно збитий хлопець у синій спортивній куртці, з красивими і по-гуцульськи гордими рисами обличчя. Здоровий рум'янець підкреслював весело-спостережливий блиск його очей, а були вони, наче небо після зливи — голубими, очей, на які спадало каштанове сипке волосся. Різьблене підборіддя свідчило про твердий і рішучий характер. Володя невідвратно дивився на поля зеленої Буковини, впливав спостережливим поглядом у зелені вруна свого краю, що миготіли у вікні автобуса. Поля поволі переходили в мрійливі пагорби, віщуючи наближення справжніх синіх гір. Як писала про нього одна канадська газета, Володимир Івасюк — співак синіх гір. Він нестямно любив свої гори. В його піснях вони ставали одухотвореними героями, мріяли, співпереживали і печалилися разом зі своїм автором. У горах він знайшов червону руту, що полум'янітиме вічно у серцях людських вічним вогнем його щедрої і доброї душі, його зачарованості і любові.

Лише вчора-позавчора я став студентом Чернівецького держуніверситету, а того дня вертав додому, з радістю наспівуючи пісні "Смерічки", де брав участь. На щастя, нагодився знайомий журналіст із місцевого телебачення — Жан Макаренко. На зупинці у Вашківцях він познайомив мене з Володею. То було у серпні 1970 року. На час нашого знайомства Володя уже був автором "Червоної руті", яку запропонував редакції телебачення. Головний режисер В. М. Селезінка, який знав його як здібного скрипаля і співака, був здивований. Хлопець приніс пісню. Селезінка проникся текстом пісні і запропонував "оправити" її у видовий ролик з красвидами Карпат і водограїв. На цей час ми вже в "Смерічці" співали одну з Івасюкових пісень — "Я піду в далекі гори" — надзвичайно імпульсивну й життєрадісну співанку. Виявляється, їхали вони до Косова, де пінуться напрочуд красивий водоспад Гук. Там оператор Дмитро мав зняти той видовий ролик, і Володя із захватом розписував кожен кадр, кожен куплет. Отож знайомство з тим Івасюком закарбувалось у душі і буде зі мною завжди. Зустріч і знайомство, однак, перевершили всі мої сподівання. На все життя вразила його особливість характеру — не викладати себе одразу, не обрушувати на голову співрозмовника масу інформації і лавину інтелектуальних режюмувань. Він вводив мене у свій неповторний людський світ поволі, розкриваючись щоразу несподіваними закрутками залишеної у гори, в людей душі, ще більше несподіваного і жаданого залишав на потім. До кінця не розкриваючись, він не давав найменшого приводу пізнати себе у всій своїй складності. Могу лише з впевненістю судити, що Володимир Івасюк жив у чотирьох вимірах. Це був Поет, Композитор, Художник, Людина. Віддати перевагу якомусь одному важко, як і нелегко знайти кожному точне формулювання. Залишається крок за кроком відтворювати його будні і свята. Цим короточасним святам,

власне, більше передували будні, мозольні і напружені, для яких напружена праця залишала короткі години перепочинку.

Першими виконавцями "Червоної руті" — критики, музикознавці і звичайні шанувальники естрадного мистецтва вважають мене і Василя Зінкевича. Це твердження пішло гуляти між людей з легкої руки самого Володимира Івасюка, який завжди зичив популярності своїм колегам і друзям, але пальма першості належить не нам, а самому автору популярного твору. Композитор і поет Володимир Івасюк сам володів чудового тембру і краси голосом, який і окрилив "Червону руту" зі сцени Чернівецької студії телебачення. Цей варіант і слід вважати оригіналом. Наш — просто відомий ширшому загальному слухачів. Свого часу пісня на фоні падаючої бистрої води з-під Гука, водограю побіля Косова в Карпатах, обійшла екрани України і надовго заповонила серця людей.

Непомітно ніби, але впевнено і дуже сходилла його зоря. Шкода лише, що була вона серпневою, короточасною на життєдайне світло. Однак на небі творчості залишила вона незгасний світ. Зоря ця горіла тільки для людей.

Екран багато сприяв його популярності. Добре пригадую жовтневий день 1970 року, після третьої пари відкликають мене на Театральну площу, де готувалася передача "Камертон доброго настрою". На вулиці стояв погожий осінній день, день, ко-

— поезія найвищої проби.

Не знаю я, коли сюди
прийду,
Та залишаю замість
себе квіти,
Ті квіти, що знайшов
у саду
Для тебе, для тебе
я...

Не зітреться ніколи у пам'яті найбільш творчий і тому напружений до неможливого період перед зйомками фільму, коли безсонними ночами сиділи ми на телестудії. Запис фонограми робив знайомий вже Василь Стріхович. Репетиції. Оркестри. Апаратура. Сотні дублів. Переспівано стільки ж пісень. Не знали спочинку не тільки режисери фільму, але й Володя, Софія, Левко, Василь і Марійка Ісак. Над ранок буквально валилися з ніг, але, ледь вийшовши на вулицю, почувши щебет негмамовного птаства, ми ніби відроджувалися. Володя наспівував фінальну пісню про поїзд.

На швидких поїздах

НАЗАРІЙ ЯРЕМЧУК: СПОГАДИ ПРО ВОЛОДИМИРА ІВАСЮКА

ли люди вперше почули у Володиному виконанні "Червону руту" і "Водограй". До самої площі було не пройти. Її обступили сотні людей. З вікон медінституту, де на той час навчався Володя, визирали студенти, сонце сяяло у променях бабинею літа, а над Чернівцями лунали пісні Володимира Івасюка, що сидів на лаві під деревами — смерічками, ялинками (їх недавно викопа-лі і пересадили на інше місце) та розмовляв із дівчиною. Для камери він був недосажним. Увага операторів зосереджувалась на безпосередніх учасниках передачі, на Софії Ротару, скажімо. Вона співала пісню "Валентина". Співала натхненно, вражаючи. Подальший злет її тісно пов'язаний з іменем Володимира Івасюка.

Зі сходинки на площі я співав, пригадую, "Юність смерек, мов незрівнянний світ краси...". Оддалік стояли добре знайомі мені Валерій Громцев, Левко Дутківський, Марія Ісак, Софія Ротару, Василь Зінкевич, Василь Селезінка, Василь Стріхович. Останній, тон-режисер місцевої студії телебачення, першим записував на плівку пісні композитора Володимира Івасюка і всіх тих, хто був на площі. Через камеру ми несли глядачам світ не лише краси, але й своїх почувань і мрій. Багато хто з імпровізованої сцени передачі "Камертон доброго настрою" виглядав своє майбутнє. Не один пов'язував його з людиною, що все ще сиділа на лаві під ялинами. Отже, 13 жовтня 1970 року — це день народження "Червоної руті" і "Водограю", що дивно, пісні прозвучали одночасно, а визнання їх людьми було різне. "Червона рута" одразу зацьмурила не лише "Водограй", але й інші пісні.

Після "Камертону доброго настрою" друге життя "Червоної руті" дав однійменний фільм режисера Романа Олексіва. Це своєрідна стрічка з участю цілого сузір'я талантів нашого краю. На чільному місці стояв, звичайно ж, Володя, чимі піснями — "Я піду в далекі гори", "Водограй", "На швидких поїздах" — стали справжньою окрасою стрічки. А чого тільки варта його поезія до пісні Валерія Громцева "Залишені квіти"! Я ніскільки не обмовився

Подолаю свій шлях.
Хай летить до мети,
І легка моя путь —
Здогадались, мабуть, —
Нових друзів я хочу знайти...

Нарешті, у сінокошому серпні, учасники зйомок зібралися в Яремчі. Володя приїхав з нерозлучною гітарою, разом з якою він перейшов на одну мою фотографію. На композиторові джинси, синій спортивного крою светр. Володя стоїть у колі друзів, перед якими стелиться чарівний світ Карпат. Погляд його ледь замріяний. Голова горділиво відкинута назад...

У Яремчі він часто наспівував одну мінорну французьку пісню. Інтерпретував її напрочуд вдало. Цю пісню співав він в автобусі, коли ми вертались зі зйомок. Співав, задумливо вдвигляючись через заплакані від дощу вікна на присмирнілі гори.

Якщо дотримуватися строгої хронології подій, згаданим зйомкам передували наші зустрічі у Вишніці. До гірського райцентру він приїжджав ранковим поїздом, проводив з нами не одну годину. В результаті народилося чимало оркестрових пісень, цікавих задумів. Наприклад, пісня "Відлуння твоїх кроків", котру згадую я у хвилини душевного сум'яття. Заспівати її Володя запропонував Василеві і мені. Після прослуховування зійшлися на думці віддати твір моєму напарникові по сцені. Вона й прижилася в репертуарі Зінкевича.

З вишницьких зустрічей Володю пам'ятаю завжди веселим і переповненим задумами. Він носив при собі нерозлучний кавового кольору портфель, у якому, крім книг, зошитів, білого халата і стетоскопа, завжди лежав чистий нотний папір. Любив Володя свій портфель по-особливому. Завжди з якимось побожним трепетом клацав замком, витягаючи нові твори. Згодом придбав польський чемоданчик, але запам'ятався він чомусь менше, хоч теж вигойдував його задуми, супроводжував у дорозі. Не менше од валіз дорозі мені спогади про його появу в Будинку культури, ручкався і сідав за стареньке фортепіано. Починав наспівувати...

Одного разу Володя приїхав до Вишніці як ніколи веселий, викликав нас з Василем з Будинку культури і дорогою мовив: "Ану, хлопці, послушайте зараз..."

Володя сів на найближчу лавку і заспівав:

Ой зробив хлопчина та й дві красні
скрипки,
Розділив надвоє снів своїх красу...

Я не відривав погляду від обличчя композитора. Воно було одухотвореним і непроникним. За його настроїв більше промовляв голос — напрочуд міцний, сталекий і водночас ніжний та розлогий. Цей голос проникав у всі закопелки серця, оживляв легенду і віддалявся-віддалявся, залишаючи по собі біль і терпкий щем.

Ділося нам зустрічатися, але жодного разу не бачив його за робочим столом у чернівецькій квартирі. Складалося враження, що Володя, вічно рухливий, палкий любитель мандрівок, ніколи не замикає себе у чотирьох стінах. Побувавши перший раз у помешканні, я щиро поспівчував йому. Жила сім'я Івасюків по вулиці Маяковського. У Львові йому теж випала вулиця з такою назвою. Телефонний апарат не переставав дзвонити. Добрі знайомі і люди, яких він часто і в очі не бачив, не давали йому спокою. Де тут було до праці!..

Цього разу Володя запросив мене і Василя Зінкевича. Сім'я Івасюків отримала нову квартиру, приводила її до ладу. Донедавна композитор негмамовно бігав по ґаздівству, шукаючи то замки, то шпаклівку, то фарбу, а тепер чекав нас із таємничою посмішкою.

— Так що, діду, треба їхати до Москви. Викликають на "Пісню-71", всесоюзний фінал. Під оркестр Силантьєва ти, Василь і я повинні заспівати "Червону руту". Аранжувати пісню доведеться мені особисто. Для великого складу не пробував ніколи, але треба...

Побачивши в наших очах радість і схвалення, Володя сів за свій рояль. Взяв ля-мінорний акорд.

— Отут, я думаю, — сказав він, — краще буде, якщо замість жіночого голосу

прозвучить гобой...

До Володі на квартиру ми приходили кілька днів поспіль. На телефонні дзвінки просто не зважали, поринувши з головою у роботу. На своєрідних репетиціях Зінкевич і я наспівували пісню, а він зв'язав оркестровку.

Майже усі оркестровки, до речі, Володя завжди писав сам. Кожну він сприймав, наче "уберю" людини. Часто любив повторювати: "Від того, як одягнеш пісню, значною мірою залежатиме її звучання". Йому як авторі легко було знаходити найпотрібніші шати. Особливо він полюбляв писати партії "для дерева", тобто для дерев'яних духових інструментів — гобоя, флейти, фагота. Під час наших репетицій на його роялі лежали також томи для оркестрування великих симфонічних творів. Вони ніби виявляли його давні наміри підкріпити свої знання консерваторською освітою.

До Москви вилітали ми грудневим холодним ранком. У літаку, тримаючи ноти на портфелі, Володя дописував оркестровку. До надсадного реву двигунів його пам'ять долучала голос флейти, гобоя, скрипок і... хвилювання, хвилювання...

На Буковині ми залишили справжню золоту осінь. Москва зустрічала снігом. Він збивав нас із ніг на аеродромі в Биково. Ледь дотягнулися до електрички. Впавши у крісла, полегшено зітхнули.

Фінал конкурсу "Пісня-71" зібрав чимало зірок тодішньої естради: Магомаєв, Хіль, Кобзон, Зікіна, початкуючий Лещенко... Десятки відомих імен. До участі у конкурсі допускалися навіть композитори без консерваторських дипломів. Тепер їм чомусь закрито дорогу. Через необдумане, як на мене, обмеження, скільки чудових пісень ми не почули взагалі або ж почули з непростимим запізненням.

Наш вихід на сцену. Ми з Василем з'явилися у білих, стилізованих гуцульських костюмах. Сліпуче сяяли прожектори. Телевізійні камери, наближення хвилюючої хвилини відчутно зв'язували поведінку. Та ще великий симфонічний оркестр. Після заключного голосу гобоя ми взяли перші ноти. Після конкурсу критика назвала наш виступ визначним. Володимир Івасюк було вручено диплом лауреата фестивалю і мініатюрний рояль з написом "Пісня-71". Усім нам ще подарували метрові макети Останкінської вежі, де ми залишили один одному автографи. Це немеркнуча пам'ять про наше перше перебування у столиці.

Не минуло й року після виступу на "Пісні-71", як "Смерічка" на крилах "Водограю" і "Горянки" Левка Дутківського стала лауреатом Всесоюзного телеконкурсу "Алло, ми шукаємо таланти!". Йому передувала, до речі, не менш хвилююча для нас подія — півфінал у Чернівцях. Він проходив у Мармуровій залі університету. З мікрофоном у руках до Володі підійшов ведучий програми Саша Масляков. Композитор від хвилювання почав було червоніти, але швидко опанував себе:

— Вчуся в медінституті. Пишу пісні. Мій улюблений ансамбль "Смерічка"...

Володя говорив повільно, виважуючи кожне слово. Дехто пам'ятає, напевне, його інтерв'ю в телепередачі. Немає сенсу його повторювати. Залишається лише додати, що говорив він чистісіньку правду. Не загравав із глядачем. Дивуватися не доводиться, бо акторства він не терпів, хоч популярність серед шанувальників естрадного мистецтва, специфіка творчості композитора створюють відповідно сприятливий ґрунт.

Виступали ми також на заключному концерті "Пісня-72". Наш "Водограй" здобув популярність. Володі, з-поміж інших маститих композиторів, було вручено знайомий мініатюрний рояль — другу нагороду за участь у фестивалі всесоюзного рангу.

"Смерічка" на якийсь час згорнула свою діяльність. Здавалося б, мало запанувати затишшя, але то тільки здавалося. За ансамблем закріпилася слава першого ВІА України. Пісня і фільм "Червона рута" дали назву колективі Чернівецької філармонії на чолі з Софією Ротару. Через рік у Дніпропетровську виник ансамбль "Водограй", а про любов глядачів вже годі й говорити. "Смерічка" пустила в нашу землю, людські серця глибоке коріння.

З якогось часу обласна філармонія почала вести переговори з окремими учас-

никами ансамблю. Левко, Василь та я приватно з Вишницею не заохотили. На професійну сцену подалася лише Софія Ротару, яка включила до свого репертуару чимало наших пісень. Це, крім "Червоної руті", "Водограю", "Відлуння твоїх кроків", "Залишені квіти", "У Карпатах ходить осінь" Левка Дутківського, згодом надійшла черга і до "Двох перстенів", "Пісні...", "Двох скрипок".

Але спокуса "великої сцени" взяла всім гору. З першого квітня, після довгих "торгів" і обіцянок з боку тодішнього заступника директора філармонії Фаліка, "Смерічка" офіційно почала вважатися колективом філармонії. День сміху обернувся для нас майже плачевно. Жодна з умов не була виконана. Попри все, любов до мистецтва та можливість нести зі сцени кращі твори естради примусили забути про тимчасові труднощі. Ми спалили мости до повернення у Вишницю на самодіяльну сцену. Попереду були нові зустрічі із самотнім і талановитим композитором Володимиром Івасюком.

По довгій перерві Володя зустрівся зі "Смерічкою" у Києві, де ми готувалися до відповідальних концертів. Натхненний, як завжди з гумором, він любив смачно посміятись і своєю веселістю заряджав інших; споряджений ластами і підводною рушницею, затримався з нами, щоб показати кілька нових пісень, хоча його чекали у Бердянську, на батьківщині матері, батьки.

У Київській філармонії є дуже гарний старовинний зал і чудовий рояль, не знаю, який вигляд має той зал після реконструкції зараз, але коли Володя загравав нову пісню "Два перстені", він став у стократ краший. Ця пісня і понині у моєму репертуарі у віночку по-пурі на теми пісень "Смерічки". Там є і "Червона рута", "Водограй", "Золотоволоска", яку він чомусь не любив і завжди просив зняти її, не записувати на платівку, не співати на телебаченні, але на диво, ця пісня завжди подобалася людям, і понині приходять на сцену записки, листи, щоб виконати цю пісню або прислати ноти і слова.

Того ж літа в Криму проводив перший всесоюзний фестиваль "Кримські зорі", який пізніше перетворено у міжнародний, і на закінчення його до Сімферополя засмаглий, чорний як негр, приїхав Володя. Колектив поїхав додому поїздом, а я і Володя летіли літаком. Ми поспішали вулицями полуденного, спекотливого міста до філармонії, у прохолодний затишок залу, де було комфортно. На той час у мене було кілька задумів по вокалу, по манері виконання голосового діапазону, і я вдячний йому, що у скрутний момент одержав потрібну пораду і допомогу.

Раптом він своїми немусичними пальцями зробив стрімкий пасаж на фортепіано і заспівав нову пісню, яку я, на жаль, не заспівав:

Коли між нами не було нічого...

То був уже новий Володя. Відчувалася філософія як у віршах, так і у музиці, тонке відображення високих нюансів любові, переживань пронизувало твір невидимими променями справжньої поезії, поезії-музики.

Володя з сестрою Галиною перевелися на навчання до Львова. Наші зустрічі стали нечастими. Доля залишилася до нас прихильною. І він попросив нас допомогти в організації концерту для студентів Львівського медінституту.

Число 13 мала квартира у Львові, куди Володя невдовзі переїхав, вступивши до тамтешньої консерваторії і заочно закінчуючи медінститут. Незважаючи на свою так звану "нещасливість", воно не принесло студентів-композиторів несподіваних прикрас. Навпаки, зі Львовом пов'язаний більш плідний період його творчості. Що могло дати навчання у Чернівцях? Одні неприємності. Його натура не вклада-

ся у звичні рамки вузу, надто вже "випирала" пристрасть до творчості. Нікому не секрет, що навіть до медінституту, крім людей, покликаних до медицини, приймають спортсменів і артистів, на різні необхідні випадки. Володя був приемним винятком, по-справжньому творчою людиною, якій наука давалася також легко. Це зможе підтвердити кожен з викладачів інституту, що зараз живі-здорові. Однак вчитися йому було важко. Вислів "у своєму краї пророків нема" спрацював безвідмовно. Популярність композитора і клопоти звичайного студента зжитися не могли, були добрим підґрунтям для заздрісників. Дехто аж надто ревниво дбав за честь вузу, замість любові і доброзичливості створював йому байдужість, а почасти і відверте глузування з покликання. А у Львові Володя чекали умови, сприятливі для закінчення інституту і вступу до консерваторії. Табличка з цифрою 13 на дверях його квартири вигідно підкреслювала "справжню турботу" про талант.

І ось під вечір ми виїхали у напрямку Галичини. Першою перешкодою на шляху був міст через бурхливий Черемош. Ни-

Володимир Івасюк та Софія Ротару під час концерту. Фото з музею Володимира Івасюка, м. Чернівці

нішнього мосту з Вишниці на Кути ще не було, транспорт, навіть пасажирський, йшов убрід. Ніколи не забути відчуття, коли переповнений автобус натужно долав дикий опір води, перевалювався з каменя на камінь і досить прозоро обіцяв перекинутися. Ще скоріше мав загложити двигун. Не одному з нас, як ми згодом дізнавалися, думалося: "Зупинись техніка посеред течії — прощай, щасливе майбутнє ансамблю". На щастя, все обійшлося гаразд, але шлях "Смерічки" потому був не з легких, схожим на дорогу через оспіваний Черемош.

Древній Львів зустрів ніби трохи похмуро. Згодом ми переконалися, що за його похмурістю, як у людей, ховається не підробна краса і велика щирість. Люди міста Лева зустріли наш виступ, ба ще раніше прибуття, несподівано приязно. Концерт проходив в академічному театрі імені М. Заньковецької. Ставлення львів'ян до ансамблю ми зауважили вже з того, що до зали було ніяк пройти. Перед диверсима юрилися сотні людей. На сторожі нашої безпеки стояв наряд міліції. Вдавалися до службових заходів. Любов до улюблених артистів прокладала дорогу ще не через такі "пробки". Ця любов часто супроводжувалася дружніми оплесками. Концерт, що називається, пройшов "на ура". Наприкінці спалахнули справжні овації, особливо після того, коли на сцену вийшов Володя. Вдячність публіки невдовзі змусила взагалі забути про тимчасові наші труднощі. Це

найвища оцінка, яку тільки може бажати собі служитель сцени. Вона не зрівняється навіть з найвищими відзнаками і захвалюваннями преси.

Не можу не пригадати виступ "Смерічки" після присвоєння їй обласної комсомольської премії ім. Героя Радянського Союзу Кузьми Галкіна. 1972 рік. Звітний концерт з нагоди знаменної події. Проведення його пропонувалося в актовому залі університету. Ще задовго до концерту п'ятачок по сусідству був заповнений ушент. Найбільш енергійні шанувальники "Смерічки" рвуться у двері. Чергові з обкому комсомолу розгублені. Зал не може вмістити навіть п'ятої частини бажаючих. Якись спритники почали дертися на другий поверх, аби проникнути всередину через розбите вікно по водостічній ринві. Досі не пам'ятаю яким чином, все-таки мені вдалося пройти крізь двері. Найкраще було, звичайно, сховатися у тиші роздягальні. Відносний, звичайно, бо зовсім поруч інструктор обкому комсомолу викликав наряд міліції, а наша чергова адміністратор ще не приїхала, та чи допомогла б і вона навести порядок. Відсутність квитків і малі розміри залу — навряд чи такі аргументи подіяли б на бажаючих потрапити на концерт.

Невдовзі у засклені двері службового входу постукав розпашілий Володя Івасюк. Не знаючи його в обличчя, чергова навідріз відмовилася його впускати. Довелося все пояснити. Композитор зайшов до середини без жодного гудзика на пласці. Сестра Галя стукала йому крок у крок. "Що ж то діється, діду — запитав він зі своїм традиційним зверненням, — так, чого доброго, солістів навіть не пропустять. Ви всі у зборі?".

Невдоволення у голосі не було. Володя радів прихильності глядачів, але не тією радістю, яка заважає людині бачити різницю між прихильником "за переконаннями" і "за модою".

Володимир Івасюк був переконаний, що справжня цінність ансамблю перебуває у прямій залежності від тривалості глядацької любові. Ділив публіку на секундних і справжніх, котрі не відкидаються від улюбленого колективу навіть тоді, коли загаль скидає його з п'єдесталу, на який сам же і зніс. До творців сценічного дива прихильники часто ставляться сліпо. Ці прихильники приходять і пропадають, до зали веде кожного менше потяг, більше — мода, тотальне визнання або ж випадковість. Вмостившись зручніше у кріслі, вони хочуть — і край тут! — чути лише те, що їм до вподоби, не роблячи

знижок, але Володя ніколи не йшов і не радив нам іти на компроміс із глядачем. Передусім — мистецтво. А воно — річ примхлива, виключає з себе "золоту серединку", названу кимось рятівною.

Володимира Івасюка визнавали як талановитого композитора і водночас люблять. Не кожному дано поєднувати в собі часто діаметральні поняття. Йому вдавалося. Його оголошували "улюбленим", але він особисто такого підходу не сприймав. Шануючи любов і похвалу людей, яких цінував, автор "Червоної руті" досить поблажливо ставився до ажіотажу збоку. Володя добре знав про жорстокість глядача. Застілля, зустрічі, компліменти і часте зловживання спиртними напоями позначаються неодмінно на вимогливості до себе, призводять до переоцінки власних можливостей. Поволі ідея втрачає непересічні якості і прописується в межах досяжності. Непростимо боляче, коли поблажливості і вино взаємозв'язані.

...Що ж то робиться, діду? — промовив Володя, потираючи синець під лівим оком. Обернувшись до сестри, він додав, — ось тобі, Галя, і "Смерічка"! Ти коли-небудь сподівалася на подібне?!...". Це був не тільки успіх "Смерічки". Можливо, лише на третину. Дві частини його Володя міг приписати собі, своїм пісням, за які часом одержуєш синці і втрачаєш гудзики...

ЕКОНОМІКА МАЄ БУТИ... ПОЛІТИЧНОЮ: ЗАСОБИ СПОКУШАННЯ ВИБОРЦЯ У ПАРТІЙНИХ ПРОГРАМАХ

Завдання для кмітливих: знайдіть 10 принципів розбіжностей в економічних платформах партій та блоків, лідерів перегонів. Шукати довго, спільного не бракує навіть у традиційних суперників, всіх же об'єднує одне — блок економічних питань виписаний, м'яко кажучи, слабо, переважає мітингова риторика гасел — гарантуємо, дамо, забезпечимо. Мало хто завдає собі клопоту розтлумачити, як саме, чому і коли процес відбуватиметься. Ось як сьогодні спокушають виборця:

“За ЄДУ!”. Блок створювався протягом лічених тижнів, мабуть, на написання економічної частини програми банально забракло часу. Відповідний і результат: “Створити ефективну систему соціального та пенсійного забезпечення..., подолати фінансову кризу..., державна підтримка соціальної сфери” — це ми вже чули не раз у виконанні інших солістів. Цифри такі — збільшити реальні доходи населення у півтора раза, збільшити кількість робочих місць на 1,5 мільйона. За рахунок чого і коли це станеться, виборцям, напевне, пропонують вгадати самому. (Стільки ж робочих місць, до речі, збирається подарувати народу і “Демсоюз”).

За такого стану справ чому б і не поміяти: “нарошувати українську економічну присутність у Європі і світі” — так написано в програмі (те, що Європа і світ, виходить, різні речі, на совість авторів документу).

КПУ. Ті ж старі пісні, але зовсім не про головне. Клятий Міжнародний валютний фонд і економічне партнерство, звичайно, з Росією та Білорусією, скасувати Земельний кодекс, соціалістичні перетворення економіки, підвищити удвічі життєвий рівень населення. Останнє, ймовірно, завдяки “соціалістичним перетворенням”, з “ефективністю” яких населення знайоме надто добре. Ще до 2005-го комуністи збираються “в основному подолати безробіття”. Знову відоме формулювання — свого часу в Україні вже було “в основному побудовано розвинений соціалізм”. Що з того вийшло, усі також добре знають.

БЮТ. Від інших програм документ від Юлії Володимирівни відрізняється детальним і ґрунтовним викладом того, як і через що громадянам стане краще. Зокрема, матеріальні блага — не під кінець життя, а замолodu — “за рахунок підвищення оплати праці та відновлення всеохоплюючого довгострокового пільгового кредитування населення.” Зниження податкового тиску “шляхом заміни ПДВ та податку на прибуток податком з реалізації за ставкою 5–8 %”. Податкові перевірки заборонити частіше, ніж раз на три роки. До державного бюджету планується спрямувати 10–12 мільярдів щорічно за рахунок збільшення прибутку державних підприємств. Чітко і зрозуміло — аби лише виборці це прочитали.

Малюнок О. Євтушенка

Соціал-демократи (об'єднані). В галузі міжнародних економічних зв'язків програма балансує на межі “і нашим, і вашим”: Україна має входити до міжнародних організацій і розвивати зв'язки з Росією. Решта — на рівні декларацій — “створення не корумпованої бюрократії, що обслуговує державну машину”, “створення соціально орієнтованої економіки”, “удосконалення правового захисту від безробіття”. Есдеки також хочуть прийняти нові Податковий кодекс і Кодекс про працю.

“Наша Україна”. Найповніше представлено блок соціальних питань. “НУ” обіцяє знизити вартість платних і підвищити якість безкоштовних медичних послуг, підвищити зарплати та пенсії, створити систему адресної державної допомоги тим, хто її справді потребує, ввести диференційований податок на

майно. Те, чого нема в інших програмах — легалізувати трудову еміграцію шляхом укладання міжурядових угод з країнами, в яких працюють наші громадяни. Крім того — створити жорсткий механізм громадського контролю за формуванням і використанням державного і місцевого бюджетів.

“Зелені” (Кононов). Наша пісня гарна, починай спочатку. Зелені у своєму амплуа: виступають за всебічний захист екологічних прав, контроль за якістю харчової продукції, екологічно сприятливої господарської діяльності та ще багато чого з префіксом “еко”, за що вони виступали минулих виборів. Хоч віз і сьогодні там...

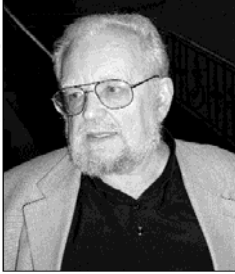
Усі програми об'єднують пріоритетні напрямки економічної політики, як-от: усунення корупції і бюрократизації, захист внутрішнього ринку, подолання безробіття, розвиток малого і середнього бізнесу, зміна кредитної політики. А бодай десять розбіжностей знайти все одно важко.

Людмила ПУСТЕЛЬНИК

(Під час підготовки публікації використано матеріали Центру політичних досліджень імені О. Разумкова)

«НАЇВНИЙ ПОЛІТИК ВЛАДИ НЕБЕЗПЕЧНИШІЙ ВІД ХИТРОГО»

Парламентські вибори — з точки зору філософії. Про їх перебіг розмірковує член-кореспондент НАН України Мирослав Попович.

— Колись Ви зауважили, що політика — це, взагалі-то, чесна справа. Тим не менш, виборча кампанія відбувається так, як вона відбувається. Чому у наших виборів традиційно однаковий діагноз — демократичними вважаються лише ті, що були 1994-го року?

— Це дуже схоже на ситуацію, яка існує в економіці — та ж залежність ринкових структур від держави. Економіка дуже залежна від податкової системи, міліції, усіх форм державного патронажу. У нас існує особлива форма вирощування капіталізму під крильцем держави — надзвичайно небезпечна, бо це зрощування грошей з владою. Така ж ситуація в громадському житті: політична структура суспільства багато в чому залежить від держави. В усьому світі політика робиться в регіонах, місцевих межах тощо, Україна не виняток. Але якщо в центрі ще можна говорити про якусь свободу, то десь у Кременчуці місцева газета ніколи не наважиться розкрити рота на владу, бо надійно сидить у її кишені. Це та риса, що поєднує нас із Росією, в Білорусі ця система набула взагалі карикатурних форм.

Новий парламент зробить певні зміни на краще, хоч приблизно третину голосів у ньому матиме президентська адміністрація. Це враховуючи і соціал-демократів об'єднаних, мажоритарників і певні порушення під час виборчого процесу на периферії. Якщо “За ЄДУ!” відверто говорить, що візьме 25 % голосів, то напевне дані вказівки на місцях, щоб ті голоси забезпечити. Тобто все робиться для досягнення президентської більшості — щоб вона змогла поставити питання про обрання Л. Кучми на третій термін.

— До цієї більшості належатиме “Наша Україна”?

— Мені важко сказати, як розвиватиметься ситуація. “Наша Україна” — це не є сума організацій, що увійшли до неї, це насамперед лідер. Якими будуть його особисті настанови усім — сказати важко. Він не любить конфліктів і буде намагатися розв'язувати всі питання полюбовно. Я б не назвав його опозиційною фігурою, за складом свого характеру він не буде щось протиставляти, а висуватиме якісь позитивні програми. Цим такі недосвідчені і м'які політики й небезпечні для влади. Вони не лізуть у дрібні скандали, вони наївні там, де треба бути хитрим, але позбавлені такої хохляцької, короткодістанційованої хитрості, розрахованої тільки на два кроки наперед.

— Ющенко не може відступитися од певних принципів, які він сповідував як прем'єр, це дуже сильна його сторона. Які будуть союзи, зараз прогнозувати важко. Одне зрозуміло — не буде такого варіанту, як у Росії — коли Путін, “показавши всім кузину матір”, поділив усі посади, а потім почав ігри без комуністів чи проти них. У нас такого не може бути, бо не маємо настільки сильної партії, як “Єдинство”, вона була згуртована на античеченській істерії і відчуттях втрати російської національної величч.

— Але у нас є “За ЄДУ!”

— “За ЄДУ!” не має такої підтримки — в Росії на підтримку “Єдинства” висловилися 40 %, у нас заледве 4 %, і то не завжди. Мені уявляється, що буде продовження великої політичної гри з прицілом на президентські вибори. Уся ситуація у Верховній Раді буде підпорядкована цій політиці.

ОПОЗИЦІЮ НАВЕСНІ РАХУЮТЬ

Центр “Політична думка” (Володимир Полохало) поділив існуючу опозицію на чотири типи. Виявилось, що крім імітаторів та гравців, в Україні є ще й етична опозиція. Усі разом, звичайно, мріють про те, щоб стати владою. А поділ на лівих чи правих відтепер варто вважати не більш, ніж стереотипом.

Імітаторами опозиції слід вважати комуністів і блок Наталії Вітренко. Думка не нова, бо про те, що діючий Президент і КПУ, фактично, не можуть одне без одного, говорилося давно. І тому, й іншим потрібен надійний ворог, якого принагідно можна звинуватити, наприклад, в збожжінні населення чи іншій халепі.

— Комуністи стабільно зберігають роль “єдиного і послідовного виразника” настроїв соціально слабких верств населення, — вважає Володимир Полохало. — Насправді є союзниками Банкової: прихованими у питаннях політичних реформ та кадрових

питаннях і відкритими — у питаннях зовнішньої політики. До того ж — ситуативна підтримка майбутньої пропрезидентської більшості.

Наталія Вітренко традиційно імітує роль найбільш категорично налаштованої щодо президентської влади. При цьому переманюючи радикально протестний електорат у СПУ О. Мороза чи БЮТ. “Вітренківці” залишаються вірогідним отримувачем “донорської електоральної допомоги” від влади для проходження в парламент.

Ігри в опозицію ведуть “Яблуко”, “Команда озимого покоління” та “Нова генерація”. Двоє останніх презентують проект, що базується на протиставленні “старі-нові кадри” і не передбачає конфлікту з президентською владою. Зате відбудеться зваблення передусім молодіжного електорату “піаром” ліберальної ідеї.

Етична опозиція — “Наша Україна”, виразник настроїв тієї частини електорату,

яка бажає змін і вірить, що їх можна досягти без боротьби, за рахунок “добровільного самооновлення” правлячої верхівки. Водночас поза критикою залишаються етичні принципи діючого Президента, легітимність існуючого режиму не піддається сумніву.

До демократично орієнтованої опозиції Володимир Полохало зараховує соціалістів Мороза і БЮТ. На думку політолога, це “нова ліва опозиція, що наближається до європейських стандартів”. Водночас — політична мішень як для оточення президента, так і для імітаторів та гравців в опозицію.

Електоральні симпатії переважно на боці “НУ” — в лютому на підтримку блоку висловилися 16,3 % опитаних громадян (у січні було 18,8 %). На другому місці — комуністи (13,7 %), на третьому — БЮТ (7,7 %).

Л. П.

ЮЩЕНКО ПОБУВАВ У ЛУГАНСЬКУ

Останні дні лютого Віктор Ющенко провів на Луганщині, зустрічаючись із виборцями.

У Сіверсько-Донецьку планувалися прямі ефіри лідера “Нашої України” на радіо і телебаченні, але не відбулися. Подібне під час поїздки по регіонах трапляється не вперше, в результаті виступи Ющенка транслювалися в запису. Мала відбутися його зустріч із працівниками нафтопереробного заводу “Лінос”, про це навіть домовилися з керівником підприємства п. Бондаренком, однак в останню хвилину все відмінили — не пояснюючи причин.

Зате на заводі ім. Пархоменка у Луганську кілька сотень робітників, що прийшли послідувати за Віктором Андрійовичем, довго його не відпускали, насамкінець влаштувавши справжню овацію. Так само

тепло його вітали у залі педагогічного університету. У гостя насамперед цікавилися проблемою мови.

— Питання мови вже вирішене — Конституція України.

Спроба спровокувати на з'ясування стосунків зазнала невдачі — молодий російськомовний чоловік, піднявшись із місця, почав голосно читати листівку про падіння рейтингу “Нашої України”. Ющенко залишався спокійним:

— Не потрібно читати з папірця, краще погляньте мені у вічі і скажіть — яка сила стоїть за вами і яке джерело вашої інформації?

Шанувальник рейтингів у відповідь чомусь промовчав.

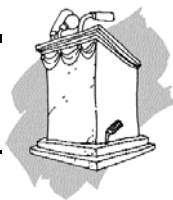
Ющенко відзначив, що “Луганщина тихенько прощається з лівими, 10 років неза-

лежності успішно спрацювали на це”. Однак тут, як і скрізь — усудисущий адмінресурс, біг-борди “За ЄДУ!” тощо.

— Таке враження, ніби хтось хоче нагодувати нас тією самою їжею. Виконавча влада вже встигла стати суб'єктом виборчого процесу.

Прикметно те, що у Луганську рекламна продукція “НУ” і “За ЄДУ!” скрізь розташована поруч. Написи на біг-бордах “НУ” на кшталт “Ющенко — агент ЦРУ” або “Забийте до Америки!”, зроблені невідомими “доброзичливцями”, переважно мають зворотний ефект — симпатії луганчан усе частіше не на боці тих, хто хоче для всіх однакової “єди”.

Інф.

БІЛЬШЕ ПОРУШЕНЬ — НЕХОРОШИХ І РІЗНИХ

Підсумки моніторингу комітету виборців України (КВУ) про порушення виборчого законодавства в лютому можуть бути втішними хіба що для однієї партії — ніхто не чинить тиску лише на “За ЄдУ!”.

Зате найактивніше працюють проти “Нашої України” — це стає зрозумілим не лише після оприлюднених даних КВУ. Днями про вчинені проти блоку численні порушення повідомляли одразу на двох прес-конференціях — столичний штаб “НУ” і політолог Микола Томенко.

Серед порушень, відстежених КВУ, виділено чотири групи — зловживання службовим становищем посадових осіб переважно на підтримку “За ЄдУ!” (такі порушення стали наймасовішими саме в лютому).

Далі — адміністративний тиск на суб’єкти виборчого процесу, кримінальні методи боротьби з політичними опонентами, а також перешкоджання веденню агітації погрозами чи насиллям, знищенням агітаційних матеріалів. Нарешті — порушення вимог до проведення виборчої агітації (надання безкоштовних товарів та послуг, розміщення агітаційних матеріалів без вихідних даних чи у невідновлених місцях).

Порушення обчислюються сотнями, серед найпопулярніших — збори у губернатора, на яких підлеглим наказано підтримувати очолюваний В. Литвином блок (Херсонська, Дніпропетровська, Полтавська, Рівненська, Донецька області) надання службового транспорту держадміністрацій “єди” (Чернівецька обл.). В Ужгороді пішли ще далі — на презентацію “єди” громадян возили машинами “швидкої допомоги”, хворі, для яких авто не вистає, мабуть, могли почекаати. На Чернівецьчині школярів холодного дня звільнили від уроків і погнали розклеювати листівки все того ж “харчо-блоку”.

Серед тих, проти кого найчастіше спрямовують порушення, лідерами можна вважати “Нашу Україну” і БЮТ. У Сімферополі трансляція по УТ-1 фільму БЮТ “збіглася” з масовими відключеннями електроенергії, з цієї ж причини не змогли побачити теледебатів Юлії Тимошенко та блоку “Єдність” мешканці Чорткова Тернопільської області. У Донецьку міліціонери вривалися до квартир, на балконах яких висіла реклама “Батьківщини”, і вимагали зняти плакати. У Павлограді Дніпропетровської області, в Мукачеві (Закарпаття), Олександрії (Кіровоградська обл.) бігборди “НУ” нищили або просто заклеювали рекламою “За ЄдУ!”. На Рівненщині розгромили офіси районних штабів “Нашої України”, а в Києві начальника управління Кабміну Б. Буца звільнили з роботи за приналежність до “НУ”. Про те, як несподівано виходили з ладу районні електростанції чи відміняли прямий телефір під час агітаційного туру В. Ющенка, повідомлялося не раз.

Заступник керівника штабу “Нашої України” Ігор Гринів розповів, що з регіональних керівників збирають заяви: зобов’язуємося забезпечити такому-то блоку належну кількість голосів, якщо ні — звільняємося з роботи. Про який блок ідеться, здогадатися не важко.

Аналіз побаченого на телеекранах: найбільше позитивної інформації присвятили есдекам, про “єду” або не згадували або тільки в нейтральній чи позитивній тональності, зате найбільше негативу дісталася “НУ”. А ось дані моніторингу компанії “AGM”: у період з 9 по 24 лютого вітчизняні телеканали заробили на політичній рекламі 1 млн. 724 тис. доларів. З них 960 тис. на прославлення себе витратили есдеки.

— Сьогоднішня виборча кампанія нагадує 1989–1990-ий роки — рівень протистояння такий само великий, — підсумував Ігор Гринів.

Директор Інституту політики Микола Томенко: — Зрозуміло, що влада намагатиметься використати на свою користь голоси солдатів строкової служби, в’язнів, міліціонерів. Це, врешті, не нове. Цього року на виборах голосуватимуть “мертві душі” — лише в одному з міст Східної України з цією метою “воскресять” 28000–30000 громадян, що померли у 2000–2001-х рр. роках. Їхні голоси терміново виявилися потрібними владі. Не забудуть і про тих, хто зараз перебуває на нелегальних заробітках за кордоном. Вони теж “проголосують”, навіть не здогадуючись про це.

Порівняно із січнем, суб’єкти виборчого процесу почали активніше скаргитися на порушення і бездіяльність влади. Хоча до суду звертаються дуже рідко, обмежуючись оприлюдненням інформації в ЗМІ.

ЗА КОГО ЛЮД ПРОГОЛОСУЄ?

Передвиборча агітація в Україні набирає обертів, лідери блоків і партій розгорнули бурхливу діяльність, роз’їжджаючи по містах і райцентрах. Влада по різному ставиться до претендентів на депутатські мандати: до одних (політично невиразних) — нейтрально, до других (пропрезидентських) — з пієтетом, до третіх (опозиційних) — негативно, всіляко їм переш-

Це наочний вияв застосування сумнозвісного адмінресурсу, якого, за словами Президента Кучми та лідера пропрезидентського блоку Литвина у нас немає і бути не може. На що вже інтелігентний та коректний Віктор Ющенко, але і той мусив відкритим текстом заявити, що “*влада боїться діалогу*”, тому й застосовує адмінресурс. А чинить так, бо “*розраховує на безкарність*”. Навіть у досить толерантного до влади Ющенка склалося враження, що “*нині деякі регіони України нагадують зону без демократії*”.

Що ж, влада на місцях при потуранні (а може, й підтримці) Центру діє послідовно антидемократично. Та, незважаючи на все, виборці все більше і чіткіше визначаються за кого голосувати. Про це свідчать численні соціологічні опитування.

Звичайно, до результатів таких опитувань треба ставитися з певною пересторогою. Але лідер блоку “За ЄдУ!” Литвин, очевидно переборщив, заявивши, що соціологічна наука у нас prostitуйована, — все-таки соціологічні опитування, незважаючи на певні похибки, досить об’єктивно відображають *сталі тенденції* у настроях виборців. А роздратування пана Литвина викликане надзвичайно низьким рейтингом його блоку практично в усіх оприлюднених дослідженнях.

Що ж показують соціологічні опитування?

Різні центри подають різні результати популярності блоку Віктора Ющенка “Наша Україна”, та немає жодних розбіжностей у тому, що цей блок є лідером парламентських перегонів і що рейтинг його, починаючи із фази активної агітації, зростає. За січневими даними Київського міжнародного інституту соціології (2273 респонденти у 110 населених пунктах) 19 % підтримують блок Ющенка (особисто йому симпатизує 44,5 %

опитаних); такий самий відсоток респондентів підтримали компартію, а от блок “єдунів” Литвина — лише 4 %. За даними Українського центру економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова, що зажив слави одного з найоб’єктивніших, блок Ющенка має підтримку 18,8 % виборців, комуністи — 15,2 %, “єдуни” — 3,9 %.

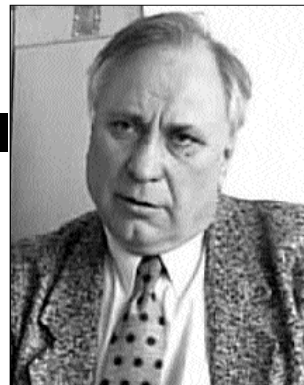
Український інститут соціальних досліджень і центр “Соціальний моніторинг” оприлюднили дані опитування, проведеного на початку лютого, (2012 респондентів у 122 населених пунктах): блок Ющенка — 19,7 % підтримки (три тижні перед тим, за даними цих же соціологів, рейтинг “Нашої України” був на 5 % нижчий); комуністи мають 13,3 % (у грудні було 14,6 %, у січні 14 %); блок “За ЄдУ!” — 4,4 % (у січні — 6,2 %). Наприкінці лютого ці ж центри подали такі дані (2013 респондентів у 126 населених пунктах): “Наша Україна” — 25,2 %, компартія — 11,9 %, соціал-демократи об’єднані Медведчука-Суркіса — 6,6 %, зелені Кононова — 3,6 %, блок Юлії Тимошенко — 3,6 % (зростання порівняно з початком лютого 1,1 %), “Жінки за майбутнє” — 3,5 %.

Ці ж тенденції спостерігаються і в цікавому дослідженні Центру політичних і електоральних досліджень (СОЦІС), який вивчав настрої тих 56 % виборців, які визначилися у своїх симпатіях. “Наша Україна” має 28 %, комуністи — 24 %, СДПУ(о) — 9 %, “єдуни” — 9 %, “зелені” та “Жінки за майбутнє” — по 5 %, блок Юлії Тимошенко — 3,7 %.

Всеукраїнське молодіжне об’єднання “Молодь — надія України” практикує імпровізовані так звані парламентські вибори “На майдані”. Бажаючим роздаються готові бюлетені для голосування за партійними списками, проводиться таємне голосування, підбиваються і

ПОГЛЯД ВІТАЛІЯ КАРПЕНКА

коджаючи (наприклад, Юлії Тимошенко — не розміщуючи платної реклами на телебаченні, як у Києві, та знімаючи передачі з ефіру і відмовляючи в уже оплаченому приміщенні для зустрічі з виборцями, як у Харкові; Віктору Ющенкові — не допускаючи його до телевізії, як у Полтаві, та вимикаю-

майбутній депутатський корпус. Але тенденції, що намітилися в українському електораті, якщо вони зберуться, дозволяють зробити деякі попередні висновки.

Назва блоку (партії)	Київ	Вінниця	Полтава
“Наша Україна”	31,6	23,2	27,8
Блок Юлії Тимошенко	26,6	9,1	2,5
Компартія	18,4	23,2	16,2
Соцпартія	5,7	5,7	4,5
СДПУ(о)	4,3	10,3	16,7
“За єдину Україну”	3,7	9,6	3,5
Партія зелених	3,5	немає даних	11,6
Жінки за майбутнє	немає даних	7,7	6,1

Попри штучність такого голосування, при якому домінує елемент випадковості, воно також відбиває загальну тенденцію. Вона полягає в тому, що, *по-перше*, явним лідером перегонів був і залишається блок Ющенка, який стрімко набуває популярності; *по-друге*, комуністи, хоч і мають стабільний електорат, але втратили колишню лідируючу позицію і їхній рейтинг помітно знижується; *по-третє*, пропрезидентські блоки і партії (“За ЄдУ!”), “Жінки за майбутнє”, “зелені” втрачають політичні очки; *по-четверте*, олігархічна партія СДПУ(о) внаслідок інтенсивної агітації, використання залежних засобів масової інформації поступово нарощує свій рейтинг; *по-п’яте*, популярність опозиційних блоків Юлії Тимошенко та Олександра Мороза, попри інформаційну блокаду, також зростає, і вони мають шанси подолати чотиривідсотковий бар’єр.

Якщо вірити Центру політичних і електоральних досліджень, 44 % виборців ще не визначилися, за кого голосуватимуть. Це великий резерв голосів, за який політичні партії і блоки боротимуться до останнього дня. Тому сьогодні навряд чи хто ризикне достеменно сказати, які сили складатимуть

Отже, електорат політизується і вже розрізняє, які з партій та блоків представляють нинішню владу. Довіра до неї все зменшується.

Очевидним видається те, що комуністична фракція відтепер не буде найбільшою у Верховній Раді — і це закономірно.

Нарешті, під великим знаком запитання те, що пропрезидентський блок “єдунів” зможе домінувати у парламенті, навіть з урахуванням результатів виборів у мажоритарних округах.

За сприятливих обставин найчисленнішим загоном у парламенті може стати фракція Віктора Ющенка. На її базі може створитися національно-демократична більшість, якщо блоки Ющенка, Тимошенко, Мороза об’єднаються. Тоді для України з’явиться реальна перспектива подолати олігархічно-клановий режим та його згубні наслідки.

Звичайно, все це можливе за умови, якщо адмінресурс не спрацює так, як сподівається влада; якщо фальсифікація при підрахунку голосів не буде масовою; якщо народ, нарешті, виявить свій характер і не наступить в черговий раз на ті самі граблі.

Віталій Карпенко

04.03.2002

ЧОГО КИЄВУ ВАРТО ПОВЧИТИСЯ У КИШИНЕВА

Кишинів протестує демонстраціями на вулицях, комуністична влада змушена іти на поступки. Усе почалося з мовного питання.

Ситуацію в сусідній країні коментує народний депутат **Павло МОВЧАН:**

— Я не трактував би події в Молдові як небезпечні і прецедентні для України. Радше можна говорити про позитивну прецедентність. Те, на що спромоглися патріотичні сили в Молдові, що захищають свої національні права, є прикладом для українців, тим паче, для молодого покоління. Для тих, хто хоче бачити перспективу своєї мови, а відтак, своєї держави. Те, що відбувається в Молдові — знакова подія для пострадянського простору.

Небезпека для України полягала би в тому, якби Росія, користуючись тим, що при владі в Молдові — комуністи, створила б навколо нашої дер-

жави замкнутий пояс. З одного боку — сама Росія, з іншого — Білорусь. Відтак — Придністров’я і Молдова плюс “залізна завіса” на Заході від країн-сусідів у зв’язку з їхнім вступом до ЄС. Виходить така собі замкнута дуга. Але саме тепер відбувається розрив цієї дуги, це треба тільки вітати і використовувати в нашому передвиборчому процесі — щоб пояснити, що роблять з Україною. Яка технологія використовується для денационалізації України.

Звичайно, Путін міг би обіцяти уряду Молдови допомогу, і він обіцяв, що зменшить для неї вартість російського газу. Але далі обіцянок справа навряд чи просунеться — в Росії все приватизовано, це треба буде зобов’язати Вяхірева і цілу низку приватних компаній понести збитки. А в Росії вміють рахувати гроші. Тож це велика брехня тих політиків, які кажуть, що Росія нам допоможе. Росія може допомогти хіба що в русифіка-

ції.

Хоча б через засоби масової інформації. Це дуже дешево — прислати Кисельова в Київ і посадити на одному каналі. Потім привезти до нього Гримова, який буде нас учити, як нам робити наше кіно і нашу культуру. Багато подібних чинників було задіяно в Молдові, працювали за ними ж інформаційними схемами. Це й викликало спротив, я сподіваюся, що і в нас станеться таке ж пробудження.

— **Але у нас процес триває значно довше, ніж у Молдові, і поки що акції громадської непокори нема.**

— Щодо України були застосовані мудріші технології. Ці схеми спровокували касетний скандал, тепер Росія ніби захищає Президента від Заходу. Йому нічого не залишається, як весь час підтверджувати Росії “я — ваш”. Хоч усе це безперспективно і для українського народу, і для держави.

БГІШМА-АПАГЕЯ І СВЯЩЕННА ГАНГА

РІЧКОВА БОГІНЯ І ВОСЬМИЙ СИН ЦАРЯ ШАНТАНУ

Цар Пратіпа усамітнися біля священної Гангі для ревного подвижництва. І якось річка в подобі богині підійшла до відлюдника й сіла на його праве стегно. Здивований Пратіпа мовив до чарівної гості:

— Що привело тебе до мене, красуне? Чим можу прислужитися?

— Я покохала тебе, царю, — мовила юна дівчина. — Покохай і ти мене. Адже кажуть мудрі: закохану жінку не слід відштовхувати.

— Я не можу покохати чужу дружину або жінку не свого стану. Така моя свята обітниця, — відповів Пратіпа.

— Я не заміжня і не з іншого стану. То невже відштовхнеш мене?

— Не можу я пристати на таке. Ти сіла мені на праве стегно, а воно лише для дочок і невісток. Закохана жінка сідає на ліве стегно. Тому й відмовляю тобі, красуне! Будь краще мою невісткою. Я вибираю тебе для свого сина.

— Що ж, нехай так, — погодилася дівчина, — я одружуся з ним. Але він не мусить знати, хто я і що я. Що б я не чинила, нехай він не перешкоджає і ні про що не розпитує. Тільки тоді доля пошле нам щастя, а тобі — внуків.

Дівчина зникла. А згодом у Пратіпи та його дружини народився син. А що народився він тоді, коли Пратіпа перебував у смиренному відлюдництві, то й назвали його *Шантану* — *Супокійний*.

Коли Шантану виріс, цар-батько закликав його до себе:

— Колись, сину, провідала мене невимовно чарівна дівчина. Якщо раптом вона прийде до тебе, візьми її заміж, але не розпитуй — ні хто вона, ні звідки. І що б не робила, ти на те не зважай.

Посадовив сина на царський престол й подався в ліс доживати віку. Шантану ж, ставши царем, часто вирушав на полювання. І якось на березі Гангі помітив юну дівчину, наче богиню краси на лотосі.

Дівчина зашарілася під його захопленим поглядом. А Шантану лагідно мовив до неї:

— Хто б ти не була, стань мені любовою дружиною!

Дівчина підійшла ближче:

— Але з однією умовою: не стримуй і не картай мене, що б я не чинила. Приймаєш цю умову, і я — твоя дружина.

— Авжеж! Авжеж! Звичайно, приймаю! — палко запевнив її цар.

І богиня Ганга стала дружиною Шантану. Та що вона богиня, молодий цар тоді ще не знав. Обоє нестямно кохали одне одного й не помічали, як летять дні, тижні, місяці й роки. У них народилося семеро синів, і кожного дружина бігцем відносила до річки й кидала в бурхливі хвилі. Шантану бачив те, але мовчав, боячися втратити кохану. Та коли народився восьмий син, а дружина і з ним кидалася до річки, Шантану не витримав.

— Не губи безневинної дитини! — заблагав він. — Хто ти й звідки, що так безжально позбавляєш життя моїх синів? Зупинися, не бери на душу ще одного неспокійного гріха!

Тоді дружина прибрала подобу богині й мовила:

— Ти хочеш знати, хто я? Втілення Небесної Гангі, мати ось-

ми напівбогів, які через прокльон мали жити на землі. З тобою я жила, щоб сповнити божий замір — зняти той прокльон. А для цього їхніми батьками могли бути тільки я і ти. Я позбавляла дітей земного життя і вже врятувала сімох наших синів. Але восьмого не встигла, тож він залишиться при тобі. Назви його на мою честь. Дбай про нього, і він стане могутнім воїном, неподоланим у битві. А я полишаю тебе, бо ти порушив дане слово.

Мовила так Ганга й зникла. А невимовно засмучений цар повернувся до столиці, де назвав сина *Гангадатта* — "Даний Гангою".

Йшли роки. Одного разу Шантану, вже вдівець, знову зустрів біля річки юну вродливицю. І запитав:

— Хто ти й звідки, красуне?

— Дочка рибалки, достославний царю, — чемно відповіла незнайомка. — Човном перевозжу людей через ріку. А батько мій — рибальський ватажок.

Шантану закохався в красуню-перевізницю. І пішов до її батька, просити руки дівчини.

— Ти можеш одружитися з нею, але за однієї умови, — відповів той.

— І що ж то за умова? — поспитав цар.

— Умова така: син, який у вас народиться, посяде царський трон.

Пообіцяти цього Шантану не міг, хоч і палав коханням до Сат'яваті — так звали дівчину. Невеселий повернувся цар до палацу: він не міг калічити життя єдиного сина заради власного щастя.

Гангадатта невдовзі дізнався, чому батько засмучений. Він сам пішов до рибалок і заявив, що зрікається свого права на престол. Але батько Сат'яваті поставив нову вимогу: щоб він ніколи не одружувався і не мав дітей. Заради батька Гангадатта пристав і на це.

На своїй колісниці він одвіз Сат'яваті до царського палацу. Шантану вразив самовідданий вчинок сина. Розчулений батько прорік йому бути неперевершеним воїном. А Гангадату після його страхітливої клятви стали називати *Бгішма* — "Грізний".

У Шантану й Сат'яваті народився син, котрий виріс і посів престол, але невдовзі помер. Дві його дружини, яких викрав йому Бгішма, народили двох синів — Панду й Дгітараштру. Перший мав п'ятьох синів, другий — сто синів і одну дочку. Нащадки Панду називалися *пандави*, а Дгітараштри — *каураві*. Битві двоюрідних братів пандавів та кауравів і присвячена "Махабгарата". Бгішма в цій війні був полководцем, він очолював військо кауравів. На 10-й день 18-денної битви Бгішму смертельно поранив Арджун, теж могутній воїн, одружений із сестрою Крішні. Він підступно пустив у нього стрілу з-за спини дівчини, в яку Бгішма відмовлявся стріляти. Бгішма прожив іще 58 днів і виклав Юдгіштхірі, найстаршому з пандавів, настанови про те, як керувати державою. Ці настанови склали "Шанті-парву", "Книгу миру" — 12-ту книгу "Махабгарати" (всіх книг — 18). Тоді ж Бгішма виклав і війсьничий кодекс честі, особливо властивий раджпутам, багато чим схожих на запорозьких козаків.

БГІШМА-МГІШМАКА, БУШМА-БУШМАКА

У міфі про Бгішму чимало точок дотикання з Україною. Зокрема, суто війське ім'я *Бгішма* відповідає українському прізвищу *Бушма* й означає "Грізний", "Кого бояться вороги". Компонент *bhish* (синоніми *bhi*, *bhaya*) — "страх", "побоювання", "ляк" (СРС, 475, 482) споріднений з укр. *боятися*, *безбоязний*, *боязкий*, *боягуз*.

Імені *Бгішма* відповідає інше війське ім'я — *Бгішмака*, що й собі тотожне українському прізвищу *Бушмака*. Його мав цар Бгішмака, батько Рукміні, дружини Крішні, ім'я якої, в свою чергу, споріднене з латиським прізвищем *Рукмане*.

Інше ім'я Пратіпи, діда Бгішми — *Пар'яшравас*. Воно тотожне імені *Переяслав*, досить рясно відбитому в давній і сучасній слов'янській топонімії: Переяслав на Київщині, Переяслав-Заліський і Переяслав-Рязанський у Росії, Преслав у Болгарії, Бреслау в Німеччині тощо. Санскр. *para* означає "багато", "дуже", "винятково" й тотожне українським префіксам *пере* й *пре*. Тобто імена *Пар'яшравас* і *Переяслав* означають "Багатославний", "Преславний".

У Шантану був старший брат *Бахліка*, а внука Бахліки звали *Бгурішравас* — "Багатославний". Це війське ім'я тотожне україн-

Смерть Бгішми

ському імені *Борислав* (наприклад, у відомого українського поета, фронтовика *Борислава Степанюка*) й відбите в назві сучасного міста на Львівщині. Санскр. *bhuri* теж означає "дуже", "багато". Тобто *Бгурішравас* та *Борислав* і собі означають "Багатославний", "Преславний". *Бгурі* також — імена Брахми, Вішну та Шіви, а ця трійця верховних індуїстських богів уособлює тризуб і праве, ліве й середнє вістря у ньому. Тож ім'я *Бгурішравас* може означати й *Брахмослав*, *Вішнуслав* або *Шівослав*. А оскільки Шіва — спадкоємець ведійського Рудри, тотожного слов'янському Родові, то й *Родослав*.

Бгурішравас, цар бахліків, теж підтримував кауравів. На 14-й день битви (війна "Махабгарати" тривала 18 днів) Бгурішравас зітнувся в герці з царем Сат'які, прибічником пандавів. Сат'які почав знемагати, і тоді Крішна попрохав Арджуну підсобити йому. Той, неперевершений лучник,

пустив у Бгурішраваса стрілу й відтяв праву руку (сам Арджун — лівша). Лише тоді Сат'які здолав Бгурішраваса.

Бахліка й назва країни (інші назви її — *Бактрія*, *Балх*) на південь від ріки Окс (нинішня Аму-дар'я), батьківщина царів-кеїв. Територія на північ по Оксу називалася *Согдіана* (пор. *Сугдео* і *сугдейців-кравенців* у Криму, про яких пише "Влесова книга"). Окс — грецький варіант назви *Вахш*, "Бик", а *Биком* у давнину називався й Дніпро.

Бахліки-бактрійці разом із шаками (скіфами), парфянами й сіндами-сувірами воювали на боці кауравів, тобто проти Арджуни й Крішні. Хоча саме плем'я Крішні і його старший брат Баладева підтримували кауравів. Зазначимо, що імена війського й пастушницького божества Крішні рясно відбиті в українських прізвищах (*Кришень*, *Кришненко*, *Гупал*, *Гупало*, *Гупалюк*, *Гупаленко*), як і його старшого брата, землеробського божества (*Болудей*, *Білдей*, *Балвір*, *Бальвір*, *Балбір*, *Балбиренко*). Якщо врахувати, що сінди-сувіри жили на теренах Давньої України, що вони споріднені з українськими сіверами-кімерами (ТРС, 10 — 17), то виходить, що на боці кауравів воювали й кімери-сівери. А *каурави* — це *кравенці*, тобто *коровичі* "Влесової книги". *Кравенці* ж — давня форма сучасного терміну *українці*.

ГІДРОНІМНІ Й ТОПОНІМНІ ПАРАЛЕЛІ

Бгішма — син Гангі, тому зоветься *Гангадатта* — "Даний Гангою", "Гангодан". Але Ганга має і назву *Апага*, тому інше ім'я Бгішми — *Апагея*, тобто "Апажин", "Син Апагі-Гангі". А також *Апагасута* — "Народжений Апагою". У "Махабгараті" річка *Апага* пов'язується з Араттою, а *Аратта* — давня назва Пенджабу, з яким Україна виявляє багато зв'язків на різних рівнях.

Арага в санскриті — "ріка", "потік", досл. "Водоплинна" або "Плинновода" (санскр. *ara* "вода" + *ga* "текти", "плинути"; SED, 82).

У ведах *ара* означає найперший із п'яти елементів світу — воду. Різновидами *ара* є *арах*, *арат*, *арас*, *арсу*. *Арас*, *арсу* — "вода", містить санскр. *arsara*; так називаються водні діви, згадувані ще у ведах, слов'янські русалки. Як і русалки, апсари зваблюють і занапащають людей. Вони й небесні танцівниці, розважають небожителів і polegлих воїнів у сварзі-раю — небесному царстві Індри (про Індру й сваргу мовить "Влесова книга"). На його прохання апсари-русалки іноді сходять на землю і спокушають праведників, щоб ті нечуванним подвижництвом не похитнули могутності богів (див. статтю "Бгарата — Калідаса — Україна", № 25 за минулий рік).

Імена *Aradeva* — "Бог вод", *Arapati*, *Arapati*, *Apara* — "Владика вод" (санскр. *pati* тотожне укр. *батько*, рос. *батя*) має ведійський Варуна, тотожний грецькому Посейдонові, скіфському Тагимасадові й слов'янському

Клятва Бгішми

Дажбогові (ТРС, 68 — 81). У ведах атмосферні води-апас звуться матерями й дарують зцілення, довгий вік, а то й безсмертя. Води — дружини Сомі-Чандри, тобто Місяця (на Київщині є річка *Шандра*, у басейні Дністра — річки *Шандрова*, *Шандровець* та інші, а в Пенджабі — *Чандра* й *Чандрабгага*).

Річка *Апака* є в басейні Сейму, *Апажа* — в басейні Десни. У басейні Сіверського Дінця фіксується яр *Опаківський* (*Апоков колодязь* — XVII ст.). *Апока* — назва річки в Криму. Там же в Криму — гора *Олук* (с. Тарасівка Нижньогірського р-ну), де збереглися руїни античного міста Кімеріка. *Опочна* (Опінча) — притока Синюхи (бас. Південного Бугу, Кіровоградщина). Сюди ж річка й село *Опішня* на Полтавщині (СГУ, 399).

Особливо промовисті прикарпатські й закарпатські факти:

Опака (варіант — *Опока*) — притока Бистриці-Тисменицької (бас. Дністра); витік у лісі *Опачка*, населений пункт *Опака*, гірло Заколоть (Дрогобицький р-н на Львівщині). У верхів'ях — *Опачка*.

У басейні Дунаю річка *Апшиця* (притока Тиси) тече з-під гори *Апецький Плавець* північніше с. *Водиця* (Рахівський р-н Закарпатської обл.). У тому ж Рахівському районі були села *Апшиця* (суч. *Водиця*), *Вишня Апша* (суч. *Верхнє Водяне*), *Середня Апша* (суч. *Середнє Водяне*), *Нижня Апша* (суч. *Діброва*) — в Тячівському районі. Варіанти їх: *Апса*, *Апсиця*, *Апсавиця*. Там же — потічок *Апшинець* (л. Чорної Тиси п. Тиси л. Дунаю). Пор. також — гребля *Апшинец*, гора *Апшенеска* тощо (СГУ, 23).

Як бачимо, тут *Апшиця* = *Водиця*, *Апша* = *Водяне*. Отже, пов'язування закарпатських назв *Апса-Апша*, *Апсиця-Апшиця* з санскр. *aras*, *arsu* — "вода" цілком слушне й умотивоване.

Ці дані ще раз засвідчують існування третього, західного ареалу індоарійської мови (інші два — Індія і держава Мітанні на Близькому Сході, II тис. до н.е.), який простягається від Північного Кавказу до Закарпаття і охоплює всю Україну.

СГУ — Словник гідронімів України. К., 1979.

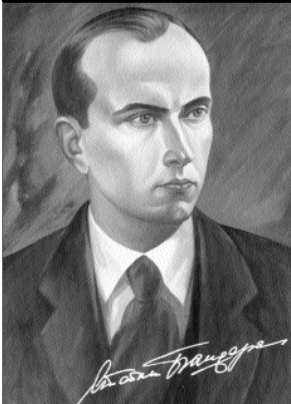
СРС — Санскритско-русский словарь. М., 1978.

ТРС — *Наливайко С.І.* Таємниці розкриває санскрит. К., 2000.

SED — Sanskrit-English Dictionary. New Delhi, 1993.

СИМВОЛ НАЦІЇ

Чому Бандера досі залишається українським "Сфінксом"? Є анекдот, що демонструє найширше знання і уявлення про нього. Заходить Бандера з кулеметом у трамвай столиці. "Котра година?" — питає. Тиша. Питає знову. Мертвіша тиша. Нарешті встає, тремтячи, негр і каже: "О пів на шосту, батьку!" "Сиди, синку. Так бачу, що не москаль!" Щоби трохи збагатити уявлення людей про "батька", пропонуємо на їхній розгляд бібліографію праць — особисто його та про нього. Подаємо у цьому контексті також спробу узагальнити діяльність провідника... Думайте — читайте.

1. *Московські вбивці Бандери перед судом.* — Мюнхен, 1961.

2. *Московські вбивці Бандери перед судом (мюнхенське перевидання).* — Львів, 1991.

3. *Бандера Степан. Перспективи української революції.* — Видання ОУН. — 1978.

4. *Бандера Степан. Перспективи української революції.* — Дрогобич: Видавнича фірма "Відродження", 1998.

5. *Бандера Степан. Перспективи української революції.* — Київ: Інститут українського державотворення, 1999.

6. *Дужий Петро. Степан Бандера — символ нації.* — У 2 т. — Львів: Галицька видавнича спілка, 1996 — 1997 рр.

7. *Кук Василь. Степан Бандера — провідник ОУН.* — Київ, 1999.

8. *Вбивство Степана Бандери.* — Львів, 1993.

9. *Петро Мірчук. Степан Бандера — символ революційної безкомпромісовості.* — Нью-Йорк — Париж, 1961.

10. *Пастух Роман. Родина Степана Бандери.* — Стрий: Щедрик, 1995.

11. *Мудрик-Мечник Степан. Революційна ОУН під проводом Степана Бандери (причинки до історії).* — Стрий: УВІС, 1993.

1 січня мало б виповнитися 93 роки з дня народження одного з видатних українських діячів ХХ століття — Степана Бандери, чие ім'я на сьогодні в Україні ще, на жаль, продовжує викликати неоднозначну реакцію.

Очолювана ним, найдієздатніша тодішня українська організація — ОУН — активно і послідовно розгорнула у 1940—50-х рр. боротьбу, розріст і сила якої стали не тільки однією з причин "Холодної війни". Захід вдало подекуди спекулював українськими інтересами, щоб послабити східного ворога, реально боячись розмаху бандерівського руху. Усіх свідомих українців або мешканців Західної України вороги називали іменем Бандери — бандерівцями.

Він мав репутацію революційного, безкомпромісного політика.

Свою принциповість проявив ще під час Варшавського і Львівського судових процесів 1935—36-х рр., примусивши тим самим поляків визнати існування української проблеми у Польщі, а світ — заговорити про неї. Під час Другої світової війни своєю відмовою відкликати Акт про відновлення незалежності України від 30.06.1941 р. не пішов на компроміс із нацистською Німеччиною, по закінченні війни виступав проти намагань США та Великої Британії звести визвольний рух СРСР на "перебудовні" рейки.

З іншого боку, опинившись за кордоном, С. Бандера налагодив контакти зі США та Великою Британією. Власне, від цих країн наприкінці 1940 — на початку 50-х рр. надходила допомога ОУН у формі спеціальної підготовки вибраних членів Організації задля відправки їх на допомогу підпілля в Україну. На Батьківщину ті групи ОУН добиралися як каналами Організації, через Польщу або Чехословаччину, так і безпосередньо за допомогою США та Великої Британії. Зокрема, з використанням літаків, як це сталося наприкінці травня 1951 р., коли в Україну було закинуто 3 групи оунівців. В одній з них керівником був сотник Громенко, а в іншій перебував представник ЗЧ ОУН В. Охримович. Крім цих маршрутів, групи висаджувалися морським шляхом з кораблів або підводних човнів на морське узбережжя Польщі і т. д.

Крім того, з його допомогою створюється спільна організація "поневолевених СРСР народів" — Антибільшовицький Блок Народів (АБН).

Українці були однією з найактивніших націй, яка боролася проти Радянської імперії. Через це неодноразово організовувалися замаху на С. Бандеру. 15 жовтня 1959 р. радянському агенту Богдану Сташинському (хоч як це трагічно — українцю) за другої спроби вдалося вбити лідера української нації.

Його ім'я є символом борця для українців, а в світовій історії стоїть поряд з такими постатями як Кромвель, Гарібальді, Вашингтон.

РОМАН КОВАЛЬ СТВЕРДЖУЄ, ЩО ПОВЕРТАЄ УКРАЇНІ ДУШІ ГЕРОЇВ

Цю людину знавцям вітчизняної історії представляти не треба. Президент історичного клубу "Холодний Яр", автор кількох книг документальних досліджень про отаманів Холодноярської республіки, пристрасний публіцист Роман Коваль став авторитетним носієм героїчної історії спротиву українського селянства більшовицько-російській окупації України 20-х років ХХ століття. Переважна частина тих подій, про які пише у своїх книгах Роман Коваль, відбувалася на території Кіровоградщини — Олександрівський, Знам'янський, Новомиргородський, Кіровоградський райони. Герої його книг — реальні люди, наші з вами земляки, захисники Вітчизни, якими б пишася будь-яка інша держава, а в нас багатьох із них і досі не реабілітовано...

— **Пане Романе, донедавна в Україні знали Вас як політика, автора контрверсійних політологічних праць. І раптом, здається, Ви відходите од попередньої діяльності і поринаєте у дослідницьку працю. Як відбувається перехід з однієї якості в іншу?**

— У середині 90-х я написав книгу "Політичні портрети самостійної України" про людей, з якими зустрічався, співпрацював, — Левко Лук'яненко, Михайло Горинь, Степан Хмара, Валентин Мороз, інші. Переглядаючи остаточний варіант свого рукопису, я зрозумів, що цю книгу поки що не можна видавати, бо вона несе великий негативний заряд. Коли пізнаєш відомих людей зблизкою, часто вони втрачають ореол. Україні необхідні зовсім інші, позитивні герої. Серед сучасників таким для мене став Зиновій Красівський. Він завжди залишався на недосяжній для багатьох моральній висоті.

Думку про те, що Україні потрібен позитивний герой, а не деморалізуюча правда, допомогла мені сформувати донька великого українця Юрія Липи — Марта. Ще в 1991 році на одній із конференцій у Львові вона зауважила, що та правда, яку я подаю в своїх книгах, виступає — обеззброює. Це зауваження глибоко засіло в моїй душі. У якийсь момент мені потрапила до рук книга Горліса-Горського "Холодний Яр", видана львівським видавництвом "Червона калина". Вона настільки схвилювала, збентежила мене, розгарячила мої почуття, що на черговому з'їзді "Державної Самостійності України" я запропонував резолюцію про вшанування холодноярських героїв. Що ми робимо й досі.

— **Ви зараз не голова ДСУ?**

— Голова. Але наша організація зараз відійшла від активної політичної діяльності. Те, що ми робимо,

для України зараз цінніше. Поставили меморіальний знак у Холодному Яру, я налагодив контакти з краєзнавцями з Черкаської, Кіровоградської областей. Коли вийшла перша книга "Героїзм і трагедія Холодного Яру", не уявляв, який безмір роботи ще попереду. Уже вийшло шість книг. Але це має бути велика серія. Якби я мав надійного спонсора, який би матеріально забезпечував ці видання, міг би готувати по дві-три книги на рік. Матеріал величезний. Значна частина його не закрита для дослідників, певний масив досі ще не розсекречений. Другою була книга "Кость Блакитний — отаман Степової дивізії". Мене дуже вразив чин двадцятидворічного юнака, що зумів зібрати двадцятитисячну (!) дивізію (це за більшовицькими даними), яка від Херсона до Черкас не мала жодної військової поразки. Навіть не стільки здивував факт його бойової зв'язки, скільки те, що цей юнак примудрився прогнати, вдягнути, забезпечити зброєю двадцять тисяч повстанців! Наступною була книга "Записки повстанця", потім "Отамани гайдамацького краю: тридцять три біографії", "Отамани святих і страшних". Мій товариш по клубу "Холодний Яр" Костя Завальнюк видав довідник про повстанців Поділля "Лицарі волі". Олег Шатайко із Тального написав книгу про Юрія Тютюнника. Про отамана Семена Заболотного під несправедливою назвою "Останній гайдамака" (він таки був не останній) вийшла книга в Одесі... Свою роль зіграв цикл радіопередач "Отамани гайдамацького краю". Історичний клуб "Холодний Яр" проводить зустрічі, вечори пам'яті отаманів у різних містах, не лише в Києві — у Кривому Розі, Чигирині, Черкасах, Миколаєві. Їх відбулося вже понад п'ятдесят. У цьому ряду стоїть і фільм, знятий разом з кіровоградцями Миколою Хомандюком та Володимиром Мошинським "Незасимий вогонь Холодного Яру" (його презентація відбулася в Києві і в Кіровограді). Це — вимога сьогодення, бо люди зараз менше читають, а більше дивляться. Якби фільм мав хороший резонанс, а творча група — зацікавленість у продовженні цієї теми, ми могли б Кіровоградською телерадіокомпанією зняти фільм про Юрія Горліса-Горського, про отаманів — уродженців області. Ця тема — лише привідкрита.

— **Не виникає бажання залишити її?**

— Ні. Тепер знаю: я прийшов у цей світ, щоб повернути Україні душі загиблих героїв. Коли працюю — вони обступають мене. У моїй кімнаті висять портрети

отаманів, є деякі їхні речі. Все це створює атмосферу маленької української фортеці у київському мегаполісі.

Смисл мого життя сьогодні — створити величезну галерею українських героїв, яка може стати однією з підвалин патріотичного виховання майбутніх поколінь. Усе це ще й дуже цікаво. Детективні сюжети, бої, зради, підступи, пригоди. Це те, що приваблює молодь, те, що вона бачить на інших зразках — англійських, російських. Але ж є своє! І якби ж держава або громадські інституції взялися допомогти (власне, тим, чим займаюся я, мав би займатися Інститут історії), можна було б зробити набагато більше.

— **Поки що Ви такої підтримки не відчували?**

— Є зацікавленість. Підтримка моральна на рівні громадськості, окремих осіб. Наприклад, цикл передач на радіо "Отамани гайдамацького краю" протегував Іван Драч. На час виборчої кампанії вони припинені, хоча в мене немає жодних амбіцій у цьому плані. А після виборів я планую продовжити ці радіопередачі.

— **Пане Романе, чи не закидають Вам пропагування анархії у формі "отаманства"?**

— Наші історики, науковці, взагалі, інтелігенція, формувалися під кліше, що отамани — це символ анархії, розбрату, руйни. Чимало відомих науковців дуже ревниво ставляться до моїх досліджень, їм важко переступити через свої стереотипи.

Але ж селяни отаманів часто називали батьками, бо ті забирали в більшовиків награбоване і віддавали людям. Взагалі, якби не було прихильного ставлення населення до повстанства, воно б не існувало. Це — однозначно. Українське повстанство діяло аж до 29-го року. А в 30-му році піднялася нова хвиля національно-визвольної боротьби на ґрунті розкуркулення і колективізації. Так звані волінки. В Україні відбувалися сотні повстань.

— **Але ж ми ніби знаємо, що в ті часи не було ніякого спротиву...**

— Мені приємно, що я

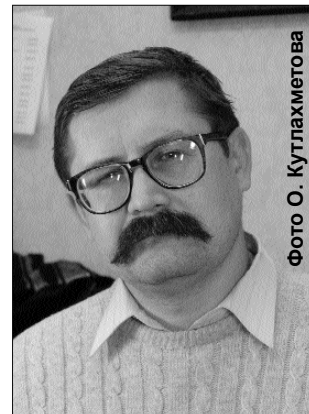

Фото О. Кутлякметова

Роман Коваль

фактично спричинився до деміфологізації історії, нав'язуваної більшовиками. Міф про те, що проти загарбників боролися лише західняки, а східняки мало не з хлібом-сіллю зустрічали російські окупаційні війська, потребує розвінчання. Боротьба була масштабніша, гостріша.

До речі, Василь Кук, заступник Романа Шухевича, нині почесний президент клубу "Холодний Яр" — чітко й однозначно стверджує, що ОУН і УПА — продовження повстанського руху на Східній Україні. На мій погляд, це справедливі слова.

Героїчні вчинки, які знаходимо в нашій історії, слід лише належним чином подати і розтиражувати. І тоді з'явиться зовсім інше покоління українців. Світоглядна еволюція можлива навіть у сімдесят. Так, недавно отримав листа від свого слухача Івана Ромашка із Маріуполя Донецької області. Він пише, що все своє життя прожив яничаром, але ті передачі на радіо перевернули все в душі.

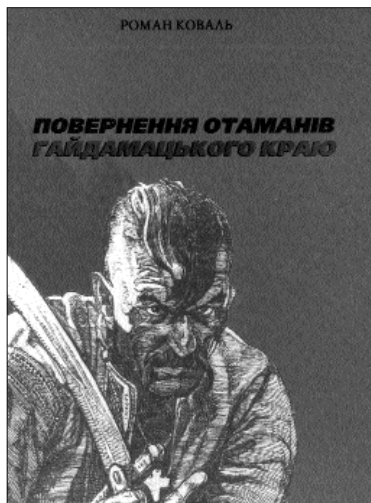
Поки що наша непевна інтелігенція тримає в своїх руках вогник національної ідеї. Але є величезна прірва між цією інтелігенцією і народом. Ми мусимо її скоротити, мусимо знайти такі слова, такі факти, які дійдуть до серця народу.

— **Дякую за розмову.**

З гостем розмовляла
Світлана ОРЕЛ

Від редакції. Нещодавно побачила світ нова книга Романа Ковалю "Повернення отаманів Гайдамацького краю", яка вийшла у видавництві "Діюкор". Книга є збіркою радіопередач авторського циклу "Отамани Гайдамацького краю", який у 2000 — 2001 роках прозвучав на Першому каналі Національного радіо.

Повертаються імена непересічних провідників революційного козацько-селянського руху 1917—1920 років, який довгий час незаслужено носив клеймо "бандитського" та "анархістського".

Вивчаючи історію в радянській школі, ми дізнавалися про доблесні перемоги Петра I, який реформував внутрішній устрій Росії, прорубав вікно в Європу, розширив територію своєї країни до моря і закріпив свої здобутки великим містом на Неві. Переможців не судять, і про засоби, якими це досяглось, у підручниках не йшлося. І не згадувалось, якою ціною заплачено за ці успіхи і яка доля підкорених народів. Письменники, які писали про містичну ауру Петербурга — міста, котре носило його ім'я, — не замислювалися, що воно постало ціною життя людей, насильно вивезених з України на будівельні роботи. Тільки Тарас Шевченко подав за нещасних голос...

Культ Петра плекався довго й наполегливо — немало сильних голосів прозвучало для його звеличення. Тому несподіваними здаються слова Льва Толстого, наведені Юрієм Ілленком у прес-релізі до цього фільму: "Беснуючий, п'яний, сгнівший от сифіліса зверь четверть століття губит людей, казнить, жжет, закапывает живьем в землю, заточает жену, распутничает, мужеложствует... сам, забавляясь, рубит головы, кощунствует..." (ПСС, М., 1986, т. 26, С. 568).

Як же велося Україні в часи Петра? Чим пояснити, що саме наприкінці XVII століття тут оруджуються церкви, розвивається освіта й ремесла? Принаймні 20 років, поки гетьманував Іван Мазепа. Як же йому вдавалося стримувати натиск імперських апетитів Росії? Дослідники стверджують, що він майстерно вів подвійну гру: зовні його діяльність мала вигляд вірогідності цареві, а насправді Мазепа дбав про економіку й культуру України. Втім, і його державний розум виявився безсилий супроти завойовницької політики московського царя. Особливо з початком Північної війни, в яку вступило кілька європейських країн. У ній і зіткнулися Петро I та вікінг, якому не давали спокою лаври Олександра Македонського. Ця війна порушила відносний статус-кво України. Мазепа прагнув нейтралітету, та цар наказував кидати козацьке військо на битви з Карлом XII. Виснажливі походи козаків у Білорусію, невинуваті жертви заради чужих інтересів викликали невдоволення в українців, і Мазепа розумів, що немає іншого виходу, як іти на зближення з Карлом XII. Його "провина" в тому, що посмів протиставити національні інтереси України загарбницьким інтересам Петра, тобто кинути виклик тирану, якому корився і годив. Російська церква за велінням Петра I піддала Мазепу (всупереч церковним канонам) анафемі. Але це не зупинило зарубіжних письменників і художників: особливо ваги ця історична постать набрала в добу романтизму, можна сказати, як символ свободи. Чи не у відповідь їм Пушкін написав "Полтаву", подивившись на Полтавську битву очима російського царя.

"Молитвою за гетьмана Мазепу" Юрій Ілленко творить мазепинську добу, її поліфонічний образ, що не піддається однозначному тлумаченню, показуючи Мазепу багатолитим і як вільну особистість на поневоленій землі. Причини поневолення, окрім багатьох істориків, лаконічно сформулював сам Мазепа у своїй "Думі": "През незгоди всі пропали, Самі себе зводили". Так від здобутих Богданом Хмельницьким вольностей за часи Руїни майже нічого не залишилося

— Росія послідовно колонізувала Україну.

У фільмі вибудовані чіткі й логічні опозиції: насильство — беззахисність, тиран — жертва, завойовник — завойований, російська імперія — Європа. Щодо Європи, то у фільмі вона, окрім шведів, представлена Україною. Взагалі, успіх історичного кінополотна залежить, насамперед, від того, в якому об'ємі подано історичний час (поняття широке, в нього можна вмістити багато, починаючи від будівництва військ-

МОЛИТВА ЗА ГЕТЬМАНА МАЗЕПУ

вому мундірі й закінчуючи психологічною атмосферою). Пропонуючи глядачам історичну конкретику, хоча й у мистецьки трансформованому вигляді, режисер піднімається до художніх узагальнень, до втілення, за його словами, "фантазмагоричних снів історії про кривавий бенкет найбільших примар європейської культури — Петра Великого, Карла XII та гетьмана України Мазепи на полі Полтавської битви 1709 року". Вибух акторського темпераменту молодого актора В'ячеслава Довженка найбільше вражає в малюнку його ролі Петра. Цей персонаж цілком відповідає наведеній характеристиці Льва Толстого. Петро ні на мить не заспокоюється, це шалена, руйнівна й агресивна енергія. Не менш характерний і Карл XII у виконанні Микити Джигурди — також клубок натиску. Навіть певна наявність гротеску в обох героях не заважає сприймати їх як вірогідні історичні постаті.

Щодо Мазепи, то його біографії вистачило б не на один фільм і якого завгодно жанру — від пригодницького до філософського. Втім, пошлюся на фахівця: "Державний діяч і політик найвищого ґатунку, найвправніший дипломат тодішньої Європи, полководець і водночас поет... Він учився в Києво-Могилянській академії і в Падуанському університеті, міг porozumітися з багатьма співрозмовниками, оскільки володів вісьмома мовами... Він був знавцем літератури, власником найкращої в Україні великої і цінної бібліоте-

ки. Естет, він цінував і розумів високе мистецтво, схилявся перед красою жінок.

...Іван Мазепа володів особливими чарами. Може, це була якась концентрована внутрішня енергія, високої напруги біополе, але він, людина залізної волі, умів впливати на людей, не тільки не пригнічуючи їх своєю перевагою, а й викликаючи симпатію й безмежну довіру... З самого початку свого гетьманування Іван Мазепа виявив себе як великий покровитель і меценат національної культури, мистецтва, науки, православної церкви... Всаким способом сприяв розвитку освіти в Україні... взяв під свою опіку Києво-Могилянську академію, 1693 року наново побудував братську церкву Богоявлення, ...розбудував в Україні на свій кошт, а також використовуючи військовий скарб, близько 20 церков" (Олена Апанович. Гетьмани України і кошові отамани Запорозької Січі).

У фільмі Мазепу як культурного діяча характеризує більшою мірою його одяг та середовище, створене як стилізація. При тому лєвова частка історичної інформації закладена саме в зображальному ладі картини. Богдан Ступка — актор надзвичайно широкого діапазону — творить Мазепу як людину невловиму і незбагненну, підкреслює його здатність до лицедійства. І хоча одним із лейтмотивів фільму є символ приниження — голий Мазепа мчить верхи, прив'язаний до коня, — він не є жертвою. Бо навіть

у цьому символі закладена подвійність — цей лет для романтиків уособлював ствердження вільної людини. Образ прив'язаного вершника, що мчить через халі, можна тлумачити і як символ постійної небезпеки, кари за те, що живеш вільним, не хочеш коритися обставинам.

Фільм незвичайний у постановочному вирішенні. Зображення інформує про особливості епохи, а заодно — про її криваві протистояння. У фільмі цю епоху творять великі за обсягом полотна, які вражають насамперед титанічною працею художника Сергія Якутовича, передають напругу пристрастей, динаміку подій. Розписи стін насичують кадр, макети імітують кипіння битви. І

ня кінооператора. В окремих моментах кінокамера немовби виходить з-під контролю, підпорядковує собі все й занурює у світ фантазмагоричний. І вже навіть важко збагнути, хто головніший — актори чи зображальна стихія. Зрештою, поведінка камери, помножена на напружений, іноді навіть пароксизмальний ритм фільму, дає отой бажаний ефект бароковості. Поглиняймо на архітектуру, костюми, зрештою, послухаймо музику того стилю — чи не те саме відчуття?

Ще одна особливість "Мазепи". Фільм національно своєрідний, співзвучний з творами українського бароко. Разом із тим він вписується в контекст європейський. Звісно, це сучасне осмислення цього стилю, але ніяк не маніпулювання ним, як це проявляється у творах постмодернізму. Скоріше це прорив до того стилю саме того мистецтва, яке довго замовчували, якому не давали виходу на простори європейські. Зануритися в традицію і її по-своєму інтерпретувати під силу митцям сміливим. Цього й досяг Юрій Ілленко разом із Сергієм Якутовичем, Володимиром Фуриком та Вірком Балем.

Богдан Ступка не перестає дивувати віртуозністю, а менші актори також вміло розкрили своїх персонажів, і свою майстерність. Щодо Кочубеїхи, яку зіграли Людмила Єфименко, то її міри тут зрадило автора фільму. Виправдати те, що ця епічна постать стала головною, ніяк не можна. Цей образ — чи то монстр, чи то плід чистієї хвороби фантазії — викликає протест насамперед через композиційний переки, оскільки гіпертрофований персонаж невинуватно перекриває важливу для концепції фільму лінію "Мазепа — Петро I", не кажучи вже про витіснення постатей, які відіграли суттєвішу роль в житті Мазепи, аніж Кочубеїха.

Динамічно й оригінально вирішено епізоди з'ясування стосунків Мазепи і Петра I — то в могильному склепі, то на полі Полтавської битви, зображений як бенкетний стіл.

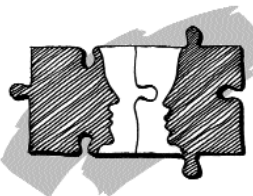
Окремою сюжетною лінією стають і стосунки героя зі смертю. Ця тема досить активно експлуатується сучасним мистецтвом, варіюється як реакція на апокаліптичність доби.

Поживу для себе у фільмі знайде будь-який глядач — від любителів фільму-видовища до рафінованих інтелектуалів. "Молитва за гетьмана Мазепу" — фільм індивідуально своєрідний. Це новий Ілленко, фільм став виявом цілковитої творчої свободи режисера. Свободи від напруженого, від будь-яких впливів. А також свободи у ставленні до історії, до кіно, до мистецтва. Дай Боже, щоб ми оцінили цю свободу людини з багатою фантазією і знайшли у фільмі цікавого співбесідника. Бо це справді вибухове мистецтво.

Лариса БРЮХОВЕЦЬКА

Так, цей фільм новаторський, він підтверджує, що кіномистецтво в пошуках форми не вичерпало себе. І хоча макети в кіно використовувалися віддавна, але вони творили ілюзію справжності, доповнюючи будівлю чи інтер'єр. Тут макети не видають себе за автентіку. Крім того, діють як персонажі.

Не менш важливим персонажем фільму є кінокамера Юрія Ілленка. Активна в дії, вона не лише передає суб'єктивне бачен-

БАНКОМАТИ ЗБУДЖУЮТЬ І не тільки зацікавленість мирян, а й підприємливість злочинців

Полишивши солідну тишу мурових холів у презентабельних фінансових установах, гроші виїшли на вулицю і нині позирають на перехожих очима своїх банкоматів. Дивимось й ми на цю електронізовану калитку при вході до універмагу "Україна" чи на людних перехрестях. Гроші — просто на вулиці! Це стимулює.

— Чи не боїтеся? — запитав, зателефонувавши до кількох банків. Мало хто з моїх співрозмовників хотів розмовляти на цю тему. А от голова пресової служби "Правексбанку" Костянтин Ремизовський не залишив банкоматним злодіям жодних шансів: "Ми використовуємо оригінальну систему безпеки, розроблену фахівцями спецслужб нашого банку. Система має комплексну багаторівневу структуру захисту і повністю виключає можливість несанкціонованого доступу до грошей".

Чи у нас грабують ці вуличні комп'ютерні сейфи? Відповідальні правоохоронці наразі ухиляються од відповіді на це делікатне запитання. Проте крадіжки грошей на електронному рівні починають набувати поширення, причому, не тільки за кордоном, а й у нас.

Минулого року Дніпровський районний суд м. Києва виніс вирок у справі панів Р. і К., котрі "провернули" операцію електронного вилучення грошей в системі НБУ на суму 80 млн. грн.

Для цього, крім високого рівня особистої комп'ютерної підготовки, злочинцям не обійшлося також підглядіти пароль, під яким керівник підвідділу входив у програмний комплекс "Операційний день банку", скопіювати ключ електронного підпису,

вийти на внутрішній банківський рахунок "Емісійні банкноти" (читай: готівка) і сформувати кілька окремих пакетів фіктивних електронних платіжних документів для того, щоб забезпечити переведення внутрішніх банківських операцій у зовнішні — міжбанківські, а далі — на рахунки фірм, які погодилися "увійти в долю".

Після того, як гроші "втекли", слідчим знадобилося майже десять місяців, щоб зрозуміти технологію пограбування і "вирахувати" одного зі злодіїв, якому спочатку нічого не можна було довести...

Це — приклад, так би мовити, "кабінетного" електронного пограбування. Інша справа — вуличне електронне пограбування. Тут виявляється дещо інший "фах" і тип злочинців.

Троє молодиків протягом трьох місяців поцупили з банкоматів Вроцлава 300 тис. злотих (близько 76 тис. доларів США). Злодії сконструювали нехитрий пристрій, що на короткий час накладався поряд щілини для введення карток, зчитував магнітний запис із карток клієнтів і передавав по радіо до мікроавтобуса неподалік. Навпроти банкомату підвішували рекламу, або якийсь щит чи кронштейн, ніби для освітлення, на якому закріплювали мініатюрну телекамеру; через неї дізнавалися про індивідуальний пароль клієнта.

Виготовлення ідентичних карток-дублікатів, за допомогою яких вилучалися гроші, виконувалося безпосередньо в мікроавтобусі, обладнаному відповідним устаткуванням і апаратурою.

За підробку платіжних карток польське законодавство передбачає покарання до 25 років ув'язнення. Тобто рівно стільки ж, скільки й за фальшування грошей. Як правило, за цією статтею не роблять жодних

НЕ В ГРОШАХ ЩАСТЯ

пом'якшень. Для порівняння: вищезазначені пани Р. і К. отримали у нас по 4 роки. Та й чи відсидять вони повністю — це також питання.

Отже, вигідний "бізнес"? Я підійшов до банкомату, що стоїть збоку від турнікетів на станції метро "Площа ім. Л. Толстого". У скриньці поряд — очевидно нікому не потрібні — сертифікаційні квитанції по виконаних операціях клієнтів. Прочитав одну з них:

ПРОМІНВЕСТБАНК
УКРАЇНИ

ТЕЛ. + 380 44 229 5161

ДАТА : 06 — 02 — 02

ВРЕМЯ : 23 : 44 : 30

АТМ : АТМ00034

НОМЕР КАРТЫ: 4 . . 7443
(VISA Cards)

КОД АВТ : 081597 / 100685

СУММА : 50.00 UAH

ВСЕГО ХОРОШЕГО!

Ні, я не збираюся грабувати банкоматів "Промінвестбанку України". І тому всі ці цікаві реквізити мене абсолютно не цікавлять. Натомість мене дуже цікавить, чому це ук-

Фото О. Купляхметова

раїнське патріотичне керівництво цієї поважної фінансової установи України так зневажливо ставиться до української мови, що навіть святее слово "Україна" переписує російською?

Звичайно, якийсь росіянин, приїхавши до Києва, радітиме цій "дрібниці". Почуватиметься так, неначе й державного кордону не перетинав.

Тому дуже сумніваюся, що від такого осучаснення грошових операцій буде "всього хорошого". Бо хоч "сумма" подається тут в "UAH", проте саме завдяки ось таким "дрібницям", поданим по-російськи, нашу гривню багато хто досі називає **рубльом**.

Тому не тільки цікавість викликають банкомати, а й зрозуміле здивування.

• **Роман ЗАПОЛЬСЬКИЙ**

НАШІ ПРАВА

Так, кожен. Тільки, поки що, не у нас, а в Польщі. І практично будь-яку, крім службової документації спеціальних установ — безпеки, війська, вищих органів на мобілізаційний або особливий період тощо.

Від 1 січня 2002 року набрав сили прийнятий польським Сеймом Закон від 6 вересня 2001 року "Про доступ до публічної інформації", що поширюється не тільки на громадян Польщі, а й на будь-кого зацікавленого. Більше того, державний службовець, до якого звертаються по інформацію, не має права цікавитися, з якою метою і чому хтось хоче отримати ці відомості. Ст. 2 Закону визначає чітко: "Від особи, яка користується своїм правом на інформацію, не можна вимагати юридичних або фактичних підстав зацікавленості". Згідно із законом доступ до інформації — безкоштовний, хіба що відповідна інституція зазнала витрат, наприклад, пов'язаних зі способом переказування інформації (зокрема виготовлення фільмів, касет, дисків тощо). Для порівняння нагадаємо читачам, що в Україні в державному бюджеті на 2002 рік у частині "Надходження до бюджету" є спеціальна стаття (поз. 241210) — "Плата за послуги, що надаються бюджетними установами — 3,8 млрд. грн.". Тобто 8,5% всіх надходжень до бюджету держава прагне стягнути з громадян та організацій за їхню зацікавленість життям держави, в якій вони живуть. Причому стягнути на рахунок бюджетних установ, які вже й так існують коштом громадян і організацій. Цей абсурд може зматися хіба що з абсурдом нашої податкової системи, зокрема з її одіозним ПДВ (податком на додану вартість).

Оце вам різниця між відкритим і закритим суспільством. Відкрите суспільство — це держава, службові особи якої служать громадянам, а закриті — де службові особи вважають, що громадяни повинні їм платити за відкривання інформації, призначеної для всіх. Цікаво, що вказана стаття прибутку бюджету України — "плата за послуги, що надаються бюджетними установами" — у півтора раза перевищує такі

бюджетні надходження, як "відрахування від сплати за транзит газу через територію України" (поз. 24061 бюджету). Не кажучи вже про те, що будь-яку інформацію чиновник в Україні може просто не дати, навіть якщо вона не являє собою жодної таємниці. Я ладен припустити, що й згідно з офіційним запитом — і за гроші! — він може крутити носом. А от "неофіційно" продати інформацію (про гроші ми, наразі, промовчимо) — це вже викликає зацікавленість. Тут вже є певний паритет: вашу зацікавленість еквівалентно міняємо на нашу зацікавленість. І тут, як кажуть, усе таємне стає явним. От як, наприклад, списки акціонерів АТ "Славутич" — з домашніми адре-

Будь-яка державна інституція зобов'язана надавати інформацію про свій правовий статус і функції, предмет діяльності і компетенцію, принципи діяльності, які вона веде, реєстри й архіви, а також способи й умови надання інформації про них. Не таємними вважаються також: тексти виступів і оцінки, які дають посадовці, інформації про стан держави, місцевого самоврядування, їх організаційних і структурних одиниць, майна, правові й майнові аспекти інституцій, організацій і їх функціонерів, розмір державного боргу і місцевих органів урядування тощо.

Щоб не було підстав для усунення од відповідальності за невиконання цього За-

ІНФОРМАЦІЮ ОТРИМАЄ КОЖЕН!

сами, номерами телефонів і кількістю акцій на рахунках.

Не будемо зараз розглядати питання — як ці списки потрапили до рук "інвесторів"-перекупників. Головне, що завдяки саме цим спискам деяким метким хлопцям удалося викупити у бідних акціонерів кілька великих пакетів за безцінь, тобто фактично забрати собі їхню власність, їхнє реальне майно. А майно — це вже не папірці. Його ціна, як мінімум, на порядок вища.

Натомість у Польщі громадяни нині чітко розуміють різницю між державною, особистою чи комерційною таємницею і публічною інформацією. Охороняється таємниця кореспонденції, таємниця даних про психічне здоров'я, банківська і лікарська таємниця, таємниця сповіді і бюлетені для таємного голосування. Але якщо службовець виконує публічні функції, він зобов'язаний дати інформацію про ці функції. Тому кожен має право доступу не тільки до урядових документів, а й до участі в засіданнях колегіальних органів влади, обраної на загальних виборах.

кону, в ньому подано перелік типів, видів, інституцій, які зобов'язані безумовно відповідати на запити громадян, починаючи від Сейму і уряду до керівництва та функціонерів профспілок і політичних партій.

Для оприлюднення всього об'єму несекретної інформації в Інтернетовому "Бюлетені публічної інформації" створюється спеціальний "Урядовий телеінформаційний публікатор".

Відповідь на запит громадянина кожна інституція чи установа має надати не пізніше двох тижнів з дня подання. Увесь цей цікавий Закон видано в газетах, а також в Інтернеті (www.rzeczpospolita.pl/gazeta/wydanie-011217/prawo/prawo...)

В умовах України можемо, наразі, хіба що усвідомлювати, яка прірва відділяє нас від цивілізованих держав. І що вже говорити про права пересічних громадян, якщо навіть професійним інформаторам суспільства — журналістам буває надзвичайно важко "докопатися" до суті подій на кухні влади.

Голова Національної спілки журналіс-

тів України Ігор Лубченко добре розуміє наші реалії:

"Тут бачимо два боки проблеми. Перший: правильних законів, постанов, доручень багато, але їх виконання (чи, скоріше, невиконання) — це ніби зовсім інша справа інших людей. Зокрема, більшість положень Указу Президента України від 9.12.2000 року, яким передбачено додаткові гарантії діяльності ЗМІ, досі не виконано."

Другий: життя в Україні давно вимагає зведення окремих нормативних актів у єдиний всеохоплюючий комплекс законів про інформацію і її використання, в якому слід відобразити інтереси всіх членів суспільства, в тому числі: журналістів і ЗМІ. У нас досі не розроблено навіть Основ державної інформаційної політики. То що вже говорити про те, хто і на яку інформацію має право, а хто не має права ігнорувати запити громадян."

Упродовж двох років "крутяться" в різних інстанціях кілька варіантів "інформаційних" законів. Поки що безуспішно. Але час не втрачено, бо вже не тільки визріває усвідомлення необхідності, а й опрацьовується в Держкомінформполітики другий варіант Інформаційного Кодексу, на який ми подали свої зауваження і пропозиції.

Очевидно, що розгляд і прийняття цього Кодексу буде прерогативою нового складу ВР. З приходом Івана Сергіювича Чиж на посаду голови Держкомінформполітики, можемо сподіватися, що роботу над Інформаційним Кодексом буде успішно завершено. Він динамічна людина і йому однаково близька практика парламенту і журналістика".

На мій погляд, такий Кодекс сьогодні потрібен Україні як повітря. Бо він учить громадян шанувати себе, а службових осіб — насправді служити людям.

Євген ГОЛИБАРД

КУЛЬТ І БЕЗКУЛЬТУР'Я НА ТЛІ ВИБОРІВ

Історія, як наука, існує тільки тому, що майбутнім поколінням доводиться потім розплутувати те, що понаплутували покоління сьогоднішні. Інакше вона була б хронологією.

PR-ТЕХНОЛОГІЯ ЯК ПОГЛЯД

Комерціалізація всіх складових суспільного життя створила в сфері ЗМІ потужну конкуренцію між **совістю і політикою**, між **мораллю і грошима**. Писати правду в Україні стало небезпечно; натомість брехня, котра спирається на грошовитий фундамент, отримала офіційне визнання, як PR-технологія, а отже, невідласто і його носії стали мало не на чолі інформаційного харчування громадян.

У цих умовах поняття плюралізму набуло значення плювалізму (від слова *плювати*), а пошук “смажених фактів” став обов’язком пишучої братії. Тому американську трагедію було сприйнято у багатьох ЗМІ, як знахідку, як чудовий інформаційний привід; такий собі “подарунок долі” для писак-невігласів, які радо почали “розкривати” подію і її наслідки, смакуючи деталі і не шкодуючи прикметників.

Через деякий час читач втомився від повторення цифр про чисельність загиблих, матеріальні втрати компанії і уповільнення темпів розвитку американської економіки. Звик. Проте дехто з газетярів вважав, що тему не вичерпано і її можна продовжувати “доїти” далі.

І тоді з’явилися публікації “аналітиків” з так званим **нетрадиційним поглядом**. В одній із них, розглядаючи причини готовності людей до самопожертви в ім’я ідеї (нехай навіть хибної і злої), автор, змішуючи грішне з праведним, дописався до того, що прівівняв християнство до політичної діяльності:

“Кожна релігійна конфесія... прагне до неподільного панування над душами вірників (так у автора — Є. Г.), над духовним світом якомога більшого числа людей. Сутність прагнень: панувати, керувати, верховодити, порядкувати, розпоряджатися, ватажувати... У цих своїх діях Церква застосовує “неіржавіючу зброю” — гасло про “благо народу”. За ширмою подібних гучних фраз, між тим, проглядається виразно і власний інтерес...”

І все це подається цілком серйозно, з прагненням переконати читача. А пише це, як читаємо поряд із прізвищем автора, заслужений працівник культури України (!). Не знаю, чим він прислужився українській культурі, але можна легко зрозуміти на кого, на чий антиукраїнський інтерес працює цей “нетрадиціоналіст”:

“Якщо партії, зазвичай, не приховують своєї мети, одверто і відкрито проголошують своє намагання прийти до влади, то пастирі релігійних конфесій реалізують своє жадання владарювати над душами людей тонко і потаємно... Не останнє місце посідає величне шикарне оформлення храмів, часто до цього залучаються високопрофесійні митці”.

Отже, завдяки заслуженому для української культури авторові, ми тепер знаємо, що всесвітньо відому перлину архітектури — базиліку св. Петра у Римі зведено не на подяку і хвалу Богу, а для того, щоб “верховодити, панувати і ватажувати”, а Святийший Отець Іван Павло II приїздив в Україну не для благословення нашої землі і її народу, а для “потаємного владарювання над душами.” (!)

НОРМАЛЬНЕ ІДОЛОПОКЛОНІННЯ БЕЗ НАРКОЗАЛЕЖНОСТІ

Коментуючи поведінку бабусі в тро-

А де Божа заповідь “Возлюби ближнього”?

лейбусі, яка перехрестилася, коли проїжджала повз храм, заслужений працівник культури пояснює: *“Вона не може інакше! Бо перебуває в психологічній залежності... Як наркоман, беручи в руку шприц, до якого призвичаївся...”*

І тут-таки, для підсилення своєї “наркотичної” аналогії, ностальгічно збивається на типовий совєцький жаль: *“...призбута класична формула: “релігія — опіум для народу” — не така вже й хибна...”* (!)

Між іншим, “формула” ця ніяка не класична, а диявольсько-більшовицька, або, якщо більше подобається, — комуністична. І належить вона одіозній і, по своєму, нещасній особі, тіло якої, замість по-людськи поховати, досі використовують на Красній площі у Москві як один з імперіалістичних (а принагідно і комуністичних) символів російської величчя.

Водночас, до кам’яного ідола із зображенням цієї особи на Бессарабській площі в Києві цілком нормальні на перший погляд пані і панове, без видимих ознак наркотичної залежності, продовжують покладати живі квіти. Живі квіти до холодного кам’яного ідола, до “величного шикарного оформлення” якого було “залучено високопрофесійних митців”. Хоча чоловік, з якого цього ідола вирізьбили і культ поклоніння якому “св’ято” зберігається досі комуністами та “прімкнувшіми к ним”, ніколи в Україні не був, а тільки тим і прославився, що був засновником найпотужнішої за всю історію людства системи державного тероризму, у порівнянні з якою акції Бен Ладена видаються дитячими забавками.

Але шедевром думки заслуженого культуролога, який намагається представити нам культ Бога-Творця як політичне явище, є таке його пояснення фундаментальних догматів християнства:

“... поняття Бог..., рай і тому подібні поняття — суть ідеї, слова, що символізують й уособлюють світлі людські прагнення, надії і сподівання на краще. Ці поняття є елементами внутрішнього світу особи й реально існують лише “там”: у мозку і почуттях. І ніде інде їх не було, немає, не буде і в принципі бути не може.” (!) Чи не правда — до болю знайома категоричність?

Отже, приїхали: “Крой, Ванька, — Бога нет!” Це вже ми чули в сумнозвісну епоху московського більшовизму-тероризму. Під гаслом “релігія — опіум для народу” вони спочатку покидали хрести з храмів, а душпастирів запроторили до ГУЛАГу, а потім безбожно заморили голодом та порозстрілювали десять мільйонів ні в чому не винних людей.

БОГА ВИЗНАЮТЬ ЛИШЕ ТІ, ХТО ХОЧЕ ЖИТИ ПО СОВІСТІ

Звичайно, пан культуролог має право бути атеїстом. Тим більше, що цитує ст.35 Конституції України про відокремленість Церкви від держави. “Бог існує лише у вашому мозку”, — намагається переконати нас заслужений діяч культури України, сподіваючись, можливо, на те, що ми, темні, не читали нашої Конституції.

Бо в Конституції України, одразу після її назви, у преамбулі, стверджується від нашого з вами імені, шановні громадяни, з усією чіткістю, офіційністю і урочистістю: *“... виражаючи суверенну волю народу, ... усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішніми і майбутніми поколіннями...”*

А яке усвідомлення, яку відповідальність і перед ким нам нав’язує цей “нетрадиціоналіст”? Шило з мішка вилазить наприкінці: *“...не можна побудувати досконалого суспільства на основі неправди, якою, по суті, були і є різноманітні релігійні міфи... людиною високої духовності може бути і атеїст. Наближаються вибори до Верховної Ради...”* (підкреслення моє — Є. Г.)

О! Нарешті стає зрозуміло, в чому справа. Адже наближаються вибори до українського парламенту, а серед кандидатів є віруючі. Залишимо на совісті “культуролога” його занадто своєрідне використання слова *правда*. Головне, що він вважає, що “людиною високої духовності може бути й атеїст”.

А тут тобі Віктор Ющенко і Юлія Тимошенко, інші відомі в Україні і світі особи, що претендують на місце в парламенті, — якраз люди віруючі. Усвідомлюють відповідальність перед Богом. Але, виявляється, що Бог, як вважає заслужений культуролог, існує не на Небі, а лише у голові релігійних фанатів, а отже людей, м’яко кажучи, несповна розуму.

Між тим, об’єктивно існує Декалог — десять Заповідей Божих. У цих заповідях немає жодних конфесій і жодної політики. Вдумайтеся: вся юриспруденція (а вона всуціль атеїстична), з її кодексами, енциклопедіями і навчальними закладами, потужні правоохоронні системи, суди, прокуратура і в’язниці існують лише з однієї простої причини: люди не дотримуються Божих Заповідей.

Причому, не дотримуються не тільки ті, хто краде і вбиває, а й ті, хто їх ловить і судить. А тому частенько буває, що й не дуже ловлять, натомість нерідко переслідують невинних. За правом безбожників.

Охоронці права (правоохоронці!) пору-

шують право не тому, що погано вчилися у юридичних вузах, а тому, що Декалог не є для них Законом. Щоб абсолютний Закон Божий панував над недосконалими людськими кодексами, треба його вивчати ще в початковій школі. Бо це є справа моралі та особистих переконань, а не юриспруденції.

Свідомо не називаю прізвища заслуженого працівника культури України, який, зачепивши тему ісламських камікадзе на тлі американської трагедії, силувався викликати у читачів недовіру щодо віруючих кандидатів до ВР. Давайте дамо йому шанс подумати і — може, дасть Бог — дійти до **правди**, а не її облудного сурогату.

ХТО, КОГО І КУДИ “ПРОСУВАЄ”

Газету із зацитованою тут статтею було кинуто майже до кожної поштової скриньки нашого будинку. Тираж цього номера газети — у порушення Закону “Про засоби масової інформації (пресу)” — не зазначено. Натомість зазначено першого засновника газети — секретаріат Кабінету міністрів України. А поруч — традиційне: “Точка зору авторів може не збігатися з позицією редакції.” Отака вона — відповідальність. І перед Богом, і професійна.

Тож нащадкам-історикам буде що розплутувати з нашої нинішньої плутанини. Особливо у царині культури, де набралось дуже багато заслужених, чії знання межують із тим самим невідластом, котре постійно удосконалюється.

Адже достовірно відомо, що 2002 рік цілком офіційно оголошено в Росії роком України. Активну участь у реалізації планів Кремля (а нині ці плани щодо України — так само, як і факти впродовж століть — що завжди мають односторонню і цілком незмінну спрямованість) беруть ... українські урядовці (!) Причому, з досить чітко виражених промосковських позицій.

Зокрема, державний секретар Кабміну України В. Яцуба у доповідній записці від 24.10.01 № 1537997/97 на ім’я прем’єр-міністра А. Кінаха пропонує “працювати над подальшим просуванням питання про автономію УПЦ” (тобто тієї російської Церкви в Україні, яка “сором’язливо” викреслила літери МП зі своєї скороченої назви, щоб пересічному українцеві не впадало в очі, що це п’ята колона московського патріархату).

Серед інших заходів, відповідальний урядовець В. Яцуба вважає за доцільне “ініціювати будівництво спільного українсько-російського храму”. Отак, крок за кроком, через “спільні” економічні простори, “спільні” військові навчання, “спільні” полігони на території України, “спільні” підприємства (не кажучи вже про російські полігони, російські підприємства і майно, російські збройні сили, російських “радників-іміджмейкерів”, російські ЗМІ, російських гастролерів тощо — все це на території України), за допомогою спільної — без лапок — діяльності наших урядовців, у всіх на очах відбувається ліквідація української державності.

У цьому контексті зацитована вище стаття заслуженого культуролога з’явилася на шпальтах урядового видання цілком закономірно. А тому питання про те, чи збігається точка зору автора з позицією газети (як і з позицією Кабміну) тут уже не стоїть. Так само, як тут не стоїть питання про дотримання ст.35 Конституції України про відокремленість Церкви від держави. Тим більше, коли ця Церква є московською. Не стоїть питання, бо вже є відповідь реальними справами.

Євген ҐОЛІБАРД

— **Вікторе Федоровичу, минулого року у видавництві "Український письменник" вийшла ваша нова поетична збірка "Поворожи на вранішній зорі". Вона відкривається віршем, що став уже широко відомою піснею — "До українців".**

Там є такі слова: "Де той рік, де той місяць, той проклятий тиждень і день, коли ми перестали гордитися, що ми — українці?". Що таке, на Вашу думку, національна гордість?

Дозвольте зробити невеличкий екскурс у нашу недавню історію. Згадуваний Вами вірш написаний на початку 1989 року. Покладений на музику Теодором Кукурузою, він швидко набув популярності. І от уже в часи незалежності звертається до мене працівник однієї дуже радикально-національної газети з проханням дати для друку текст цього вірша-пісні.

Я даю, а за кілька днів той працівник телефонує мені й просить дозволу зробити деякі правки. Цікавлюся — які саме. Він і каже: "Ось тут у Вас написано, що українці повинні гордитися тим, що вони українці. Це ж нонсенс! Людина не вибирає, ким їй народитися". Повірте — мені стало якось не по собі. Чому мене позбавляють права пишатися приналежністю до великого і мужнього народу, до його гіркої, але й героїчної історії? Чому я маю мовчки констатувати чи й стидатися того факту, що на цій землі до мене жили і потрясли світ геніальними піснями, винаходами, науковими відкриттями, мистецькими витворами мої великі співвітчизники?

Мені здається, що позиція того газетного працівника — то не що інше, як продукт кількості політики виховання в українців "національної сором'язливості". І, відповідно, — притуплення національної гідності. Котра не є ані забаганкою націонал-патріотів, ані ефемерно-абстрактною фразою, ані політичною модою. Національна гордість — це цілком матеріальна річ. Саме її атрофія чи надто непомітна присутність у нашому суспільстві не дає Україні твердо стати на ноги.

Ми, українці, ще й досі соромимося своєї самоідентичності, і навіть у паспорті (а раптом що?!), мов запасний варіант, дублюємо українське громадянство ще й мовою іншої країни.

— **Як ви вважаєте, чого тут більше: звички двоюмовності чи дволикість?**

Знаєте, коли заходить дискусія про наше в загальній масі запобігання перед "старшим братом", вирождення українців у хохлів чи малоросів і коли хтось надто нищівно лає тих хохлів найостаннішими словами за їхній манкуртизм, я завжди кажу: люди добрі, ми не повинні дивуватися, що у нас так багато хохлів — ми повинні дивуватися, що й через віки найжорстокішого у світі національного гноблення (фактично — імперського курсу на знищення нашого етносу) в Україні ще лишилося стільки свідомих українців. А малоросів уже нічим не виправшиш, не переробиш і не переконаєш. Вони з часом відійдуть собі, і проблема не в їхньому невиправленні, а в народненні нових поколінь свідомих українців.

А щодо Вашого запитання про двоюмовність і дволикість, то в моєму сприйнятті, особливо зважаючи на сьогоднішню ситуацію в Україні, ці поняття майже тожонні. Ви ж погляньте: упродовж останніх тижнів розважальні програми комерційних телеканалів буквально нашіпиговані парами ведучих, один (одна) з яких говорить сякою-такою українською, а другий (друга) — добірною російською мовами. Це не просто ностальгія реанімація "штетселе-тарапуньчини" — це замовне цілеспрямоване привчання українського обивателя (вживаю слово без найменшої тіні зневаги) до практики повсюдної двоюмовності.

А якщо накласти все це на оголошення Росією 2002 року "роком України", то напрошується висновок: нас хочуть узяти змором. І в такому разі маємо підставу говорити про дволикість далеко не обивателів, а на рівні значно вищому. Ми можемо про-

тиставити іншомовній інвазії тільки нашу національну гордість.

— **Де ж її, вибачте, взяти в біса в достатній кількості? Щойно ж ми говорили про заціпення хохлів-малоросів, їхню невитруйну звичку стягати шапку з голови від одного лише промовленого мовою сусіда слова...**

Ще одна, як кажуть на Тернопіллі, "чорна біда" нашої мовної ситуації полягає в цинічному ігноруванні державної влади тих основоположних "кітків", на яких тримається і функціонує будь-яка цивілізована держава, а саме — законів. Про порушення чинного законодавства щодо мови титульної нації в Україні вже говорено й переговорено. Де ж корінь зла? А у цинічно-свідомому витворенні такої ситуації в країні, коли відповідальним перед законом є той, у кого найменше будь-якої влади. А ті, хто її має, поставили себе поза законом і навіть над ним. Прикладів наводити не варто, їх кожен знайде досить на будь-якому квадратному метрі нашого суспільного буття. Зокрема — і в мовному аспекті. Влада або не бажає українізації України, або безсила перед тиском з боку сусідньої держави. Або і те, й друге разом.

Бо чому ж тоді нам "не указ"

Віктор БАРАНОВ:

«ДЛЯ МЕНЕ УКРАЇНА — ЦЕ СЛЮЗА В ОЧУ»

Інтерв'ю поета газеті "Слово Просвіти"

приклад недалекої Чехії, яка свого часу була омієчена набагато загрозливіше, ніж Україна — зросійшена? Чеське державне керівництво в нових історичних умовах виявило політичну волю, істинний патріотизм, історичну відповідальність за долю нації і країни. Було закладено відповідну законодавчу базу, запровадили механізми її реалізації. І буквально за п'ять років уся Чехія заговорила по-чеському! Та ж досвід самої тільки Чехії вистачить, аби розв'язати мовне питання в Україні! Ні — не бачать, не хочуть бачити. Чинники посилюються на те, що чужий досвід нам не годиться, бо в нас, баче, своя національна специфіка. То зважайте на неї, враховуйте її особливості — але дійте, робіть щось, не кивайте на Петра чи Івана!

Так, ми нація особлива (якби така, як усі, то не було б у нас понад трьохсоттисячного огрому неперевіреного народного писеня), ми повільні, помірковані, флегматичні. Нам внутрішньо важко отак зразу, по десятих роках незалежності, здобути на високогір'я чеснот, за рахунок яких інші народи живуть цивілізовано, розкуто, забезпечено. То ви, духовні й політичні лідери нації, знаючи все те, допоможіть інертним і затерпим душам ті чесноти здобути, виховати в собі, поставити собі на службу. Щонайперше — власним прикладом! Щоб коли ви кажете: "Україна в нас одна для всіх, і мова в нас єдина, і доля наша спільна", — то щоб це було сказано як на духу.

Ні, такого не кажуть лідери нації. Мимоволі напрошується думка, що таке становище їх, допущених до годівниці чи й прикормлених нею, цілком задовольняє. Отож доводиться вірити у рядок з власного вірша із згадуваної на початку розмови збірки "Поворожи на вранішній зорі": "Вкраїнський Мойсей це сидить за партою".

— **Іншими словами, ви не бачите серед нинішніх політичних діячів того (чи тих),**

хто спроможний вивести Україну з пустелі, як те зробив біблійний Мойсей. Цитуючи ваш інший вірш — "То що ж нам, умерти? На кого полишимо тоді це небо, цей шлях, ці степи, ці тополі зустрічні?..."

Бачте, я далекий як від ілюзій, так і від песимізму: вони однаково шкідливі в будь-якому разі. Той український майбутній Мойсей з мого вірша — це образ наступних поколінь, які зроблять Україну такою, якою ми уявляли її у перший день нашої незалежності, якою уявляємо нині. Але їх треба виховати (глибинний зміст нашого "виховати" — переховати і вберегти від усякої нечистої сили). І я вірю в майбутнє України. Бо якби ні, то не писав би віршів і прозових творів, не йшов би у шкільні й студентські аудиторії, не виступав би в програмах українського радіо, не готував би матеріали для журналу "Київ", який так само стоїть на сторожі української душі й українського духу. Надихає мене те, що нас багато — набагато більше, ніж хотілось би нашим недругам. Передусім ідеться про письменницьку громаду. Хоча й серед членів Національної Спілки письменників України трапляються "раритети".

— **Вікторе Федоровичу, з огляду на щойно сказане — запитання до Вас як до члена Президії Національної Спілки письменників України. У письменницькій громаді існує розмежування за національними ознаками чи за мовою написання творів?**

Ні, його в природі не може бути. Хоча за часів не так уже й давніх помітно було неоднакове ставлення письменників, які творили різними мовами, до проблем українства. Але тоді всі були літераторами "радянськими", отож обговорення проблем обмежувалося, прямо кажучи, колом застілля. А от після здобуття Україною незалежності від деяких російськомовних письменників

повіяло погано прихованим холдом. Пам'ятаю випадок з тих років, коли я очолював творче об'єднання поетів Київської письменницької організації, і на організаційному засіданні "утрясався" список членів бюро об'єднання. Одна російськомовна поетеса весь час викрикувала: "Почему от русских никого нет?" Довела мене до того, що я не втримався і сказав: "Та я від "русских", я! Прізвище моє на -ов!"

— **До речі, про Ваше прізвище. У кількох листах на адресу нашої редакції читачі, дорікаючи несвідомим українцям, пишуть приблизно так: "Таж навіть росіянин Баранов любить Україну більше, написавши пісню "До Українців", ніж ви!" Що Ви, Вікторе Федоровичу, скажете?**

Прізвище перейшло мені від батька. Він ніколи не усвідомлював себе росіянином. Знав напам'ять безліч віршів, зимовими вечорами мі годину чи й дві читати нам, дітям, вірші Тараса Шевченка, Якова Щоголева, Степана Руданського, Павла Грабовського, Віктора Забіли. Як зараз пам'ятаю, з яким душевним щемом вимовляв батько рядки: "Вийшла з хати стара мати, з матір'ю дитина..." Або: "Запорожці, брати мої! Світ широкий — воля!" Отож я ніколи не мав причин соромитися такого батька, якого ми мали, і його прізвища. А мама наша походила з роду вільних полтавських козаків, які ніколи не знали кріпаччини.

— **Чи зреалізовується повністю Ваше національне самовідчуття?**

Ні, в теперішніх умовах не зреалізовується, і самої тільки національної гордості тут замало. Не досить відчувати себе українцем — нормальною ситуацією буде тільки тоді, коли українці у своїй країні почуватимуться комфортно з погляду національного. Я добре пам'ятаю, як наприкінці 60-х років ми з однокурсьником їхали в автобусі до нього додому на київську Борщагівку і як я українською мо-

вою попросив передати гроші водієві на талони. Однокурсник аж зашипів, а весь автобус озирнувся глянути, де ж той "буржуазний націоналіст". І то не був поодиноким факт — то була повсюдна реальність. Скажімо, коли на військовій кафедрі університету нас навчали ходити "строєм і с песней" і ми затягували "Маруся раз, два, три, калина...", один з офіцерів грубо урвав нас фразою: "Отставите! Откуда эти доисторические песни?" Часто на нашу адресу лунали "заклики" говорити "человеческим языком".

І от — Україна вже десять років незалежна. Українську мову проголошено державною, в Києві вона стала мовою вітрин, реклами на транспорті, оголошень на вокзалах і таке інше. Але ми, її носії, як і колись, знову виглядаємо "випокними раритетами", на нас, як і колись, позирають скося, хіба що не чути закликів на предмет "человеческого языка". Додайте сюди засилля російськомовних книжок і періодики — і стане зрозумілим, якою мірою українець сьогодні самовідчуває себе. Мене вже з рік мучить перший рядок ненаписаного вірша: "Де мені жити? Я в рідній країні чужий..." А може, далі й не треба писати. Хоча усвідомлювати це важко й боляче. Втішає, може, тільки те, що переважна більшість громадян України, навіть російськомовних, уже сприймає незалежність як dokonаний факт, що майже зникли розмови про відновлення СРСР (але ідея слов'янського союзу нам іще настійливо підкидається, і тут потрібна пильність), що поволі-поволі, але таки українізується наше шкільництво. Ось недавно я мав зустріч у київському ліцеї № 157. Там підбрався прекрасний педагогічний колектив на чолі з директором Віктором Костенком, діють українознавчі факультативи й гуртки, силами учнів під керівництвом учительки й поетеси Олени Галай видається газета "Діалог". На її сторінках друкуються вірші ліцеїстів, їхні міркування про творчість сучасних українських письменників, про роль української мови, літератури, культури в їхньому житті. Дай, Боже, щоб усе те було щиро, переконано, від серця, а не задля оцінки.

Одне слово, нам усім треба побажати терпіння й сил для праці. А наразі усвідомити одне з найголовніших на сьогодні питань: кого ми оберемо до Верховної Ради. Не даймо себе обдурити знову, не купімося на обіцянки й разові пайки-хабарі, обери́мо до парламенту патріотів. Може, ці вибори — то останній шанс українців здобути на свою справжню долю.

— **У Вас, Вікторе Федоровичу, немає відчуття трагізму ситуації?**

Чесно кажучи, є. Але це не розгубленість чи безпорадність. Існує така філософська формула: "Поет — сейсмограф суспільства". Як оцей пристрій призначений передбачати настання землетрусу, так і письменникові дано постійно боліти серцем і душею. Відчуття тривоги — звичайний "робочий" стан поета. Тим більше тоді, коли підстави для неї очевидні. Шкода тільки, що нині в Україні склалася така ситуація (або її зумисне створено), коли слово письменника дуже трудно доходить до людей. На українському радіо запроваджена негласна цензура взагалі й на окремих письменників зокрема. Доступ до телеекрана нам надійно перекрито. Книжки художньої літератури виходять мізерними накладками й осідають на місці видання, до села вони практично не доходять. Це ж усе хтось створив не знічев'я і не від недоумкуватості! Це вислід продуманої політики — роз'єднати письменників і народ. Адже люди в нас у всі часи вірили письменникам більше, ніж офіційним повідомленням. І, може, через те й зберегли в собі людське, духовне, глибоко моральне. Ми можемо скільки завгодно лаяти наш народ (а він дає на те підстави) — але ми, творча інтелігенція, мусимо з усією строгістю спитати в себе, чи все ми зробили для народу? Чи все зробили, щоб народ нас чув не від випадку до випадку, а щодня? От кожди ми цього доб'ємося, то визволимо людей і з інформаційного рабства, і з полону інер-

БОРотьба 3 НАСЛІДКАМИ — БЕЗРЕЗУЛЬТАТНА

Доводиться визнати: загальнолюдська трагедія, що сталася 11 вересня 2001 року, є характерним симптомом нинішнього етапу розвитку людства, який супроводжується злиднями, духовним спустошенням особистості, екологічними катастрофами, витонченою злочинністю, тероризмом і реальною загрозою виникнення термоядерного планетарного конфлікту. Знищено багато видів рослинного і тваринного світу материків та Світового Океану, порушений озоновий шар, активно забруднюється навколишній космічний простір. **Ми деградуємо, тобто реально переступили межу, за якою уже розпочався незворотний процес загибелі людини як біологічного виду!**

У процесі наукового дослідження причинно-наслідкового зв'язку цього незворотного процесу, встановлено, що проблема має глибоко комплексний характер. Розкриті закономірності первнів живої речовини дозволили встановити головний принцип її еволюції, тобто причину, що змусила безсмертні одноклітинні організми ступити на щаблі еволюції, організовуючись у багатоклітинні організми всіх рівнів, втрачаючи при цьому свободу і, отже, знаходячи смерть. На перший погляд, означена дія в еволюції живої речовини здається парадоксальною, але, як переконують наукові дослідження, напрямки цього еволюційного кроку був єдино правильним, тому що він спрямований до реалізації вищої і єдиної мети: через багатоклітинну організацію створити функцію Розуму.

Наукові дослідження закономірностей первнів живої речовини, її вищої організації як людини соціальної, уможливили визначення першопричини трагедії цивілізації. **Зроблено висновок, що всі вищезазначені загальнолюдські проблеми породжені однією загальною причиною — недосконалістю людини як біологічного виду в енергоречовинному обміні з навколишнім середовищем, що зумовлена винятково гетеротрофною (тваринною) формою харчування.** Серед цих проблем варто виділити основні:

— **соціально-політичні** (способи нагромадження й розподілу засобів існування, насамперед, їжі в суспільстві);

— **соціально-економічні** (способи видобутку засобів існування, насамперед, їжі в суспільстві);

— **медико-біологічні** (причина старіння організму, невиліковних хвороб і передчасної смерті);

— **біокосмічні** (неможливість виходу людини за межі Землі на тривалий термін, а також життєзабезпечення традиційною гетеротрофною їжею й утилізації біовідходів).

Важливо відзначити, що саме людина, недосконала в енергоречовинному обміні з навколишнім середовищем, є найбільш агресивною, найбільш хижою шлунковою істотою в Природі і, перебуваючи на Вер-

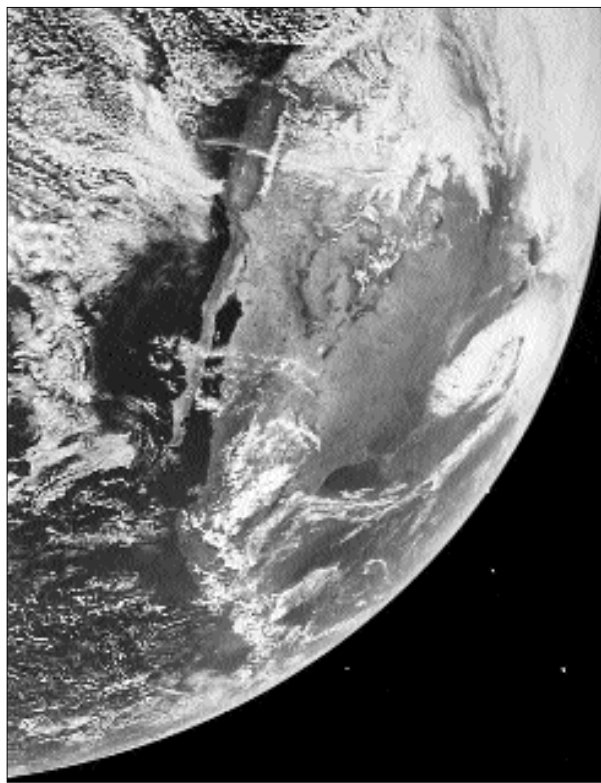
шині харчових ніш усього живого, практично вичерпала їх, чим і зумовила незворотний процес власної загибелі й загибелі всього живого.

Споконвічна боротьба людини з наслідками не розв'язує проблеми, а тільки посилює її з неоправною втратою вищих цінностей — людських життів і часу. Те саме — боротьба з тероризмом, джерела якого виходять, насамперед, із незгоди певних осіб, груп і прошарків суспільства чи цивілізації, з політикою владних структур, що реалізується через насильство. З іншого боку, об'єкт незгоди, тобто політика, є також формою насильства, за допомогою якого

ційними етапами, тобто між двома рівнями досконалості: *попереднім* — людини примітивної, але хитрої, що займає вищий ярус тваринного світу завдяки сформованій функції Розуму, та *наступним* — Людини Розумної, Людини Космічної. Тобто ми подолали тільки 2% свого висхідного еволюційного шляху між двома суміжними еволюційними етапами. Характерною ознакою цього шляху є *спадкоємність* у енергоречовинному обміні, що підтверджується як антропологічною (фізіологією організму), так і функціональною (розмноженням, харчуванням) *спорідненістю* між людиною і твариною.

II. Дія двох природних супе-

У ЛЮДСТВА Є ШАНС ВИЖИТИ! РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОБЛЕМ ТЕРОРИЗМУ, КОНФЛІКТІВ І ВОЄН

владні структури нагромаджують та розподіляють засоби існування. При цьому головним інструментом політики є економіка, що полягає в насильницьких способах видобутку засобів існування, насамперед їжі, при цьому гроші є їх еквівалентом і мірою. Таким чином, йде постійна боротьба двох сил за засоби існування за принципом: з одного боку, агресивне, хитре бажання відняти їх за будь-яку ціну, з іншого боку — сила, не здатна віддати. У цій боротьбі завжди перемагає сильніший. Тому ця дія, як і сам принцип, характеризує низький — тваринний — рівень виживання людини як біологічного виду.

ПРИЧИНИ? ОСЬ ВОНИ!

Протиприродне для людини застосування фізичної сили (насильства), як основного засобу в процесі життєзабезпечення на даному етапі її еволюції зумовлено такими причинами, як:

1. Дуже низький рівень розвитку сучасної людини як біологічного виду.

Недосконалість сучасної людини зумовлена, насамперед, її роздвоєністю між двома еволю-

речностей:

— *суперечність, спричинена дією антиентропійного принципу розвитку живої речовини.*

Відповідно до цього принципу жива речовина при життєзабезпеченні, що здійснюється винятково через процес постійного видобутку їжі, повинна мати мінімальні витрати своєї внутрішньої енергії. Внутрішня енергія живої речовини, її кожної біологічної системи має закономірно накопичуватися задля реалізації основної функції живого — розмноження. Ця суперечність спричиняє одну із наймерзенніших людських вад — лінощі, котрі є гальмом активного вдосконалення людини, що неминуче породжує ще й такі вади, як гордіня, гнів, нечесність, одним словом — зло;

— *суперечність між інстинктом розмноження (основної функції живого) і потребою в їжі та просторі, як фатальна й неперимривна суперечність між свободою і необхідністю.*

На цю закономірність вказував Томас Мальтус ще в 1798 році. Відповідно до об'єктивно існуючих законів кількість народонаселення збільшується в геометричній прогресії, а видобуток засобів існування, насамперед їжі, — в арифметичній. Усунення диспропорції здійснюється за до-

помогою законів Природи (голод, холод, хвороби, епідемії) і за рахунок соціальних дій (злидні, рабство, насильство, конфлікти, війни). **Фактично війна є закономірним процесом природного добору в межах єдиного, функціонально невідновлюваного, а тому недосконалого, біологічного виду — Homo Gastro Faber (людини — майстра шлунку) — за ознаками тваринного світу: агресивності і хижості. При цьому завжди передусім знищуються розумні індивіди.** Весь трагізм людської історії — на шляхах видобутку їжі, адже вона при цьому спрямовує свою діяльність лише на удосконалювання знаряддя вбивства!

Концепції активної еволюції, є природним, еволюційним розв'язанням проблеми. Прикладною роботою наукової Концепції активної еволюції є розроблений на біохімічному і генетичному рівнях науковий проект “Автотрофне природно-генетичне харчування — шлях порятунку цивілізації”, відповідно до якого практично реалізується процес активної еволюції людини, тобто якісний еволюційний стрибок через якісну зміну її енергоречовинного обміну з навколишнім середовищем.

Важливо відзначити, що розроблений науковий проект “Автотрофне природно-генетичне харчування — шлях порятунку цивілізації” узгоджується з найбільш значимим відкриттям XX століття в галузі біології — відкриттям автотрофних тварин. Отож ланцюг еволюції живої речовини замкнувся. Природа сама подбала про збереження живих свідків — автотрофних тварин, як найбільш значимої ланки в єдиному ланцюзі еволюції живої речовини і, отже, дає нам підтвердження реальної можливості переходу людини як біологічного виду на автотрофне харчування — реальної можливості порятунку. Ясна річ, у парі з духовним розвитком: зміна енергоречовинного обміну людини як саморегулюючої і самовідновлюючої біосистеми закономірно і неминуче приведе її до еволюційного наслідку — функціонального вдосконалення й досягнення гармонії: внутрішньої (душі й тіла) і зовнішньої (з біосферою).

Людина зазнає також якісних змін на антропологічному рівні, а саме:

— значно збільшиться якість Розуму, сягнувши 100% його використання, що засвідчить перехід на активний — ноосферний етап розвитку;

— значно зменшиться кількісний показник фізіологічної можливості функції розмноження, що визначатиметься Розумом;

— значно збільшиться тривалість Життя.

Автотрофне природно-генетичне харчування, що ґрунтується на забезпеченні харчової ніші організмами, котрі створюють необхідні для свого життя органічні речовини з неорганічних у процесі фотосинтезу, стане єдиним і надійним способом лікування хвороб століття, — завдяки усуненню причин їхнього утворення і розвитку. Людина стане досконалою космічною істотою, часткою планетарної соціально-природної системи, з єдиною мовою — мовою того народу, що відкриє людству шлях спасіння і безсмертя, тобто шлях активної еволюції. **Іншого шляху порятунку людства та біосфери планети Земля — нашої спільної оселі в живому просторі Космосу — я не бачу!**

•

ЩОБ ВИЖИТИ, МУСИМО СТАТИ ДОСКОНАЛИМИ

Перемога Розуму Людини над смертю, тобто над своєю основною недосконалістю, передбачена ще М. Ф. Федоровим, розвинута до наукової і соціальної думки К. Е. Цюлковським, В. Ф. Купревичем і В. К. Винниченком, науково обґрунтована як закономірна еволюційна неминучість академіком В. І. Вернадським і розроблена нині на рівні

Віктор ЛУЦЮК,
академік Російської
академії Природничих наук,
автор наукового проекту
“Автотрофне природно-
генетичне
харчування — шлях

Для кожного, хто не охолов до своєї історії, кому не байдуже “звідки пішла руська земля”, пам’ятні хрестоматійні слова: “Так почнемо ж оповідку цю... І було три брати: один на ймення Кий, другий Щек і третій — Хорив, а сестра в них була Либідь. Сидів Кий на горі, де нині узвіз Боричів, а Щек сидів на горі, котра нині йменується Щекавицею, а Хорив на третій горі, яку накликали за його ім’ям Хоревицею. І збудували містечко на ймення старшого свого брата та освятили його Києвом”. Правда ж, нині важко уявити нашу історію без цієї випадком збереженої духовної пам’ятки?

“Повість временних літ” дійшла до нас у двох літописах — Лаврентіївському та Іпатіївському. Перший, як вважають дослідники, створив (а було б точніше — переписав) 1116 року ігумен Видубицького монастиря Сильвестр; через два роки з’явилася ще одна редакція, ім’я укладача якої залишилося невідомим. Тексти, розміщені в цих літописах, переписані з первісного твору, автором і упорядником якого вважають ченця Києво-Печерського монастиря Нестора. Повість у первісному написанні, на жаль, не збереглася.

Чим же цінна пам’ятка? Насамперед історичним джерелознавством та художньою вивершеністю. На високому мистецькому рівні відтворено оповіді про виникнення східнослов’янських племен і їх писемність, дату заснування Києва та родовід давньоруських князів. Нащадки мають змогу дізнатися про міжусобицькі чвари, нелегку боротьбу, яку вели наші далекі предки з кочівниками. Щоправда, окремі події, пов’язані з історією Київської Русі, висвітлюються в “Повісті...” з деякою тенденційністю. Досить лише одного факту — взаємин великокняжої верхівки із сусідніми землями Древлянщини. Завжди вони були складними й суперечливими. Київські князі повсякчас намагалися упідлеглити древлян, нехтуючи елементарними нормами взаємовідносин.

У літописі в цілому об’єктивно висвітлено постать Ігоря. Його названо вовком, котрий “пішов до древлян по данину і збільшував до попереднього податку новим, і вчиняли насилля над ними вої його”. Однак в складній ситуації жорстокий вчинок Ольги (роком пізніше вона з численним військом оточила Коростень і спопелила його) літописець повністю виправдовує: “Захопила місто і спопелила його, міських старійшин полонила, а інших людей повбивала, ще одних віддала в рабство воям своїм, а решту залишила, щоб сплачували данину”.

Чим же заслужила в Нестора таку симпатію Ольга? Лишень тим, що підступно обдурила довірливих лісовиків, — сповістивши, що йде справляти тризну по чоловікові — і жорстоко розправилася з волелюбним народом. Літописець про ці факти, звісна річ, умовчує, оскільки був речником північної верхівки.

Хоч би як там було, але цікавлять насамперед фактичні матеріали з історії Київської Русі. Звівши їх у цілне художнє обрамлення — своєрідну повість, літописець у такий спосіб залишив своїм нащадкам першознавші студії про нашу сиву минушину. Це наводило на думку, що народженню такого твору неодмінно передували більш ранні літописи й художні житія, на ґрунті яких власне й міг з’явитися національний шедевр, але які з певних причин не дійшли до нас.

Про його автора знаємо мало. Роки народження, як і смерті, точно невідомі. Незаперечне лише одне: для свого часу це була високоосвічена людина. Щоб прислужитися своїй історії, він 1073 року постригся в ченці Києво-Печерського монастиря. Такий вибір був цілком виправданим, адже культурно-мистецьке і освітнє життя в ті часи зосереджувалося переважно при монастирських резиденціях. Маючи доступ до рукописних джерел, Нестор невипадково вивчав їх і, водночас, сам прилучався до створення духовного підмур’я вітчизняної культу-

Фото О. Кутлахметова

ЛІТОПИСЦЯ ВИСОКЕ ЧОЛО

ри. Як вважають дослідники, йому належать також “Читання про життя і згублення... Бориса та Гліба”, церковно-історичний твір “Житіє Феодосія, ігумена Печерського”.

Але найвизначнішою пам’яткою, безперечно, залишилася “Повість временних літ”, що датується 1113 роком. Подальші вістки про життя й діяльність літописця губляться. Цю дату прийнято вважати й роком смерті ченця. За тодішніми звичаями Нестора було поховано в Ближніх печерах Києво-Печерського монастиря.

Вітчизняна історіографія робила чимало спроб дослідити призерхлі глибиною віків віхи життя видатного діяча і письменника давньоруської культури. Проте в природі, на жаль, існує певна закономірність — втрачені на бурхливих історичних перехрестях “автографи часу” не завжди вдається повернути; особливо це стосується духовних пам’яток як найбільш уразливих.

Дослідників цікавило зокрема, яким був славетний охоронець історії? Ретельно змальовуючи “давно минулі літа” отчої землі, він не залишив по собі жодного документального портрета. Щоправда, грішне було б скаржитися на неувагу до цієї особи.

Починаючи з сімнадцятого століття, над відтворенням образу вітчизняного історика працювала не одна когорта митців.

До нас дійшла галерея персоніфікованих зображень Нестора, більшість з яких позначені високим рівнем художнього відображення літописця в графіці, живопису, гравірувальних та скульптурних композиціях. Усі вони, хоча й виконані на належному професійному рівні, не можуть, однак, претендувати на достовірність.

Сподіванки на “живу” зустріч зі славетним літописцем, здається, вже були нереальними. І ось у радянській криміналістиці з’являється новий метод, запропонований відомим антропологом, археологом і скульптором М. Герасимовим. Його практична цінність у тому, що будь-які м’які частини обличчя можна відтворити за допомогою черепа. Така пластична “операція” майже безпомилково “оживляє” первісний типаж людини. Завдяки саме цій методиці були реконструйовані скульптурні портрети Ярослава Мудрого, Андрія Боголюбського, Тимура, Улуг-бека, Івана Грозного, а також жителів трипільських поселень на території України. Відтак з’явилася надія зустрітися “зі справжнім” Нестором-літописцем, оскільки його останки добре збереглися.

Першими за цю нелегку й копітку справу взялися спеціалісти Інституту археології АН УРСР доктор біологічних наук О. Данилова та кандидат історичних наук С. Сегеда. Вони провели детальне антропологічне обстеження ос-

танків літописця і, на основі наукових зйомок, створили, якщо можна так висловитися, автобіографічний негатив: Нестор був середнього зросту (165 сантиметрів), худорлявий, із явними ознаками астеничності, спина сутулувата, а вказівний на праворуччій пальці од надмірного фізичного навантаження морфологічно найбільш розвинений. Усі ці ознаки добре узгоджувалися з розумовою діяльністю людини. Нестор, як ми знаємо, впродовж багатьох років невтомно працював над рукописами, а отже, вів малорухоме життя. За допомогою антропологічних даних вдалося встановити й середній вік — 65 років, що цілком відповідає історико-літописним свідченням.

Залишилося провести антропологічну реконструкцію. Делікатну роботу доручили одному з учнів Герасимова — судово-медичному експертові при науковій лабораторії пластично-антропологічної реконструкції Інституту етнографії Імені М. М. Миклухо-Маклая АН СРСР С. Нікітіну. Після скрупульозно проведеної роботи невдовзі було виліплено бюст нашого найдавнішого літописця й просвітянина, з ім’ям якого пов’язана ціла епоха вітчизняної культури.

Наближений до реального відтворення бюст Нестора-літописця експонується нині в Києво-Печерському заповіднику. Саме тут вісім століть тому в історичному місці давнього Києва, схилившись над письмовим столом, він трудюбно поскрипував гусячим пером, вимережуючи безсмертні рядки, звернені до сучасників:

“Ось повість временних літ, звідки пішла руська земля”. Не помилимося, коли скажемо: без глибокого коріння родовідної пам’яті — а саме такою є “Повість...” — ми багато чого втратили б, духовно збідніли, недорахувалися і недооцінили б. Будь-яка людина, як і народ у цілому, не може існувати без свого генетичного коду. Саме тому до постаті нашого найпершого літописця завжди була прикута пильна увага з боку як вітчизняних діячів культури, так і наших зарубіжних ідейних апологетів. Декому хотілося б позбавити нас вітчизняної пам’яті, не тільки кидаючи тінь на нашу історію, а й піддаючи сумнівам достовірності літописів чи приписуючи їх собі. Не випадково прогресивні діячі науки і культури в 1873 році при Київському університеті створили науковий осередок “Історичне Товариство Нестора-літописця”, яке чимало посприяло і популяризації історичного минулого нашого народу. Протягом 1873 — 1917 років ця наукова установа доклала чимало зусиль, щоб якнайповніше дослідити давні пам’ятки.

Активна діяльність Товариства мала широкий розголос. Це підтверджує й той факт, що до його роботи були залучені відомі вчені не тільки Києва, але й Харкова, Петербурга. За 33 роки вийшло 24 томи “Чтения в Историческом обществе Нестора-летописца”, в яких з’явилися праці І. Срезневського, М. Комарова, І. Лучицького, П. Єфименка, Д. Багалія, О. Левицького, Л. Падалки, І. Каміна. Праці відомих учених допомогли повернути із забуття чимало фактичного матеріалу, котрим користуються й сучасні дослідники.

Сьогодні, оглядаючи з нових позицій свою історію, інакше оцінюємо деякі критерії, котрі нерідко фальсифікувалися або навмисне замовчувалися. Тому варто з більшою увагою поставитися й до нашого найпершого літописця. Одним з таких виявів могло б бути присвоєння його імені музею “Історії Києва”, при якому б годилося створити гурток палких дослідників нашої історії. Адже саме з містом над Дніпром пов’язана діяльність Нестора.

Через вісім століть знову повернувся до нас літописець. Експонований бюст дає змогу уявно перенестись углиб на кілька епох історичного літописання, уважніше придивитися до мудрого погляду, високого чола як символу пам’яті нашої історії, котра нагадує: діяння людини безсмертні, якщо вони служать народові!

•

ПРО ТРИПІЛЬЦІВ, СЕМІТІВ ТА НЕЗБАГНЕННУ УКРАЇНСЬКУ ДУШУ

Трипільська археологічна культура посіла особливе місце в українській національній свідомості. “Незбагненна українська душа” обирає за свою матір із сотні різноманітних археологічних культур України саме Трипілля. Причини такого вибору ірраціональні і не піддаються логіці здорового глузду. На питання де, як і коли жили трипільці, більшість прибічників трипільського походження українців відповідають приблизно так: “Де і коли вони жили, не знаю, а що були українцями — знаю точно”.

Однак, врешті-решт, хто сказав, що національний міф, як важлива складова національної самосвідомості, обов’язково має будуватися за принципами наукової логіки? Скоріше навпаки.

Так чи інакше, я не вважаю трипіль-

Один з головних шляхів розселення найдавніших землеробів і тваринників починався в Південній Анатолії й вів на захід островами Егейського моря в Східну Грецію. У VII тис. до н.е. вихідці з Анатолії принесли із собою на південь Балканського півострова навички відтворюючого господарства, культурні рослини (пшеницю, ячмінь, сочевицю), домашніх тварин (вівці, кози), близькосхідну культуру та мову. Ці люди належали до східно-середземноморського антропологічного типу, який характеризується грацильністю (тонкокістністю), невисоким зростом, темною пігментацією, скошеним чолом і великим носом своєрідної форми.

Поступово просуваючись на північ, нащадки найдавніших близькосхідних хліборобів досягли Дунаю і рушили його долиною на захід у Центральну Європу й на схід у Правобережну Україну. Так, разом із навичками землеробства і тваринництва, близькосхідний за походженням етнокультурний комплекс поширився в VII – IV тис. до н.е. в Південній та Центральній Європі. Трипільська культура — яскравий прояв цього культурно-історичного явища між Східними Карпатами і Дніпром.

Північними сусідами цих найдавніших землеробів Європи були аборигени — мисливці та рибалки Німецької, Польської, Поліської низовин та Лівобережжя Дніпра. Ця первісна, досить відстала людність у V – IV тис. до н.е. розвивалася під прогресивним впливом більш розвинутих прибульців із півдня. Від людності балкано-дунайського неоліту аборигени-мисливці лісової зони Європи отримали навички виготовлення глиняного посуду, землеробства, тваринництва, примітивної металургії міді тощо.

Пізніше, в IV–II тис. до н.е., на базі згаданої місцевої людності постала індоєвропейська сім’я народів, до якої належить переважна більшість мешканців сучасної Європи. Більшість дослідників вважає, що формування праіндоєвропейської мови та культури почалося в V тис. до н.е. в Південній Україні в ході контактів із трипільцями місцевої людності лісостепового Подніпров’я та Лівобережжя. Від трипільців та інших представників балкано-дунайського неоліту пращури індоєвропейців отримали згадані новації. Однак, всі вони запозичувалися разом із відповідною термінологією. Новітні дослідження лінгвістів довели, що сільсько-господарська лексика індоєвропейських народів значною мірою має близькосхідне походження.

Особливо багато землеробських та тваринницьких термінів, назв продуктів харчування, предметів побуту індоєвропейці запозичили у прахаттів та прахуритів, прабатьківщина яких розміщувалася в Малій Азії. Це і зрозуміло, адже саме звідси у VII тис. до н.е. прийшли в Схід-

ну Грецію пращури балканського неоліту. С. Старостін (1988) наводить велику кількість мовних запозичень з хаттської та хуритської мов в індоєвропейських, в т.ч.: akuo- кінь, kago- коза, porko- поросся, hvelena- хвиля, вовна, auig- овес, pag- ягода, rughio- рож, жито, lino- льон, kulo- колоти, спис, gueran- жорнов, sel- село, dholo- долина, arho- ареал, простір. tuer- творог, sug- сир, bhar- ячмінь, renkue- п’ять, klau- ключ, medu- мед, солодкий, akro- поле, bar- зерно та багато інших.

Український лінгвіст із Москви В. Ілліч-Світич (1964) відзначав, що певну частку своєї аграрної, тваринницької та побутової лексики індоєвропейці запозичили з таких близькосхідних мов, як шумерська, прасемітська, еламська. Як приклад запозичень із прасемітської мови дослідник наводить слова: tauro- бик, gait- коза, agno- ягня, bar- зерно, dehno- хліб, зерно, kern- жорнов, sekur- сокира, nahu- посудина, корабель, has- ter- зірка, septm- сім та ін. З мови шумерів індоєвропейці запозичили корені: ko- u- корова, reud- руда, auesk- золото, du- eg- двері, hkor- гори та ін. Думаю, В. Ілліч-Світич обрав невдалий термін для позначення частини згаданої лексики. Семіти виділилися з афразійської спільноти Східного Середземномор’я не раніше III – IV тис. до н.е. А близькосхідні запозичення в індоєвропейських мовах сталися не пізніше V тис. до н.е. Тому те, що В. Ілліч-Світич звав семітською лексикою, по суті, є афразійською.

Отже, простежений археологами та антропологами генетичний, культурний, антропологічний зв’язок балканського неоліту, а через нього і трипільської культури, з південноанатолійським центром становлення хліборобства й тваринництва підтверджується новітніми лінгвістичними дослідженнями. Численні хатто-хуритські лінгвістичні запозичення в мовах індоєвропейців, які отримали навички хліборобства та скотарства разом із відповідною термінологією від культури балкано-дунайського неоліту, у т.ч. трипільців, дають підставу припускати, що останні в етно-мовному відношенні були

Жіноча статуетка трипільської культури (перша половина V тис. до н. е., с. Олександрівка Одеської області)

споріднені з хатто-хуритами Малої Азії VII–IV тис. до н.е. Однак, присутність серед індоєвропейських лінгвістичних запозичень шумерських, афразійських, еламських термінів свідчить, що балкано-дунайський неоліт не був монолітно хатто-хуритським. Очевидно, було кілька різноетнічних міграційних хвиль з Близького Сходу в Грецію, у яких різною мірою брали участь не тільки хатто-хурити Анатолії, але й представники інших стародавніх етносів Близького Сходу.

Незважаючи на певну строкатість, балкано-дунайський неоліт, в т.ч. трипільська культура, генетично, культурно, антропологічно, а також етно-мовно тісно пов’язані зі згаданими етносами Близького Сходу, які не належать до народів індоєвропейської мовної спільноти. Оскільки українці, на відміну від трипільців, є індоєвропейцями, то немає вагомих підстав вважати трипільців українцями. Українська культура та мова принципово різняться від культури та мови стародавніх народів Близького Сходу та їхніх родичів трипільців.

Однак було б неправильно цілком заперечувати роль трипільців в українській генезі. Як і інші стародавні народи України (скіфи, сармати, готи, фракійці, балти тощо), трипільці не були українцями, але певною мірою були їхніми пращурами. Адже елементи культур згаданих етносів стали органічними складовими неповторного українського етнокультурного комплексу, який, на мою думку, склався в V – VII ст., тобто у ранньому середньовіччі. Саме в цей час формувалася етнокультура більшості великих народів середньої смуги Європи: французів, англійців, німців, сербів, хорватів, чехів, словаків, поляків та ін.

Отже, українці не кращі, але й не гірші за інші народи Європи. Їхній етногенез — це об’єктивний процес, зумовлений універсальними законами етнотворення континенту. Оцінювати ж концепції походження українців чи будь-якого іншого народу мірилами патріотизму чи романтичних сентиментів — безглузда і контрпродуктивна справа.

Леонід ЗАЛІЗНЯК,
зав. відділу археології кам’яного віку Інституту археології НАН України,
доктор історії, проф. НАУКМА

Посудина з мальованим орнаментом трипільської культури (перша половина IV тис. до н. е., с. Кирилівка Одеської області)

ців, що прийшли в Україну у V тис. до н.е. з території Трансильванії та Молдови, ні українцями, ні, тим більше, семітами, як помилково написала “Україна молода” 12.09.2001. Отже, що відомо науці про генезу та етнічну належність трипільців?

Сучасний рівень розвитку археології дозволяє ставити питання про визначення етно-мовних характеристик людності, що полишила в лісостепах Правобережної України пам’ятки трипільської культури. Археологічні дані неспростовно свідчать, що Трипілля є крайнім північно-східним проявом своєрідного світу найдавніших хліборобів Європи, відомих під назвою балкано-дунайського неоліту. Але й на Балканах ця людність не була автохтонною і прийшла сюди з Близького Сходу, точніше, з півдня Малої Азії.

Річ у тім, що близько 10 тис. років тому криза мисливського господарства в Сирії, Палестині, на півдні Анатолії зумовила винайдення й поширення відтворюючого господарства — мотичного землеробства і примітивного тваринництва. Вирощування пшениці, ячменю, розведення овець, кіз забезпечило суспільство їжею і призвело до демографічного вибуху на Близькому Сході. Надлишки людності почали розселятися на сусідні, малозаселені терени: на схід до Індії, на південь в Аравію, на захід у Північну Африку.

Фрагмент жіночої статуетки трипільської культури (перша половина V тис. до н. е., с. Олександрівка Одеської області)

«ДУМАТЬ, СІЯТЬ, НЕ ЖДАТЬ!..»

У Шевченківські дні мені не раз доводилося спостерігати, як у переповнені зали заходили і ошатно зодягнена молодь, і, осяяні празником, середнього віку, й дуже поважні, умиротворені урочо люди, ніби і їх, разом із генієм, торкнулося безсмертя, і... хто б ви думали? — старі комуністи, партійне начальство яких люто ненавидить і Незалежну Україну, і її вічно живе серце — Шевченка... Бо любов до поета була закладена в їхні гени ще матерями, і цей материнський дух не в силах витруїти, вивірити минулої ідеології "збільшовиченої ери" чи "нових русскіх"...

Вхожі на шевченківські урочистості люди, навіть одурманені комуністичним космополітизмом, мовби замолюють перед духом Шевченка свій великий гріх хохлюства й відступництва од свого роду й племені. І хоч ідея "слов'янського братерства" не була чужа Шевченкові, та він не вважав, що це "братерство" повинно служити імперіалістичним цілям Російської імперії.

Як прийшов я до усвідомлення величчя й організуючого Шевченкового духу для всієї української нації?

Десь у середині двадцятих років минулого століття українські комуністи для заспокоєння розбурханого українського моря, що все ще вирувало в національній обороні проти московської навали, висунули ідею українізації зросійщеного державного апарату. Треба сказати, що цей захід, на відміну од сьогоднішнього державного лицемірства, був організований, як кажуть, на широку ногу. Всі службовці підприємств, державних установ і організацій, шкільної освіти та охорони здоров'я, закладів культури протягом 2—3 років мали перейти на єдину державну мову українського народу.

Ремства й спротиву не було. Навіть колишні дворяни, в т. ч. й російського етнічного походження, засіли за парти на численних мовних курсах, що працювали двічі на тиждень, і старанно вивчали мову народу, що його близько трьох століть винищували й упосліджували.

Відвідував ті курси й мій батько, службовець цукрового заводу. І в його навчальному зошиті я прочитав такі прості й водночас геніальні своєю живописністю рядки: "Сонце заходить. Гори чорніють. Пташечка тихне. Поле німіє".

Я, літератор, що денно й нічно живу з живописним словом довгі десятиліття, ще й досі дивуюсь, як кількома словами Шевченко намалював таку величну й емоційну картину.

Пізніше я причастився величній сим-

фонії духу, теж скомпонованій кількома словами:

*Роботящим рукам,
роботящим умам —
перелоги орать,
думать, сіять, не ждать,
і посієне жать
роботящим рукам.*

Недаремно ж кажуть — все геніальне просте.

Потім у отчім домі з'явився скромно виданий "Кобзар" з передмовою академіка Сергія Єфремова "Мужицький поет". І відбувалися сімейні читання відомих усьому українському народові "Катерини", "Гайдамаків", "Наймички", "Марії", всього, що вельми близьке серцю українця. Вражала пісенність, людяність, палка, що аж дух перехоплювало, любов до знедоленої трудової людини.

Далеко пізніше, коли сам почав працювати над словом, перечитав багатьох авторів, — мене вразило велике новаторство Шевченкової поезії — навіть на тлі російських і світових здобутків.

Пушкін, приміром, у своєму творчому розвитку тривалий час не міг зійти з орбіти державинської версифікаторської архаїки, довгенько зазнавав впливу байронівського романтизму і, тільки поринувши в мовну стихію російського народу в "Євгеніє Онегін" та в історичних драмах, вийшов на свою, призначену літературною долею творчу орбіту. Шевченка ж, і молодого, й зрілого, як по духу, так і по матерії поезії не сплутаєш ні з ким.

Мову Шевченкових творів, написаних понад півтора століття тому, не потрібно пояснювати сучасному читачеві в примітках, а це ознака не тільки поетової, а й усієї української мови. Візьмімо хоча б російську мову за Богданових часів, реконструйовану ну, наприклад, Олексієм Чапигініним в романах "Разин Степан" і "Гулящие люди", яку без зносок не зрозуміти сьогодиньшому читачеві, і українську мову Марусі Чурай, то кожен зрозуміє, що українська мова давно вже встояла, а російська ще й досі в розвитку. Отже, Шевченко писав уже ограненою, так би мовити, вічною українською мовою.

Відомо, що поетична техніка, як і виробництво годинників, удосконалюється. Я колись гадав, що лишень Маяковський був великим новатором, який постійно працював над удосконаленням поетичної техніки. І тільки пильно вивчаючи Шевченкові твори, прийшов до висновку, що ще задовго до удосконалення слов'янського, та й світового віршування, Шевченко в силу своєї виняткової обдарованості вживав

новітні, як на той час, засоби емоційного впливу на читача.

Розкутість нездарності — хуліганство, розкутість генія — новаторство.

Візьмімо хоча б алітерації, ознаки яких помічаємо тільки в пізнішого Некрасова ("Кому на Руси жить хорошо"), у Маяковського: "Снега кругом, снегов налет, завьются и замрут. И падает опять на лед замерзший изумруд", й були ще невідомі ні Пушкіну, ні ранньому Некрасову. У Шевченка ж:

*"За горами гори,
хмарою повиті,
засіяні горем,
кровію политі..."* —

у грізному рокоті вірша чуто обвали й каменепадів гірського Кавказу. Або ще: "Рано-вранці новобранці..." — барабанний дріб похідної солдатської колонни.

Може, вперше в світовій практиці того часу Шевченко широко використовує розмовні інтонації у віршах, свідомо допускає еклектику стилів — "Сон", "Кавказ". І аж потім М. О. Некрасов обережно з цим погоджується: "Временем нужен поэме стиль, отвечающий теме".

Цілі покоління поетів мусили втискати думку в тісні рамки розмірів і строф. Шевченко, може, вперше відмовився од ustalених форм і перейшов на вільний вірш, аби в точності донести до читача живу, пульсуючу думку...

Це єдиний у світі поет, що уособлює не тільки духовне багатство нації, а й її безсмертя, бо, за умов скажених наскоків смертельних ворогів українства, він один об'єднує всю націю — садовить поруч із великомучеником Василем Стусом навіть агентів імперіалістичної Москви незлічених російських видань в Україні, котрі при згадуванні імення Шевченка опускають свої блудливі, безсоромні очі... Може, вони й покаються...

Тепер, коли український народ в його виживанні зазнає такого скаженого тиску, якого, мабуть, не було й за часів імперії, коли хохлугі і російські шовіністи посідають навіть посади "губернаторів", коли українських виробників змушують випускати вироби з маркуванням чужоземною мовою, поміч Шевченка своєму народові, може, тільки й урятує нас від остаточного винищення асиміляцією.

Всупереч настанові Президента, що українська мова повинна бути в нашій державі панівною, вперте насадження чужоземної мови (вона ще й досі є обов'язковою до вивчення в загальноосвітніх школах, залишається панівною в вузах і технікумах, а в південних та східних областях залишається

ся єдиною державною) згубно впливає на менталітет раніше доброго, нерозбещеного українського народу в ставленні до жінки, до людей старшого й похилого віку, в піснетворчості, в ставленні до продуктивної праці.

Отже треба сприймати авторитет і світогляд Шевченка в рятуванні нації на рівні Святого Письма.

Терпіння і приязнь українського народу до представників національних меншин вимірюється їхньою лояльністю до титульної нації, волею до зближення з нею в культурі, в мові, в ставленні до історії України і її священних символів. Ті представники меншин, що сидять під час виконання Державного Гімну України, ті, що протягом десятиліть не бажають вивчити мову народу, який дає їм хліб і притулок, аніж мучити себе й гостинний народ, краще б переселялися добровільно в ті краї, де вони почувалися би комфортніше.

У Франції повно-повнісінько арабського населення, і воно не вимагає державності арабської мови, а вивчає в школах саму тільки французьку. Так само в Англії: вихідці з Африки і південно-східної Азії вивчають і користуються англійською.

Чи забезпечать нам після виборів виконання Закону про мови в Україні представники незлічених партій, що змагаються між собою за владу над нами? Ажже міцний міжнаціональний мир за рахунок приниження титульної нації навряд чи був би коли-небудь тривалим.

Спитаємо про це представників самоборонних за партійними списками депутатів від соціал-демократичної партії, від "Руського блоку", від "Жінок (яких?) за майбутнє" (за яке?). Спитаємо комуністів різного сорту, соціалістів — таких собі й дуже прогресивних. Всі вони сплять і бачать уві сні криваву імперію, яка й досі гострить зуби на паростки незалежності України, бажає бачити нас гарматним м'ясом для своїх перманентних війн...

Єдина розрада в нас — поспитати поради в Шевченка. А батько Тарас завжди обстоював НАШУ УКРАЇНУ, — українську, а не чужинецьку.

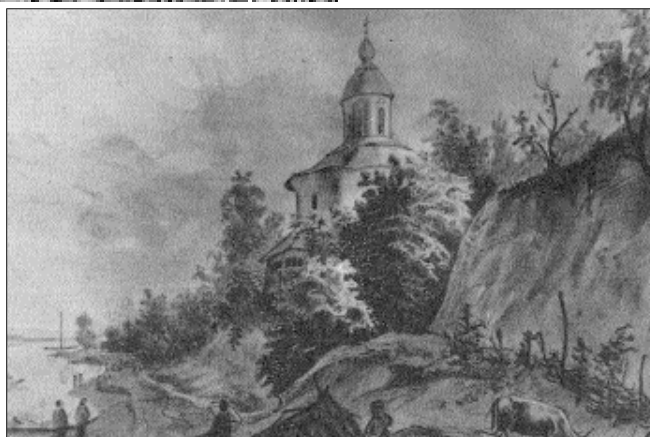
Віктор МІНЯЙЛО,
письменник, лауреат Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка

Тарасовими

Фото О. Кутляметова

Видубецький монастир нині і на малюнку Т. Шевченка 1843 року

ЗА РЯДКОМ «ЗАПОВІТУ»

...було видно, було чути,
Як реве ревучий...

То що ж все-таки ховається за словами "реве ревучий"?

Д. І. Яворницький, найкращий знавець Дніпровських порогів, пише в своїй "Історії запорозьких козаків" на стор. 26 першого тому: "Всіх порогів у ньому при запорозьких козаках налічувалося дев'ять: Кодацький, Сурський, Лоханський, Звонецький, Ненаситець

або Дід-поріг, Вовничівський або Внук-поріг, Будилівський, Лішний і Вільний. "Ревучого" тут немає".

Самійло Величко, козацький літописець, в своєму "Літописі" наводить карту дніпрових порогів (том I, стор. 77). Вони тут такі за кількістю і назвами, як у Д. Яворницького. Правда, у томі другому на стор. 564 у "Реєстрі річок і прикмет..." згадується "балка Свідковська, нижче Ревучого" і дається таке пояснення: "Ревучий (Ревун) — камінь на порогах Дніпра біля острова Ревун".

На сторінці ж 565 подається перелік островів по Дніпру — від Переволочної і його порогів, в якому немає ні острова Ревун, ні каменя, а тим більше — порога під назвою Ревучий. А чи не міг поет дати таку назву самому Дніпру? Як у різних джерелах, так і в творах Тараса Шевченка зустрічаються різні назви Дніпра, як-от Борисфен, Дніпро-батько, Дніпро-Славута, але жодного разу ніде

не зустрічається така назва, як Ревучий, тим більше, що Дніпро на своєму шляху ніде не був "ревучим", окрім як на порогах в своїй нижній течії. Та й неможливо припустити, щоб Шевченко, з його глибоким і ширим почуттям любові до Дніпра, священної і заповітної козацької ріки, міг дати їй таку назву у своєму "Заповіті".

Отже, і це припущення малоімовірне.

Найімовірніше, слова "реве ревучий" стосуються все-таки якогось із порогів. Ажже "ревіли" усі пороги, але серед усіх був один, "найбільший і найстрашніший з усіх порогів — поріг Неяситецький чи Ненаситецький..."

Д. Яворницький в "Історії запорозьких козаків" (том I, стор. 26—27) так пише про цей поріг: "Це — рідначальник і всім порогам поріг, Дід-поріг. Страшним роблять його й сам рух води в ньому, й ті величезні віковічні камені, які частково стирчать посеред самого

З ТОБОЮ, МІЙ КОБЗАРЮ

...Мама моя не раз згадувала, як малою босоніж бігала в Шевченкове село (це було недалеко, за 6 км). А як багато поезій Шевченка знала мама напам'ять, а поему "Наймичка" всю знала! Її очі, як "зорі сяли", коли згадувала, говорила про Тараса Шевченка. Скільки серця та душі вона вкладала, коли декламувала Шевченка, а ми, діти (я з братом), — заворожено слухали...

Наша родина часто переїздила, ми міняли місце проживання (такі часи були тоді — в тоталітарній країні!), речей дуже мало з собою возили, та "Кобзар" був завжди з нами. Як тепер пригадую, це було доволеньне видання, обгортка світло-коричнева, всередині папір — сірий, а зачитаний аж до дірок, ніби пройшов через тисячу рук... Це був найдорожчий скарб у нашій родині!

Підростаю, стаю свідомою україночку, веду щоденник, в якому потайки описую і "радісне колгоспне" життя, намагаюсь аналізувати його і т. п. А епіграф до щоденника — слова Шевченка "Караюся, мучуся, але не каюся!". Без Шевченка, без України — жодного дня! — так живу. Поезії Шевченка пронизують мене, кожну мою клітинку, так відчуваю його, що іноді він мені аж сниться...

Та найбільше хочеться розповісти про роль Шевченка для в'язнів ГУЛАГу.

1948-й рік. Я тоді вчилася на мехматі Київського університету ім. Т. Шевченка, жила в студентському гуртожитку на Солом'янці, мала з собою Шевченків "Кобзар". З політичних мотивів (за "участь в укр.-націоналістичній банді" — формулювання) мене арештовують. Їдуть зі мною для обшуку. А в мене снує думка: коли б не забрали мого "Кобзаря" й щоденника... Знайшлася добра душа в кімнаті і вміло сховала мого

"Кобзаря", а пізніше передала моїм батькам.

А в таборах Радянського Союзу, де переважно (близько 80%) були українці, Шевченків "Кобзар" був і опорою, і підтримкою, і силою для нас. Та ще й **якою!** З Богом і Шевченком їхали на етапи, працювали в шахтах, на лісопосадах, у каменоломнях... Один від одного усно вчили напам'ять твори Шевченка, передавали, навчали новеньких. Без Кобзаря, його сили не мислили життя свого! По-новому, глибше, ще й ще розуміла Шевченка, його безмежну тугу за рідним краєм:

*"Тяжко впасти у кайдани,
Умирати в неволі,
А ще гірше — спати,
Спати і спати на волі".*

Там, у каторжних таборах, кожне слово Шевченка по-іншому, сильніше, глибше, розмаїтіше засвітилося, розкрилося для мене. Не раз здавалося, що й смерть відводить і з мертвих підіймає!

Згадаю бодай один образок.

1950-й рік. Східний Сибір, Іркутська область, Тайшетський спецтабір. Святвечір. Довгий, напівтемний, холодний барак, у ньому понад 300 душ, а на шибках — лід, різні візерунки сибірський мороз вималював...

Уміли наші дівчата і за тих умов з "нічого" зробити стіл — посідали всі ми, хто на нарах, хто за столом... Тут і старі бабусі, і молодші, а найбільше — дівчат. Усі зажурені, схвилювані, кожна в думках — на Батьківщині, з рідними, з близькими... І от після молитви я, молода студенточка, натхненно виголошую слово про Кобзаря, про його життя, про його невідомі роки. Слухають! А далі моя подруга Мирослава читає — голосно так, іскристо:

*— Завтра рано
До церкви помолитись
Підуть люде... Завтра ж рано*

*Завис голодний
Звір в пустині, і повіє
Ураган холодний.
І занесе піском, снігом
Курінь — мою хату.
Отак мені доведеться
Свято зустрічати!..*

У бараці чути і плач, і стогін... А знадвору — завивання хурделиці!

Не раз ця картина спливає в пам'яті і тепер. Була б художником чи кінорежисером, то так різьбаче втілює б це в образах — кожне лице, його вираз, очі!.. Шевченко і опорою, і осердям, і силою був для нас, в'язнів незліченних таборів...

Без "Кобзаря" не могли бути в таборі. Він потрібен був і для мене, і для дівчат — посестер моїх. Попросила в листі до батьків прислати. І уявляєте: присилають саме **той** примірник, найдорожчий, наш, домашній! А в спецтаборах в ті роки не дозволяли — ні книги, ні паперу... Батьки знали про цей суворий режим, то здогадалися вкласти і якісь цигарки (я в листі до батьків натякнула на те). І от я отримую довгождану посилку — пошастило, що її видав непоганий наглядач-солдат, а я йому — ті цигарки (вони ж на те й призначалися), беру замотаний в ганчірку і вкладений в торбинку з крупною "Кобзар", даю слово, що ніхто не побачить його в зоні, ховатимемо надійно від "шмонів" (обшуків).

Які щасливі моменти переживали ми з дівчатами, читали потайки нашого Кобзаря, вивчаючи його! І ховали його надійно, хитро, і передавали з рук у руки, а то й з колони на колону... А на каторжанській колоні 010 під час відправлення на етап один солдат якось помітив книжку серед мого

шмаття в торбі, причепився і забирає "Кобзаря". Всі дівчата стали стіною на захист!.. І диво: підходить якийсь начальник (виявилось пізніше, що він — українець, із самого Києва), забрав книжку в солдата і віддав нам, промовивши "Ховайте ще глибше". Бувало, отже, й таке!.. Зрозумів, що таке "Кобзар" для нас. (І, може, озвалось щось "глибше" у нього в душі!).

А з посестрами по неволі, попри всі умови, не загубились ми за ці майже 50 років. Україна, Шевченко з'єднали нас навіки! Приміром, свою останню вишивку (на рушнику) — "Заповіт" Шевченка — одна з моїх дівчат Нуся Катамай (с. Ямниця на Івано-Франківщині) — присвятила мені, і я бережу її як святиню.

Без перебільшення можна сказати, що образ нашого безсмертного Кобзаря **неодмінно** присутній в поезіях, спогадах, інших творах мало не кожного "гулагівця". Назву хоча б таких багаторічних політ'язнів — талановитих поетів — Ірину Сеник, Івана Гнатюка з Бориславщини... А ще — наведу слова побратима Володимира Косовського: "Приклад жертвності і непокори Шевченка вчить нас пам'ятати минуле, мужніти духом і йти з гордою поставою, не забуваючи, що ми — діти великого і незборимого народу".

Ніна ВІРЧЕНКО,

НЕВІДОМІ МАЛЮНКИ

Далекого вже 1950 року, демобілізований після 7-літньої служби в армії, я був направлений в Григорівську середню школу на посаду вчителя німецької мови, де познайомився із В. С. Тарасенком, що працював столяром. Була це висока, ставна людина, з почуттям гідності і самоповаги. До революції служив він прикажником в маєтку місцевого поміщика, нащадка гетьмана Івана Скоропадського.

Якось після самодіяльної вистави, здається, "Назара Стодоли", ми розговорилися, йдучи додому з клубу, і він розповів мені, що бачив малюнки, два чи три, Т. Г. Шевченка і не десь, а саме тут, в Григорівці, у пана. Було це у 1914 році, в час підготовки до 100-річчя від народження великого сина України. Прогресивна українська громадськість збирала матеріали для майбутнього музею поета в Києві. Її представники прибули і до Григорівки, бо, за чутками, в сімейному архіві Скоропадських зберігалося кілька малюнків Тараса Григоровича.

Свого часу Т. Г. Шевченко познайомився з Петром Петровичем Скоропадським на якомусь з вечорів в одного з його шанувальників, очевидно 1843 року, можливо, і в знаменитій Качанівці, недалеко від Григорівки. Саме про нього, Петра Скоропадського, поет, перебуваючи на засланні в закаспійських степах, і написав знамениту поезію під ініціалами "П. С.": "...Не жаль на злого..."

Отже, київські гості прибули в Григорівку, зустрілися з власником малюнків, нащадком Петра Петровича, і завели мову про них. Саме тоді Василь Семенович Тарасенко побачив їх і запам'ятав, що на одному з них було зображено П. П. Скоропадського з дружиною під тим дубом, що пізніше здобув в пам'яті народу назву шевченківського. За ті малюнки шановний гетьманський нащадок зажадав суму неймовірно велику, і громадські діячі поїхали в Київ ні з чим.

Та через кілька років не стало ні пана, ні малюнків — наступила революція.

Тоді я чомусь не повірив цьому оповіданню, та якось Василь Семенович приніс кілька книжок із колишньої панської бібліотеки і серед них "Історія Малої Росії" Бантиша-Каменського, яку залишив, як учителеві, мені на пам'ять. Має вона на собі сліди бузвурств і вандалізму — від шкіряної палітурки залишилися тільки дерев'яні дощечки, початок книги, аж до ст. 41, зник, не було після ст. 578 і приміток до книжки. І все ж, книга, в т. ч. ілюстрації, збереглася досить пристойно. Тож, можливо, і оповідання про малюнки Т. Г. Шевченка теж мало під собою ґрунт.

Вражає в Григорівці, крім пам'яті про ту поїздку поета, ще одна обставина — це пам'ятники Тарасу Григоровичу. Їх тут аж три. Всі вони — творіння рук колишнього вчителя малювання місцевої середньої школи Олександра Васильовича Шестопала. Якось на початку 90-х рр. з Австралії приїжджав поет Г. П. Вишневий (уривки з його поеми "Мазепа" ще в 1990 році опублікував, до речі, журнал "Україна") і мені випало супроводжувати його до Батурина. По дорозі ми відвідали всі три пам'ятники і він зробив безліч фотографій, маючи намір опублікувати їх у діаспорній пресі.

Ось такі спогади постали в мене перед шевченковими днями. Може, вони когось і зацікавлять...

● **Борис КИРИЧОК,**
с. Дмитрівка Бахмацького району
Чернігівської області

ЧИТАЦЬКІ ДОСЛІДЖЕННЯ

порога, а частково відходять від берегів ріки далеко до її середини..."

Шум його можна було почути за тридцять кілометрів! "Здалеку здається, буцімто в ріці сімсот тисяч величезних водяних млинів безупинно стукають і переливають воду своїми колесами. Він так меле, що аж гримить, аж земля труситься! Картина воїстину страшна й разом з тим воїстину могутня й велика, її не опишеш ніяким пером і ніяким пензлем". І далі: "Часом він РЕБЕ й стогне, й високо здіймає свої води, а потім відразу так стихає, що стає чути навіть переливи його води з каменя на камінь..."

"...Безсумнівно, що тут, біля цього ЗАПОВІТНОГО порога, біля його величезних скель, у мальовничому безладді розкиданих і по самому руслі, й по берегах ріки, біля ВИСОКИХ МОГИЛ, що здіймаються В СТЕПУ обабіч ріки і мимоволі НАВОДЯТЬ НА СУМНІ ДУМИ про минувшину людського роду...", тут часто сиділи і милувалися цими дикими красотами "справжні цінувальники красоти природи, мрійники в душі, художники в піснях — запорозькі козаки".

Хіба ж ці останні слова не стосуються прямо нашого генія — мрійника, поета і художника; хіба міг Шевченко не увічнити все це в своїй поезії і малюнках; хіба міг він не відвідати таке місце в рідній Україні, на милому, кожному його серцю Дніпрі? Звичайно, це повинно було статися. Тарас Григорович і справді там побував.

Іван Шаповал у своїй книзі про Д. І. Яворницького "В пошуках скарбів" на сторінці 217 словами самого Д. Яворницького стверджує: "Сюди, до грізного Ненаситця, восени тисяча вісімсот сорок третього року приходив Тарас Шевченко..."

Можливо, якраз там йому і спала думка про вибір свого останнього земного пристанища, яка через два роки, у грудні 1845 року, вилилася рядками безсмертного "Заповіту", де поет і назвав цей порог "ревичим".

Віктор ФУРСЕНКО,
м. Сміла

Тарасовими

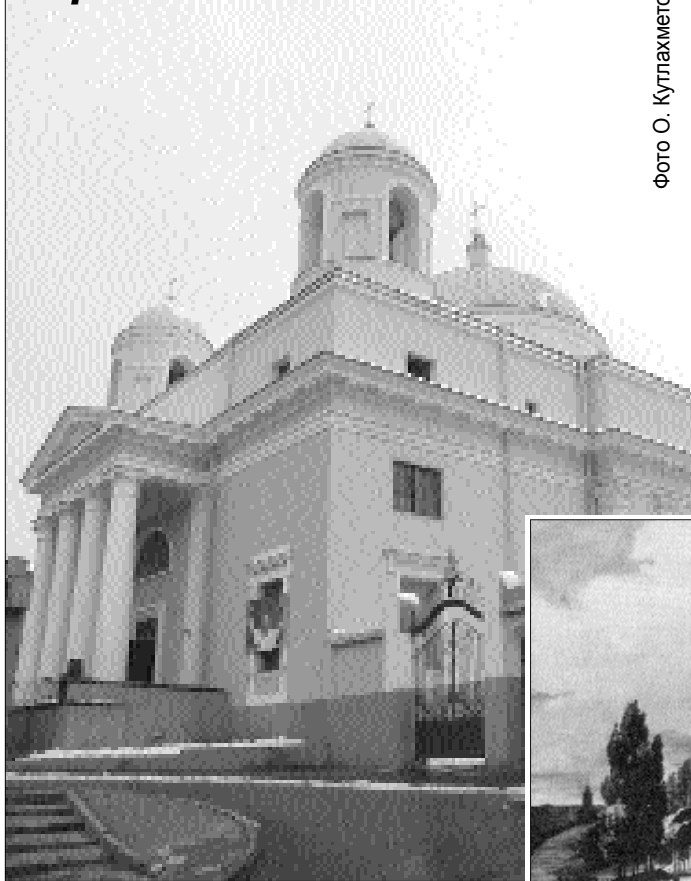

фото О. Куплахметова

Костюл у Києві сьогодні і на малюнку Т. Шевченка 1843 року

СТЕЖКА ДО ХОЛОДНОГО ЯРУ...

Уперше Тарас Григорович побував на Чигиринщині 1843 року. Повернувся 1845-го, у вересні... Те найдорожче, що поставало на чужині у мареннях і мріях, знову відкривалося перед очима. Чигирин, Суботів... Дивуєшся і дивуєшся, скільки він встиг проїхати й побачити. Карта Шевченкових подорожей Україною вражає, і то ж за який короткий час, що випало йому мандрувати батьківщиною...

Очевидно, перша й остання Шевченкова подорож до Холодного Яру, Мотронинського монастиря могла складатися так. Рано-ранці виїхав кінсьми з Чигирини на Мельники, а далі — й на хутір Кресельці... Кілька годин у дорозі, мабуть, їхали неквапно — хто ж на таких мальовничих шляхах буде коней підганяти? Та й роздивитися все навколо мандрівникові треба. У Кресельцях, безумовно, перепочив — далі красвид шляху змінюється, у ліс та вгору, а тут і криниця при дорозі, і галлявина перед темним лісом прекрасна, та й проїхали вже близько сорока чи й трохи більше верст.

Перепочивши у Кресельцях, поїхали далі — до Мотронинського монастиря. Походив там, роздивився... Безумовно, показали йому і вали, і рови, і скіфські кургани у лісі; і вниз, до кринички святого Онуфрія зійшов; і, зрозуміло, не міг не побачити тієї місцини, де гайдамаки ножи святили... Все це — поруч з монастирем. Змалював монастирські церкви. Такий малюнок, стверджують художники, випускник Академії художеств міг виконати за півгодини: закомпонував олівцем, промалював аквареллю... На все це й пішов день. До Чигирини (дорога ж таки неблизька!) повертатися пізно, і за такий день (з дорогою, новими враженнями!) мандрівник, безумовно, стомився. Отже, заночувати треба було тут, а на ранок вже вертати до Чигирини.

Мельниківський учитель Григорій Арсентійович Мироненко (немає вже, світла йому пам'ять!) розповідав мені, що за місцевими переказами Тарас Григорович "спав" у хаті мельниківського священика, настоятеля Покровської церкви. Ось так, не зупинявся там, не відвідував знайомого, а саме — спав!.. Слово. Очевидно, передає правду про час, на який міг зупинитися Шевченко у Холодному Яру.

Через два місяці після перебування на Чигиринщині поет написав знаменитий свій вірш "Холодний Яр". І тут майже з нарисовими подробицями (хоча вірш — не дорожній нарис!) відтворені деталі короткої, але незабутньої, що в такі прекрасні й пекучі рядки вилилися, подорожі:

*Хоч і Яр той, вже до його
І стежки малої
Не осталося; і здається,
Що ніхто й ногою
Не ступив там; а згадаєш,
То була й дорога
З монастиря Мотриного
До Яру страшною.*

Зрозуміло, поетове "а згадаєш" — це ж не власний спогад, а тих його співбесідників, з якими зустрічався у Мельниках, і у монастирі. Поета, безперечно, цікавила дорога саме до Яру, отого глибокого, холодного, найтемнішого у всім краї... Розпитував, йому розповідали: немає вже туди дороги, лісом поросла; он там він, Яр, за деревами, за заростями, крізь які вже не пройдеш... Не пройшов і поет!.., не можна було тоді пройти... і розчарування у віршах постає зовсім конкретне, обумовлене достеменними враженнями:

*Де ж ти дієся, в Яр глибокий
Протоптаний шляху?*

Те, що не встиг побачити в омріяній дорозі, завжди хвилює і не забувається... А Шевченко, зрозуміло, хотів побачити й саме Яр, а не лише — хай величне! — урочище... (До речі, "Словник" Б. Грін-

ченка слова "урочище" не фіксує)...

Тож повертався поет у Чигирин, мабуть, із думкою, що Яр побачити — пройти ним, над краєм постояти! — не випало... На цей раз!.. Бо ж який мандрівник не мріє повернутися туди, де пережив він незабутні враження. А про силу цих Шевченкових вражень може передусім свідчити вірш "Холодний Яр" — один із його шедеврів!..

Не судилося більше Тарасу Григоровичу побувати у Холодному Яру... Певен, не раз — не два на далекій чужині, де минуло майже все його майбутнє життя, і згадував, і уявляв, і примарювалася вона йому!.. — не пройдена стежка до Яру... З глибин якого (майже фантастична за силою, але й конкретними реаліями подорожі обумовлена, метафора!) має спалахнути на всю Україну і воля, а з нею — щасливе життя:

*І повіє огонь новий
З Холодного Яру.*

...Але де ж він, Холодний Яр? У запитання постає одна із таємниць, що супроводжує і географічну, і історичну, і поетичну, і легендарну назву. Справді, де?.. Стати на краю, униз подивитися, щоб аж серце завмерло... Не кожному це вдається, рідко хто знає, де є стежка тепер саме до Холодного Яру, і не лише мандрівники, туристи, які бувають тут з року в рік — не знають!.., а й навіть старожителі навколишніх сіл, коли питаєш про Яр, саме той особливий — Холодний, вказують, як правило, на пагорби, укриті вдалині густим лісом:

— Отам він і є!.. Ото все — Холодний Яр!.., ми туди по дрова їздили, сіно на галлявинах, поки здужали, косили, а хто й зараз зі старих людей там корів пасе...

Де ж починається-кінчається, де найглибший?... — оповідачі здебільшого відповіді уникають: Яр та й Яр, справді — Яр!..

Коли ж подивився у далину, куди люди рукою показують, побачиш і гори, і ліси по всьому обрію, тоді, мабуть, найсильніше відчувеш і велич, і красу, і утаємниченість краю, що зветься Холодний Яр!.. Наближення до цих гір та лісів лише буде додавати подробиці до першого й незабутнього враження — погляду здалеку!..

Тисячолітні та шістсотлітні дуби у Холодному Яру

Отже, не лише за сучасними географічними визначеннями, а й за народною традицією Яром називається не лише Яр, а й урочище (площею понад сім тисяч гектарів!), що розкинулося навколо нього на пагорбах і, природно, незчисленних ярах та балках, які пролягли між ними. Найзначніші із багатьох яри мають назви — Святий, Чорний, Гайдамацький, Потапний, Гадючий, Кириків, Червоний і т. д. Утім, Холодний Яр — яр!, якщо вже тобі до нього сучасний шлях і стежку показали, а краще — провели ним, яром, порівняно з іншими ярами не вражає особливими відмінностями, можна сказати, він — один з посеред інших, безумовно, і глибоких (вниз — до восьмисот метрів!), і широких, і довгих (довжина холоднорських ярів сягає двохсот п'ятдесяти кілометрів!), але далеко не всі знавці й мешканці краю одностайні у тому, що це саме той яр, який узвичаєно називати Холодним, і який дав назву і урочищу, і довколишньому краю. Адже розташування Яру засвідчено лише переказами старожителів. (А це ж завжди свідчення суперечливі, про що не спитай!). На давніх топографічних картах можна знайти лише лісовий масив Холодного Яру, та не сам Яр. У писемних джерелах поняття Яру теж обіймає — урочище і край, межі якого кожен автор визначає, як сам знає, і це — аж до нашого часу... Гарне, до речі, й дуже влучне твердження Юрія Горліса-Горського: "Назва "Холодний Яр" перестала бути назвою лише одного з численних ярів, а стала назвою цілої місцевості".

Зрозуміло, унікальний природний ландшафт (з рідкісними деревами, чагарниками, травами та квітами, джерелами, струмками й т. д.) створює і неповторний клімат. На різних шляхах, що перетинають урочище, довелося мені чути запитання:

Іллінська церква у Суботіві та давні поховання біля неї

— А відчуваєте, як тут прохолодно, аж наче морозцем бере?.. Це — Холодний Яр!..

Утім, якимось у Мельниках зустрів я біля могили холоднорського отамана Василя Чучупаки чоловіка літнього, але ще й не такого старого (1931 року народження) Михайла Семеновича Хижняка. Розговорилися, отамана згадали, і до таємниць Холодного Яру повернулися — його ж ліси та гори перед очима!.. Михайло Семенович мені, а йому дід, розповідав:

— Назва Холодний Яр пішла не від того, що в Яру завжди холодно, а тому, що колись у крайній хаті під холоднорським лісом, на дорозі в Яр з Мельників і Кресельців, жила одна жінка й називали її — Холодна. Люди, що тікали в ліс, у яри, од всяких царів, і панів, хто їх притісняв, зупинялися ночувати у цієї Холодної, бо коли доходили сюди увечері чи вночі, то далі, в темний ліс, йти боялися... Од імені тієї жінки й з'явилася назва Яру. Бо ж через ту хату, і це не тільки мій дід, а й інші ще й зараз розповідають, пройшли тисячі людей. Ночували у Холодної, і в Яр ішли Холодний...

Михайло Семенович — чоловік поважний, все життя прожив у Мельниках, мимо вух повідане ним пропустити не можна.

А от настоятельку монастиря, матінку Мотрону (у миру — Олена Михайлівна Гребенович), моя давня знайома, світла їй добра людина, зустрінеш таку — не забудеш!.., одного разу розговорилася й розповіла, здається, й зовсім неймовірно:

— Холодним яр називається через клімат. Наша гора, де монастир, ви ж знаєте, 242 метри над рівнем моря... Так унизу, в Мельниках, і скрізь у селах, весна починається завжди раніше. У нас, на горі, ще холодно, а в них, унизу, тепло. Унизу сніг розтав, а в нас, як друге царство, у нас — повна зима... Картоплю ми на два тижні пізніше садимо, й пізніше копаємо.

Ігуменя живе (а, отже, й сидить разом зі своїми сестрами-черницями картоплю) на Мотронинському городищі, найвищій холоднорській високості, десять років. Хто-хто, а вона — і, зрозуміло, без жодних легендарних пере-

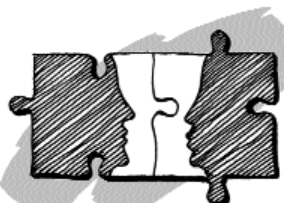
більшень! — мала час спостерігати відмінності, про які й сама зі здивуванням розповідає. До того ж і господарство у монастирі поставлено так, що час весняних робіт тут і на день не прогавлять!..

У далекому минулому холоднорські ліси обіймали, зрозуміло, значніші простори, з півночі на південь, уздовж Дніпра, і далеко на захід, а ліси разом із горами, ярами та балками витворили важкопрористу, що відлякувала своєю утаємниченою величчю, фортецю, стали стіною на шляхах завойовників усіх століть, од часу відомішого нам — Давньокіївської держави, і од часів ще давніших століть історії кочових народів...

Площа Скіфського, або Мотронинського, городища у Холодному Яру становить понад три квадратних кілометри, а засновувалося воно й обживалося задовго до нової ери. Оборонні вали, збудовані у невідомий час навколо городища, і зараз, там, де вони лишилися, вражають і висотою, і величчю, спонукають до думок про неймовірну-таки й титанічну працю тисяч і тисяч людей, які могли їх звести у прадавні часи й за строго продуманим фортифікаційним планом. Біля підніжжя валів, із зовнішньої сторони — з боку підступів вірогідного ворога, можна побачити ще й досі добре заглиблені у землю рови. По лісу тут і там зустрічаються давні поховання — кургани, що їх скіфи-кіннотники і скіфи-орачі, пращури русів-українців, насипали над похованнями своїх видатних небіжчиків. Таємниці оборонних споруд, давніх поховань, печер і підземних ходів різного часу ще й досі зберігає Холодний Яр, і наше невідання минулого вражає тим більше, коли все це бачиш — і далеко ходити не треба! З сучасного заасфальтованого шляху, на якому легко розвертається найбільший автобус, пройди кілька десятків метрів лісом, під деревами, і це утаємничене минуле постане перед очима.

А всі шляхи й стежки Холодного Яру раніше чи пізніше приводять до Мотронинського монастиря. На Великдень і храмове свято Трійцю тут збираються тепер тисячі людей, їдуть із найближчих міст — Чигирин, Черкас, Кам'янки, Сміли, і з міст віддаленіших теж добиваються, їдуть із ближніх сіл — Мельників, Медведівки, Грушівки, Лубенець, Жаботина, Зам'ятинці, Головкивки, Івківці, Новоселиці й інших. Од кожного села є свій путівець до Холодного Яру... От і скажи після цього, що всі холоднорські шляхи пройшов, все тут знаєш!..

Немає кінця-краю Холодному Яру! Ніде він не починається, ніде і не кінчається, як і земля наша, Батьківщина. Пройти всі її шляхи не дано ні генію, ні смертній людині...

«ОХ, НЕ ОДНАКОВО МЕНІ...»

ДОЛЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СВЯТИНЬ В ДОБУ ТОТАЛЬНОГО ЦИНІЗМУ

У темному невеличкому залі чорно-білими кадрами у стилі "ретро" блимає екран. Просто на вас виїжджають трамваї з депо, схарапуджена конячка щосили тягне навантажений вугіллям візок. Жінка підводиться з ліжка, застібає на собі одіж. Величезні заводські цехи наповнюються робітниками, шалено крутяться коліщата механізмів. Весело мчить заквітчана бричка із молодятами, крокує поховальна процесія. Свистять паровози, рухаються юрмовища із транспарантами, а поміж усім тим — на екран вивертається фізіологія у примарно великому форматі. Зображення судомно смикається, часом, немов зіпсована платівка, зациклюючись на якомусь 25-му чи n-му кадрі. Месмерично завиває фонограма. Від усього видиваєство проймає гостре відчуття безглуздя того, що миготить перед очима на екрані, і що видається за хроніку людського життя. Проводите рукою по обличчю, ніби силкуючись зняти з нього якесь липке павутиння. Але мозок продовжує свердлити одна думка: "До чого тут Шевченко?". Дійсно, до чого тут Тарас Шевченко, портрет якого (виконаний, за легендою організаторів акції "Бренд "українське", Давидом Бурлюком 1924 р. у Нью-Йорку) виставлено у спеціально відведеному залі в центрі експозиції виставки-лабіринту, кожен із концептуальних "ходів" якої закінчується глухим кутом абсурду?!

Це лише крихта того брудного емоційного осаду, що залишилася по собі виставка "Бренд "українське" (куратор — Юрій Онух), з 16 грудня 2001 р. по 10 лютого 2002 р. експонована у Центрі Сучасного Мистецтва (фондація Джорджа Сороса) при Національному університеті Києво-Могилянська Академія. Виставка "Бренд "Українське" зачіпає ряд питань, пов'язаних із проблемами взаємозалежності між мистецтвом, ринком і соціальними силами, які визначають існування об'єкта в сучасній культурі". — читаємо у кураторській концепції — "Ці взаємозалежності перетворюють національну презентацію мистецтва на перегляд самого феномену: колективного/національного самоопишу, самотождності конкретної групи з точки зору інших груп. А перегляд відбувається за допомогою маркетингових теорій, які тут видаються найгнучкішими знаряддями опису".

У що насправді перетворюється культура під дією "найгнучкіших знарядь опису" можна побачити у залі поруч із "кінотеатром" абсурду, з якого ми починали наше знайомство з виставкою. Тут виставковий павільйон або просто — балаган (якщо користуватися поняттями апаратом пропонування нам "маркетингових теорій") Андрія Сагайдаковського. На мішанські килимки алесі фарбами нанесено спотворені фрагменти людського обличчя. Перший — віддалено нагадує риси Шевченкового автопортрету 1840 р., другий — повторює контур бурлюкової картини, виставленої у центральному залі. Портрет Шевченка потрактовано як потворну маску — блідо-гіпсову на чорному тлі — від якої віє смертельною порожнечою і всесвітнім розпадом. І, як апофеоз безглуздя і ніцості, кинута під ноги (теж на килимку) "мальовничка" алегорія України, що — за задумом автора — чекає на гвалтівника.

Дещо про етимологію цього, модного у нас нині, англійського слова "бренд". Його словисловим ядром є поняття: "мітити", "таврувати". Словник наводить такі нюанси живання слова **brand** [brænd] І — іменниковий — (іст.) таверо, яким позначали злочинців. II — дієслівний — гавити,

знеславлювати. Є ще один цікавий нюанс, ботаничний, де слово бренд є назвою гриба "головня смердюча".

І все це, зауважте, у храмі! Для ЦСМ віділено приміщення колишньої Братської церкви Києво-Могилянської Академії. Тільки продається тут не тривіальний крам, а національна і людська гідність. Ось так євангельський сюжет про торгівлю у храмі стає реальністю сьогодення. Тільки виганяти торгашів чомусь нема кому. Чи вже всіх нас продано?!

Ця виставка — лише один із багатьох прикладів сумної долі національних святинь у незалежній Україні. А ось свіжіші новини, на цей раз із царини красивого письменства. Організатори широко відомого конкурсу гостросюжетного роману "Золотий бабай" нарешті визначились із черговим лауреатом. На цей раз ним став Олександр Волков за містичний триллер "Виконавець". "Церемонія нагородження лауреатів почалася голосною музикою із заставок кінокомпанії "XX Century Fox" в одному із найстаріших київських казино "Спліт". Ведучи містично-симетричного ввчора — 20.02.2002 — були близько Капранови на пару з "безголовою" метафізичною істотою на ймення Марко Проклятий. Перші спроби спиритичного сеансу "викликання духу популярної української літератури" були трохи невдалі — спочатку вискочив гібрид Т. Шевченка з

І. Франком, потім красуня у вишиванці, яка закінчила свій танок стриптизом топ-ліс", — повідомляє не без деякої іронії кореспондент газети "День" Ігор Островський. Ясна річ, описаний журналістом "спіритичний сеанс" був лише фарсом, грою. Але, знову ж таки, до чого тут Тарас Шевченко й Іван Франко?! До чого тут українські вишиванки?! Журі ж згаданого конкурсу, між іншим, очолює шанований нами Павло Загребель-

Фото О. Кутлахметова

Із жовтня 1845-го до січня 1846 року в цій кімнаті переяславського лікаря А. О. Козачковського жив Тарас Шевченко. Тут написав свій "Заповіт". З вікна цієї кімнати малював ту церкву

ний. І він, схоже, не обурився, не протестував проти такого повороту подій. Чи старому метру на старість гострих вражень забрак-ло?

"Можна за деякими ознаками розрізняти народи, які йдуть вгору і які спускаються долі. Народ, на якого ще може чекати сходження, буде мріяти про героя, але струхломому народу поняття героя буде обтяжливим і непотрібним. Нехай цей народ ще залитий золотом, нехай пиха так і пашисть з нього, але подекуди буде для нього непристойним", — ці рядки зі сторінок філософської спадщини родини Реріхів, як на мене, зачіпають дуже суттєвий нерв нинішньої української епохи. Довгий час ми як народ були відчужені од своїх національних героїв ґратами, колючим дротом, бронзою пам'ятників чи холодним "гранітом науки".

Схоже, що з такої дистанції обличчя достойників втрачають чіткість і ми безтрепетно сприймаємо, що замість них на суспільний олімп знову затягають залізну бабу, чергову "золоту фортуна", а також — сюрреалістичний унітаз, який уже кілька разів викрадали з однієї з престижних галерей. Ми ж маємо великих героїв духу, які в умовах бездержавності українського народу заклали основи нашої національної самобутності. Григорій Сковорода, Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Олена Теліга, Катерина Білокур, Іван Гончар, Василь Стус і багато інших достойників, — і тих, що вже відійшли, і нині живих, — вони, мов блискавка, що сходять з духовного неба, наснажували енергією внутрішнього опору життя українців під пресом чужих нам ідеологій і режимів. Накопичений багатьма поколіннями духовний потенціал ще має проявитися в історії. На Україну ще чекає велике сходження, але для цього треба втриматися на вузькій стежині над прірвою історичного небуття, куди нас настійливо намагаються скинути. Тепер, коли наша, притлумлена тоталітарним анабіозом, свідомість скресла і шукає своїх справжніх витоків, в її потік чиясь темна рука домішує трпуну отруту цинізму і псевдодаростей.

Можете заперечити, що мовляв, цинізм — це природна, хоча й не завжди адекватна, реакція, що виникає у представників кожної зрілої культури на ідеологічне фарисейство. Але біда нашого часу в тому, що підміні і фальсифікації зазнає не лише система цінностей — явище і поняття цинізму теж зазнало зловісної мутації. Коли кінік (звідси — цинік) Діоген Сінопський — той самий, що жив у діжці і шокував благористойних громадян різними витівками — сказав Олександрі Македонському (у відповідь на поблажливий жест з його боку): "Видійди, не затупляй мені сонце", — то в цій їдкій репліці химерного самітника відчувалася лише свобода духу і пошана до тих високих понять, що їх не завжди варто вкладати у слово. Діоген виходив зі своєї діжки вдень з ліхтарем і у кожному з перехожих шукав ЛЮДИ-НУ. Сучасні ж здрибнілі циніки шукають лише вигідних замовлень від "сильних світу цього" і, нудьгуючи, спотворюють людський образ.

Проблема глуму над національними святинями, проблема аморальності, цинізму — глибша ніж проблема, власне, суспільства. Маємо справу, скоріше, з проблемою розлюднення людини. Адже якщо невловима субстанція етнічного і національного закорінена в глибинних структурах людської суті, то трагедія сучасного людського життя — розпадання образу — є справді національною трагедією.

Що ж до суспільних процесів, то тим державцям, які опинилися біля важелів гуманітарної політики, слід було б усвідомити, що гра з інфернальними силами людської душі, що її затіяно у світово-

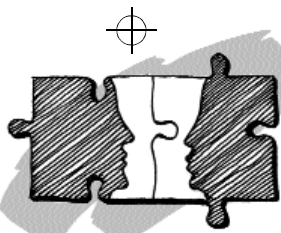
му інформаційному просторі (а з певного часу — і в Україні), має сумний фінал. Як відомо, нігілізм і прагматизм XIX століття породив жорстокості XX століття з його соціальними потрясіннями і війнами. Початок XXI століття ознаменувався глобальним терором. 11 вересня на Манхеттені являє собою лише слабку рефлексію катастрофи цінностей сучасної цивілізації.

"Не так ті воріженьки, як добрї люде". Для того, щоби примусити людину власти, не обов'язково їй що є сили штовхати — це ж може призвести і до протилежного результату. Але достатньо вивести з ладу її вестибулярний апарат, порушити її внутрішню рівновагу, і вона сама впаде. Роль своєрідного вестибулярного апарату для цілої нації (і у духовній долі окремої людини) відіграє ієрархія цінностей. Добро і зло, Правда і кривда, Істинне і хибне, Прекрасне і потворне — їх так само необхідно розрізняти кожному з нас, як розрізняємо північ і південь, гору і низ. "Головним джерелом зла є нездійснене добро, зло — це добро, з яким запізнилися", — ця фраза, мовлена сучасним українським філософом, професором Сергієм Кримським на одній із його незабутніх лекцій, варта того, щоби до неї прислухатись, коли не хочемо змінити вертикальне положення на яєське інше, що менше пасує людині.

"Чоло бо людині високе дав — найвище уздрить" — проголосили древні. Коли ж вурдалака Олесь Бузина, автор однойменної книжки (знову ж — до чого тут Шевченко?), береться за допомогою виделки і ножа і крізь призму гранчака "аналізувати" тографію і творчість Кобзаря — то це викликає навіть не гіркий усміх, мовляв, "моська бреше на слона". Скоріше — відчуття пекучого жалю від розуміння безодні нищоті і невігластва, в яку може себе скинути людина. Маємо просто неперівнянні духовні масштаби. Чи здатен коли-небудь пан Олесь бодай на крок наблизитись до розуміння простої людської величч того, про кого він так хвацько пише?! Дуже сумніваюсь. Та й чи багато хто з нас міг би сказати про себе словами Тараса Григоровича, коли б довелося пережити те, що пережив він за десять років солдатчини: "Тепер і лише тепер я цілком увірував у слово: "Любя наказую ви". Тепер лише молюся я і дякую йому за те випробування, що його було дано мені. Воно очистило, зцілило моє бідне хворе серце. Воно відвело призму з очей моїх, крізь яку я дивився на людей і на самого себе. Воно навчило мене, як любити ворогів і тих, хто ненавидить нас, а цьому не навчить ніяка школа, крім тяжкої школи випробування і тривалої бесіди із самим собою. Я тепер почувався якщо не досконалим, то принаймні бездоганим християнином. Як золотом з вогню, як дитина із купелі я виходжу із темного чистилища, щоби почати новий благородний шлях життя. І це я називаю істинним справжнім щастям. Щастям, якого шатобріанам і уві сні не побачити".

Висота духу наших національних святих відкриває нам як народу і кожному з нас окремо великий простір для поступу. Немає прагнення до нижчого ми маємо, а підійматися самим до цього Вищого.

Сучасна філософська антропологія постулює: "Людина — це прагнення бути людиною. Прагнення втриматися у такому режимі буття, де вона відчуває себе вільною, люблячою і творчою. Немає прагнення — і людина випадає із цього режиму, автоматично перебувати у ньому немож-

КОЛИ ТУР ПАДАЄ — НОЖІ ДОВШАЮТЬ...

В шістдесят четвертому році тепер уже минулого століття група художників (Опанас Заливаха, Людмила Семикіна, Ала Горська, Галина Севрук та Галина Зубченко) вчинили жахливий злочин. У державному університеті ім. Шевченка на роковини того ж таки Шевченка вони пішли на ризик і створили вітраж-триптих, присвячений знову ж таки Тарасові Григоровичу. Злочин не залишився поза увагою високопоставленого начальства. Вітраж зруйнували, з художниками розправились. Гість часопису, лауреат Шевченківської премії Людмила Семикіна про той малопріємний час розмовляє з кореспондентом "Слова Просвіти" Уляною Глібчук.

— Людмילו Миколаївно, навіть середня радянська освіта повідала нам багато неприємних пригод, у які потрапляв Тарас Григорович. У шістдесяті разом з ним в історію втрапили й ви. Маю на увазі той хрестоматійний вітраж в університеті. З чого все починалося?

— Йшли шевченківські роковини. Дирекція університету замовила вітраж. Що можна було зробити за двадцять днів, крім бутяфорії? Ні намалювати, ні зробити підрамок. Хіба що укласти договір і зробити ескізи. Усі ентузіасти, вершники, максималісти. Клуб творчої молоді. Заливаха, Горська, Зубченко... У всіх був мажорний патетичний настрій. Щоб виконати весь обсяг роботи, не знаю, яким пожежником треба було бути... За двадцять днів ми не могли зробити класичний вітраж, хіба що ескіз Заливахи в натуральну величину. Малюнок на склі. Сорок квадратних метрів. Таким був темп роботи... Мабуть, нам помагала

Ескіз вітража в фойє Київського університету імені Т. Шевченка

вища сила. Обставини протидіяли нам. Надиктовували посередні рішення.

— Підтексти... Вони виникали стихійно, чи були заздалегідь продумані?

— Вітраж-триптих. Три арочні вікна. Жодних квадратів. Лінія небосхилу, куполи церков — божественні лінії. Це була свіжою пам'ять про те, як руйнували храми, знімали дзвони. На підсвідомому рівні арка їх дратувала. Ми тоді про це не думали. Просто працювали. Центр триптиха взяв на себе весь змістовий тягар. Шевченко високо вгору підняв руку і тримає Кобзар. Слово своє. Іншою пригортає до себе жінку, в білій працюючій, свитині. Без орнаменту, віночків, етнографічної атрибутики. Але разом з тим образ жінки був драматичним. Бригада працювала за північ. Спали просто на столах. В актовому залі. Грошей не було. Але ми відчували себе господарями ситуації. Снаги додавало бажання творити, а не відбутись банально, як халтурники. Чекали моменту, коли у поєднанні з підсвіткою вітраж заграє справжнім життям.

— Чи були з боку "начальства" спроби якось перешкодити роботі?

— Аякже! Тепер я знаю, чому електрики, які мали нам допомагати, практично

шкодили. То лампочки нема, то дротика, то захворів, то напився. Саботаж? Тоді ще про це не здогадувались. Нарешті вітраж засвітився. Гамма кольорів, як найдорогоцінніше скло Роттердаму. Ми святкували перемогу. Заливаха у нас був герой. Радість велика. За тиждень до здачі відчували, що чогось не вистачає. Арка, яка завершувала композицію, була замала для повної реалізації задуму. У Заливахи, який по-справжньому пережив поезію Шевченка, був найближчим до Шевченка, підказка пішла із середини. І це було геніально. Дати по периметру арки текст: "Возвеличу малих отих рабів німих, я на сторожі коло них поставлю слово..." Давньоукраїнські літери відтворювали каліграфію древніх літописів. Згодом це потрактували, яко крамолу. Секретна папочка розбухала. За кілька днів до завершення прийшов був один, брутально розставив ноги: "А ви знаєте, що скоро цієї голови Шевченка не буде"... Потім ще один, у переддень відкриття, тихо шепнув на вухо, мовляв, демонтують "Шевченка", ту-ту-у... Ми не хотіли вірити.

Роботу завершили о першій ночі. Я спізналася на електричку, лишилася ночувати в університеті. Задрімала біля якогось сто-

лика. Скільки там того сну? Прокинулася від жахливого протягу. Коридорами гуляв сильний вітер, з гуркотом розчинялися вікна, дзвеніло скло. Моторошно... До врайського неспокою доплюсувався чистої води сюрреалізм. Прибиральниці, у траурних чорних халатах, з цинковими відрами і ключами. Передзвін металу, звук гусне, розчиняється у темряві. Повільний кінокадр заупокійної меси. Зупинилися навпроти вітража:

— Ой, яка краса! Ще у нас такого не було. І кого це він пригортає?

— А ти що, не розумієш? Україну пригортає...

— Пішли політичні акценти?..

— Хто міг дати гарантію, що поміж них не було "стукача"? Профілактично, для "підстраховки", я наказала припинити розмову. Котрась із них, простих і спрацьованих, повернулася до мене і так зневажливо процідила крізь зуби: "Всіх не перестріляєте...". Вони відчували шевченківську суть, а мене сприйняли як ворога...

— Ну а що ж "друзі"? Дали відкрити вітраж?

— Хутенько побігла додому. Перевдягнулася. Через кілька годин мало бути урочисте відкриття. З Москви, тим часом, йшли телеграми: "Не перебільшуйте Шевченка, ніякого культу"... У високих кабінетах, де велика влада і не менша безвідповідальність, людину прирікали в одну мить... Коли повернулася, на площі, перед університетом — тьма. Чорні начальственні піджаки на тлі червоних полотнищ. Свято... Леж проштотвалася, серце спинилося, замерло, шум... Втрачаю свідомість. Немає арки, немає вітража, золотисто-блакитні фарби поховано під траурним плюшем...

Потягнулись нервові дні. Сподівання на порятунок... Намагання скликати художню раду, аби подивились, висловили своє критичне "фе". Мовляв, панове-колеги, часу у вас було обмаль, образ Шевченка до кінця не розкритий. Працюйте... Дурень думкою багатіє. Вітраж розтрошили. Ще фарба не висохла... Справу потрактували як "надзвичайну подію", обклали політичними порцями.

— І тим не менше, пані Людмילו, що лишилося? Відчуття поразки чи перемоги?

— У вірмен є приказка: коли тур падає — ножі довшають. Не можна туру падати... Мародери, хижакі ідуть завжди за тим, хто тримає купол неба, хто приніс сонце на землю. У кожній події може бути тур, який несе перемогу. Сірі й бездарні відчують його велику силу. Хочуть поживи. Не можна

НАШ КОНКУРС

**Я ГОРДИЙ
ТИМ, ЩО
УКРАЇНЕЦЬ
ЗРОДУ**

Нема на світі України,
Немає другого Дніпра,
А ви претесь на чужину
Шукати доброго добра...
Т. Г. Шевченко

Я гордий тим, що українець зроду,
Що українською молюся і співаю,
Освідчуюсь тобі в любові, мій народе,
І лиш тобі на вірність присягаю.

Це я стрічаю срібноросі ранки,
П'ю надвечір'я золоті меди,
І у тумані ніжного серпанку
Мене чарують верби край води.

Це і мене під Крутами вбивали,
Голодомору пік пекельний жар...
Та я не вмер! — Мені заповідали
Святу землю боронить від яничар.

Я плоть від плоті — син твій, Україно,
Мені в майбутнє будувать мости,
Мені з'єднать судилось воедино
І ненароджених, і мертвих, і живих...

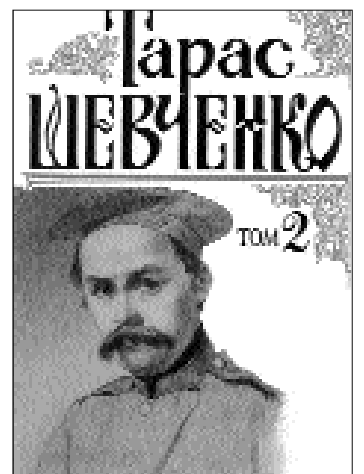
О. ПАСТУХОВ,

Праця над виданням повного зібрання творів Тараса Шевченка почалася ще у сиву давнину, у 1984 році. Буреломні дев'яності якщо і не звели нанівець інтелектуальні потуги українських шевченкознавців, то принаймні внесли вагомий коректив у ті ж таки намагання. Море застарілих коментарів, всі оті "антирелігійні", "революційні" та інші мотиви творчості поета, що інертно тягнулися з "Кобзаря" в "Кобзар"... Радянське уявлення про рустикально-грізного "дядька" у смушевій шапці, стиль подачі його творчості вимагали змін, стовісімдесятиградусного повороту. А тут, як на те, інфляція. Проект знову завис. Штиль, "глибока, майже роденівська, задума". На добрих десять років. А громад-

ськість турбується, громадськість б'є на сполох: де обіцяних дванадцять томів? Догукалися до Президента. Видав указ "Про вшанування пам'яті

Т. Г. Шевченка". За допомогою фінансових впливань крига скресла. Минулого року у видавництві "Наукова думка" за редакцією В. Бородіна вийшли перші два томи запланованого дванадцятитомника. Поетична спадщина. Томи третій, четвертий, п'ятий та шостий у верстці. Туди увійшли драматичні твори, повісті, щоденник, археологічні нотатки, листи. А також документи, писані рукою Шевченка. Ті ж таки протоколи допиту у 1847 році, коли поет перебував у Третньому відділі жандармерії. Решта — малярські та графічні роботи митця. Дванадцятий том — довідковий. Лишається тільки сподіватися, що процес повного видання творів Тараса Григоровича не розтягнеться до безконечності.

У. Г.

СЛОВО Просвіти

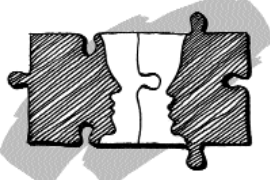
Засновник Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка.

Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Головний редактор Любов Голота.
Шеф-редактор Павло Мовчан.
Редактори: Л. Голота, Я. Гоян, П. Мовчан,
А. Погрібний, О. Пономарів, І. Ючук.
Комп'ютерна верстка:
Ірина Шевчук та Олег Бесський.

Адреса редакції: 01001, Київ-1, завулок Музейний, 8.
Тел./факс 228-01-30. Е-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://www.prosvita.org.ua
Передплатний індекс 30617.
Видруковано з готових фотоформ на комбінаті

Редакція листується з читачами тільки на сторінках газети і надіслані рукописи та світлини не повертає. Залишає за собою право редагування та скорочення текстів.

Так, кожен. Тільки, поки що не у нас, а в Польщі. І практично будь-яку, крім службової документації спеціальних установ — безпеки, війська, вищих органів на мобілізаційний або особливий період тощо.

Від 1 січня 2002 року набрав сили прийнятий польським Сеймом Закон від 6 вересня 2001 року "Про доступ до публічної інформації", що поширюється не тільки на громадян Польщі, а й на будь-кого зацікавленого. Більше того, державний службовець, до якого звертаються по інформацію, не має права цікавитися, з якою метою і чому хтось хоче отримати ці відомості. Ст. 2 Закону визначає чітко: "Від особи, яка користується своїм правом на інформацію, не можна вимагати юридичних або фактичних підстав зацікавленості". Згідно із законом доступ до інформації — безкоштовний, хіба що відповідна інституція зазнала витрат, наприклад, пов'язаних зі способом переказування інформації (зокрема виготовлення фільмів, касет, дисків тощо). Для порівняння нагадаємо читачам, що в Україні в державному бюджеті на 2002 рік у частині "Надходження до бюджету" є спеціальна стаття (поз. 241210) — "Плата за послуги, що надаються бюджетними установами — 3,8 млрд. грн.". Тобто 8,5% всіх надходжень до бюджету держава прагне стягнути з громадян та організацій за їхню зацікавленість життям держави, в якій вони живуть. Причому стягнути на рахунок бюджетних установ, які вже й так існують коштом громадян і організацій. Цей абсурд може зматися хіба що з абсурдом нашої податкової системи, зокрема з її одіозним ПДВ (податком на додану вартість).

Оце вам різниця між відкритим і закритим суспільством. Відкрите суспільство — це держава, службові особи якої служать громадянам, а закрите — де службові особи вважають, що громадяни повинні їм платити за відкривання інформації, призначеної для всіх. Цікаво, що вказана стаття прибутку бюджету України — "плата за послуги, що надаються бюджетними установами" — у півтора раза перевищує такі бюджетні надходження, як "відрахування від сплати за транзит газу через територію України" (поз. 24061 бюджету). Не кажучи вже про те, що будь-яку інформацію чиновник в Україні може просто не дати,

собі їхню власність, їхнє реальне майно. А майно — це вже не папірці. Його ціна, як мінімум, на порядок вища.

Натомість у Польщі громадяни нині чітко розуміють різницю між державною, особистою чи комерційною таємницею і публічною інформацією. Охороняється таємниця кореспонденції, таємниця даних про психічне здоров'я, банківська і лікарська таємниця, таємниця сповіді і бюлетені для таємного голосування. Тут усе чітко: якщо службовець виконує публічні функції, він зобов'язаний дати інформацію про ці функції. Тому кожний має право доступу до урядових документів і

ПРАВО І ЛІВО

Причому будь-яка державна інституція зобов'язана надавати інформацію про свій правовий статус і функції, предмет діяльності і компетенцію, принципи діяльності, які вона веде, реєстри й архіви, а також способи й умови надання інформації про них. Не таємними вважаються також: тексти виступів і оцінки, які дають посадовці, інформації про стан держави, місцевого самоврядування, їх організаційних і структурних одиниць, майна, правові і майнові аспекти інституцій, організацій і їх функціонерів, розмір державного боргу і місцевих органів урядування тощо.

Щоб не було підстав для усунення од відповідальності за невиконання цього Закону, в ньому подано перелік типів, видів, інституцій, які зобов'язані безумовно відповідати на запити громадян, починаючи від Сейму і уряду до керівництва та функціонерів профспілок і політичних партій.

Для оприлюднення всього об'єму несекретної інформації в Інтернетовому "Бюлетені публічної інформації" створюється спеціальний "Урядовий телеінформаційний публікатор".

Відповідь на запит громадянина кожна інституція чи установа має надати не пізніше двох тижнів з дня подання. Увесь цей цікавий Закон видано в газетах, а також в Інтернеті (www.rzeczpospolita.pl/gazeta/wydanie-011217/prawo/prawo...)

На мій погляд, цей закон сьогодні потрібен Україні як повітря. Бо він учить громадян шанувати себе, а службових осіб — насправді служити людям. А поки що він дає нам можливість зрозуміти, яка прірва відділяє нашу країну од цивілізованих держав.

Євген ҐОЛИБАРД

ІНФОРМАЦІЮ ОТРИМАЄ КОЖЕН!

навіть якщо вона не являє собою жодної таємниці. Я ладен припустити, що й згідно з офіційним запитом — і за гроші! — він може крутити носом. А от "неофіційно" продати інформацію (про гроші ми, наразі, промовчимо) — це вже викликає зацікавленість. Тут вже є певний паритет: вашу зацікавленість еквівалентно міняємо на нашу зацікавленість. І тут, як кажуть, усе таємне стає явним. От як, наприклад, списки акціонерів АТ "Славутич" — з домашніми адресами, номерами телефонів і кількістю акцій на рахунках.

Не будемо зараз розглядати питання — як ці списки потрапили до рук "інвесторів"-перекупників. Головне, що завдяки саме цим спискам деяким метким хлопцям удалося викупити у бідних акціонерів кілька великих пакетів за безцінь, тобто фактично забрати

засідань колегіальних органів влади, обраної на загальних виборах.

Отже, згідно з польським Законом, громадянин має право доступу до документів, які вміщують:

- наміри законодавчої і виконавчої влади;
- проекти юридичних актів і норм;
- програми виконання громадських (суспільних, державних) завдань, способи їх реалізації і наслідки;
- зміст адміністративних ухвал і інших рішень, стосовно проведення і підсумків діяльності контролюючих органів, а також тексти виступів, обговорень і висновків;
- точки зору посадових осіб з питань, які мають громадський, публічний інтерес, відношення, наслідки.

У ТІНІ НЕДОВИКОНАННЯ ДОХОДІВ БЮДЖЕТУ

ТОЧКА ЗОРУ

Зокрема, до таких слід віднести недовиконання плану надходжень від податку на додану вартість (89 % виконання плану, 1,27 млрд. грн. недонадходжень) та податку на додану вартість з вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) - 82,4 % виконання плану, 1,38 млрд. грн. недонадходжень. Якщо врахувати акцизний збір з вироблених в Україні товарів (90,5 % виконання), в тому числі: нафтопродуктів (42,1 % виконання), то постає логічне запитання: чому торішнє економічне зростання, яке спостерігалось в Україні, не позначилося на доходах бюджету? Адже навіть показник виконання доходів від податку на прибуток підприємств склав за таких успішних економічних умов лише 95,2 % плану.

Воістину, реальне життя і бюджетний процес часто нагадують дві паралельні прямі, що, як відомо, не перетинаються.

Недонадходження по згаданих та інших статтях доходів загального фонду державного бюджету мали б скласти в 2001 році суму, що значно перевищує 4,8 млрд. грн. Але чимало статей бюджетних доходів були пере-

виконані, що дозволило скоротити відставання виконання доходів від плану. Зростання окремих статей доходів можна було б пояснити поліпшенням господарчо-фінансового клімату та сподіваннями на податкову реформу, яки не факт нагромадження й мобілізації коштів перед виборами до парламенту.

Саме тому рішення уряду про віднесення надходжень від приватизації до джерел фінансування дефіциту бюджету можна розглядати як позитивний крок. Зрештою,

бюджетний дефіцит є звичайним інструментом фіскальної політики, який, окрім іншого, стимулює джерела його покриття.

Скорочення надходжень до бюджету відбулося на фінансуванні культури, мистецтва, ЗМІ. Виконання видатків держбюджету по цих статтях у 2001 році (загальний і спеціальний фонди), згідно оперативних даних на 1 січня 2002 року, склало, відповідно, 64 і 79 відсотків. Тенденція недофінансування зазначених статей на державному рівні, на жаль, набула сталого характеру впродовж

останніх років. Становище певною мірою рятують місцеві бюджети, які традиційно перевиконують планові обсяги фінансування видатків на культуру та ЗМІ. Такий перерозподіл навантаження - 2001 року, скажімо, частка місцевих видатків у зведених видатках загального фонду бюджету була запланована на рівні 60,5 відсотка, а фактично сягнула 83 відсотків - цілком справедливий, враховуючи, що держава делегує місцевим бюджетам значну частину повноважень у сфері культури. Але й на місцевому рівні фінансування культури не є пріоритетним напрямком використання коштів і складає мізерну частку загальних видатків, що видно з наведеної таблиці.

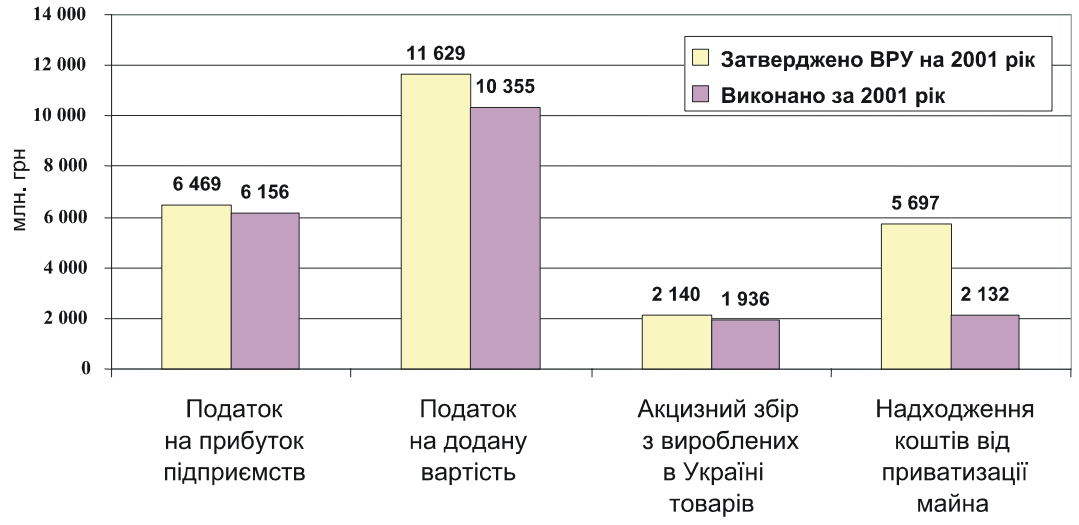
Переважаюча частина навіть цих обмежених видатків спрямовується на виплату надзвичайно низької заробітної плати та оплату комунальних послуг, а отже, зрозуміла та скрута, в якій перебувають практично всі культосвітні установи не тільки на сільському чи районному рівнях, а й у великих містах. Скажімо, львівська газета "Поступ" у числі за 29-30 грудня 2001 року вмістила статтю "Із наступного року українських книжок не буде", в якій навела інформацію, поширену на прес-конференції директором львівського видавництва Ларисою Федорів, про критичний брак грошей в обласному бюджеті на 2002 рік для потреб української книжки.

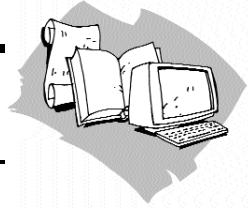
Олександр БУЦЕНКО

Динаміка видатків місцевих бюджетів України по функції культура і мистецтво у 2000 – 2002 роках

Виконання у 2000 році		Очікуване виконання у 2001 році		У проекті бюджету на 2002 рік			
				абсолютно		порівняно з 2001 роками	
млн. грн.	частка у видатках	млн. грн.	частка у видатках	млн. грн.	частка у видатках	млн. грн.	частка у видатках
422,7	4 %	546,5	4 %	322,5	2 %	– 224,0	– 41 %

Виконання основних доходних джерел загального фонду державного бюджету в 2001 році

НЕ ПОТРЕБА, А НЕОБХІДНІСТЬ

УКРАЇНОЗНАВСТВО

Під час створення науково-дослідного Інституту українознавства 10 років тому, пригадую, лунали голоси на кшталт: "Навіщо українознавство в незалежній Україні? Існування такого предмета в школах і вищих навчальних закладах принижує нашу національну гідність! Ми ж тепер не колонія! Хіба є у Франції "франкознавство", а в Англії "англознавство"? Українським духом повинна бути пронизана вся освіта — від літератури до алгебри. Ніякого українознавства!"

Подібні суперпатріотичні емоційно-ейфоричні сплески в окремих діячів бували і щодо непотрібності Товариства української мови ім. Тараса Шевченка, — мовляв, навіщо воно в Україні, хай краще будуть такі Товариства в діаспорі. Тепер, по десятих роках, таких вигуків поменшало, бо люди з гіркою переконаністю, що, перефразовуючи відому телепрограму, "не так все добре у нашому домі". Процес повернення до нормальних джерел українськості, який активно розпочався в перші два-три роки після відновлення незалежності України, різко загальмувався в середині 90-х років, а відтак — і аж досьогодні — майже захлинається.

Цю "синусоїду" в українській проблематиці далекоглядні аналітики передбачали ще перед розпадом імперії. Їхня далекоглядність зумовлена тим, що вони знали про досвід інших народів, які видряпувалися з колоніального багна на чисті води і ясні зорі. Скрізь і завжди після першого потужного удару по імперії, коли вона розколювалася на частини, імперіалісти метрополії деякий час очуновали від нанесеного удару, а відтак з несамовитим шаленством намагалися склеїти розбиту посудину. Так було в давніх імперіях (Єгипетській, Асирійській, Перській, Грецькій, Римській, Візантійській), так само, за тим же сценарієм, повторювалася "синусоїда" повторного "збирання земель" при розпаді новітніх імперій — Іспанської, Португальської, Голландської, Британської, Французької. І хоч жодній імперії ніколи й ніде не вдавалося повернути колесо історії назад (Боже Провидіння діє безпомилково), але ворохоблення імперіалістів завдавало чимало клопоту вивільненим від імперської опіки національним державам.

Сьогодні стара, як світ, історія знову й знову проходить випробування в Україні і в інших дер-

жавах, які виникли на румовищах останньої у світі імперії. Ці випробування досить успішно вирішують прибалтійські держави, але Україна тут відстає з відомих причин (задовго була під чужинцем). Тому українознавство стає сьогодні дуже важливим інструментом повернення до свідомості тих, хто ще перебуває в напівпритомному стані, в імперському чаду. Українознавство — дисципліна не лише для школярів, студентів, науковців (хоча для них насамперед), це частина стратегії в побудові справжньої України — нашої України! Прекрасні можливості для повернення мільйонам спантелених українців

На знімку: директора Інституту українознавства Петра Кононенка вітають академік Іван Курас та професор Анатолій Погрібний

їхньої питомої національної свідомості (оскільки вона є наріжним каменем в побудові громадянського, правового і демократичного суспільства) дають електронні засоби інформації. Але переважна їх більшість сьогодні є не в українських руках, тому ці засоби роблять справу, протилеж-

ну тій, яку вимагає побудова держави.

Однією з нагальних потреб українознавства сучасної пори є дезавування злісної пропаганди, спрямованої проти України і всього українського. А більша частина цієї пропаганди ведеться через електронні ЗМІ (трохи менша — через друковані ЗМІ). Досі Інститут українознавства, як і ціла система українознавчого навчання в середніх і вищих школах, дотримувалися, сказати б, позитивістської філософії у своїй діяльності, нагромадивши тут великий досвід в поширенні правди про минуле й сучасне українців.

Я вважаю, що сьогодні позитивної інформації вже не досить. Українознавство повинно взяти на озброєння те, що в радянські часи називали контрпропагандою: дезавування неправди, розвінчання авторів наклепів, висміювання фальшивих історичних стереотипів (наприклад, що Київська Русь не була Стародавньою Україною, а "древнерусським гасударством") тощо. Я пошлюся тут на приклад української полемічної літератури кінця XVI — першої половини XVII століття. Спочатку українські автори тоді відбивалися од потужного валу наклепів розповідями про досягнення української культури, святості, духовності, способу життя, свят, обрядів. Збагнувши, що позитивна інформація діє слабо, мало ефективно і на обмежені верстви суспільства, наші полемісти перейшли від оборони до наступу — і досягли величезних успіхів! Народ вилікувався від чаду наклепів і пішов за купкою інтелігентів, які писали і друкували свої полемічні твори в кількох тодішніх друкарнях.

Я думаю, що ця тактика дуже потрібна в сьогоднішньому українознавстві. Бо найкраща оборона від брехунів і всілякого роду злостивців — це наступ. Жодної антиукраїнської витівки не треба залишати без відповіді, і прагнути ці відповіді донести до широкої громадськості. Подібно до того, як наші науковці і публіцисти свого часу розправилися з кривомовними, бузинами, маємо тепер дезавувати випадки проти нас різних леонтьєвих, агафангелів, лебедів, циндровських, анісімових — ім'я їм леґіон. Щоб включити у сферу діяльності українознавства полемічний аспект, потрібне значне тематичне розширення сфери діяльності Інституту українознавства, Центру українознавства, товариства "Просвіта" — як координуючих установ у цій царині святої справи щодо зміцнення Української держави і перевиховання людей з рабів і кріпаків — на вільних людей вільного, цивілізованого світу.

● **Дмитро СТЕПОВИК**, доктор філософських і богословських наук, доктор мистецтвознавства, професор

ПРИСВЯТА НЕВІГЛАСАМ

31 березня будемо обирати вищий законодавчий орган Незалежної України. Яким буде новий склад Верховної Влади, значною мірою залежить від нас, виборців. Зокрема мене, як виборця, надзвичайно обурює та обставина, що терпимо тих нардепів, які впродовж 10 років не здатні вивчити мови того народу, від імені якого промовляють з високої парламентської трибуни. Невже не задумуються нардепи-анічари, що вони представляють такі ж український народ, його мову, культуру, традиції? Доходжу висновку, що в таких нардепів не все в порядку з інтелектом. Бо яким же треба бути невігласом, аби так зневажати мову корінного народу землі, на якій народився і живеш! Ось хто сіє ворожнечу, ненависть до державної мови, не зупиняє їх навіть грубе порушення Конституції, на якій присягають народні депутати!

Написав я невеличкого вірша з присвятою "Російськомовному депутату", — може, він когось присоромить.

Представляєш Україну
і не вивчив мови?
Знать, у тебе замість мізків
дві жмені полови.

Хай в Парламенті мудріші
беруться до справи —
ті, що здатні вивчити мову
рідної держави!

● **Петро ФЕДЧИШИН**, м. Івано-Франківськ

Двомовність, як роздвоєне жало —
Віки духовної руйнації
Змія вжалила в серце нації.

Ліна КОСТЕНКО

Для поневолювачів наше рідне слово було страшніше від зброї, бо вони знали: зі смертю мови народ перетвориться у безсловесну отару-масу, з якої можна буде створити "нову общность". Ось чому поет Дмитро Павличко звертався до шовініста-українофоба так: "Чи довго душа твоя, мов гад покручена, буде повзти до нашого дому?"

Але на Луганщині русифікація, вже після проголошення української державності, продовжується з такою інтенсивністю, якої не було навіть за Союзу! Створюються блоки і товариства на захист російської мови і культури проти так званої "українізації", а фактично — проти самої держави, котрі досить успішно діють під захистом обладміністрації. До того ж усі обласні газети — і це в час "українізації"! — виходять російською мовою. Особливо непримиренністю виділяється серед інших "Советская Луганщина", "Братья славяне", — арсенал провокацій і наклепів. А друкований орган "Зубр" товариства Русь систематично закликає ліквідувати українську державність!

Де ж гарант Конституції, коли допускають до керівництва українським народом українофобів, які зневажать душу народу — мову? Уся ця ракова пухлина має корінь у Києві, де допущено до парламенту 13 депутатів, які відмовилися присягнути на вірність Україні.

Можна згадати сотні прикладів, як "Союз нерушимый" планомірно переселяв, депорту-

вав українців, плундруючи нашу культуру — цілі покоління виховувалися на фальшивих концепціях. За переписом населення 1989 року в Луганській області проживало українців 1 482 232, росіян 1 279 643, а всього населення — 2 857 031. І в цей час в обласному центрі тільки одна школа з українською мовою викладання, а в багатьох селищах і містах області їх просто нема.

Але таке становище не хвилює урядовців. Навпаки, з'явилася нове "Программное заявление инициативной группы по созданию общественной организации "Луганский городской предвыборный блок "Наш дом — Лу-

ганск", де він (цей блок) збирається ошасливити луганців "приданием русскому языку статуса официального". І серед "підписантів" — не тільки люди на високих постах, яких ніхто не примушував знати мову народу, серед якого вони живуть, а й народні артисти України М. В. Голубович, який повинен би шанувати мову Української держави бодай як кандидат на Шевченківську премію, що вручається від імені Української держави!

Друга особа, яку необхідно назвати, — В. С. Курило. Як йому, історичу, оцінити свою двоєдушність? Як він може виховувати молоде покоління на лицемірстві? Упевнений, що немало викладачів погоджуються з моїми словами, але вони цього не скажуть доти, доки він є ректором університету імені прапора і генія нашого народу — Тараса Шевченка.

● **Богдан ПАСТУХ**, ветеран війни і праці, почесний голова Луганського обласного товариства "Просвіта"

ЧИТАЧ СПРОСТОВУЄ

У НАШОЇ БІДИ — ДОВГЕ КОРІННЯ

Однією з тем, які часто обговорюються в ЗМІ, є демографічна проблема. Але якщо більшість зацікавлених дошукуються причин та шляхів її подолання, то такі як видання "Комуніст", "Товарищ", "Сільські вісті", використовують її для того, щоб паплюжити незалежність України.

Не обминула її й "СП". Маю на увазі публікацію А. Семенюк (ч. 5 за 1.02.02). У цілому авторка правильно розкриває суть проблеми, хоч робить це поверхово й суперечливо. Тож, наголосивши на тому, що головною причиною демографічної кризи є історичні фактори (голодомори, репресії, війни, депортації), а вони, як відомо, почали підточувати українську спільноту на початку минулого століття, проголошує: "Демографічна криза в Україні триває вже близько півстоліття".

Ще дивнішим є те, що таблиця демографічних показників починається з 1990 р. Свідомо чи ні, нас знову переконують у тому, що й тут вина наша незалежність. Практично нічого не сказано, як саме нищилася традиційна українська родина, яка відрізнялася багатодітністю та компактним проживанням. А це дуже суттєво, адже наслідки цього ми зараз і пожинаємо.

В усі повоєнні роки чітко прослідковувалася така лінія: вся промисловість, від важкої до переробної, зосереджувалася виключно в містах. У неї вкладалися величезні кошти, створювалися нові й нові робочі місця. Не відступали од цього правила навіть тоді, коли було відомо, що на новозбудованому об'єкті нікому буде працювати. У той же час село залишалося сировинним придатком та постачальником робочої сили для соціалістичної промисловості.

Трудове життя я почав у 1959 році, але не у себе вдома, навіть не в Україні, а в далекому Сибіру, куди змушений був їхати за діючим тоді загальним розподілом спеціалістів. Там і одружився. Перша дитина у нас народилася в 1962 році, друга — в 1969-му. На цьому наша дітородна функція й завершилася. Це при тому, що в моїх батьків було п'ятеро дітей, у сім'ї дружини — троє. Що спонукало їх до цього? Усе! По-перше, навіть бездітна сім'я тоді ледве зводила кінці з кінцями. І це тоді, коли, за словами М. Хрущова, до завершення будівництва комунізму залишалося якихось 20 років.

По-друге, червоною ниткою в рішеннях тогочасних партійних та радянських органів усіх рівнів проходило питання "вовлечения женщин в общественно полезный труд". Народження дітей та їх виховання таким не вважалося. Більше того, на жінку, яка залишалася вдома, тобто була поза виробництвом, дивилися підозріло. Вважали або ледачою, або суспільно неспівомовною істотою.

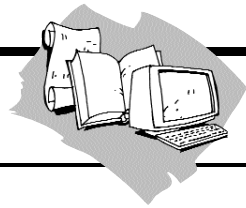
По-третє, як стимулювалося народження дітей у країні розвиненого соціалізму? Декретна відпустка тоді дорівнювала 72 робочим дням, тобто по 36 днів до і після народження дитини. Після якої жінка була зобов'язана вийти на роботу. Першою проблемою було — куди подіти дитину? Батьки або теж працювали, або жили далеко. Одна думка, що таке малюток треба відносити в дит'ясла, викликала жах. Поряд із цим виникала ще одна проблема: як годувати дитину? Працюючим матерям, правда, надавали для цього дві додаткові перерви по півгодини. Але спробуй ними скористатися, якщо робота за десятки кілометрів. Як і тепер, діти часто хворіли, але лікарняний листок матерям видавали всього на п'ять днів. У разі, якщо хвороба тривала довго, на решту днів видавали довідку, виплат по якій не було. А на роботі на них дивилися з докором. Матеріальна допомога з боку держави надавалася тільки після народження третьої дитини.

Тільки на початку сімдесятих років було надано право жінкам бути вдома до досягнення дитиною одного року. Звісно, за власний рахунок. Якби про все це написала жінка, якій довелося бути матір'ю в ті часи, картина б ще переконалівою.

Ось коли починалося те, наслідки чого ми пожинаємо сьогодні.

3 повагою **Валентин ДЕРКАЧ**,

● ветеран праці, голова Широківського товариства "Просвіта", Дніпропетровська область

Фотодокументаліст, фотохудожник, фотомайстер, фотолітописець... Так, так це він — 48-річний Микола Смілик. Селянин, син селянина. Родинне його гніздо мальовниче село Андріївка, яке привільно розкинулось на лівому березі невеличкої річки Удай за 15 кілометрів від міста Ічня. Пересічний районний центр Чернігівщини, столиця провінції. В районному Бу-

динку культури мій земляк орендує кімнату, займається фототворчістю. Тут розгорнута персональна виставка Миколіних робіт, які здобули визнання на міжнародних і всеукраїнських виставках, різноманітних конкурсах.

Фотосвіт митця неоднозначний, багатомірний. Він над усе поціновує цноту творчості і гідно несе її в люди. Репрезентована виставка Миколи Смілика — це життя. Різноманітне і безтурботне, сумне і діповите. Тут усе — настрої, відчуття, переживання, дотепний жарт...

— Впродовж 20 років я був фотокором Ічнянської райгазети “Трудова слава”, — розповідає Микола Смілик. — І хоча сьогодні опікуюсь приватною фотомайстернею, але не пориваю зв'язків зі своїми колишніми колегами. Співпрацюю з ними. Важко навіть сказати кого і що я не знімав. Це і жанрові сценки з життя і побуту моїх земляків. Та не тільки їх. Свята і будні, ве-

ФОТОЛІТОПИСЕЦЬ

сілля, урочисті події, комічну і героїчне, які поряд ходять. А захопився улюбленою справою, фотографуванням, ще в школі. На літніх канікулах працював, заробляв гроші на фотоапарат. Відтак з'явився у мене ФЕД. Простенький, дешевенький, але надійний. Він, та би мовити, вивів мене в люди. Під час служби в армії також часто брав фотоапарат, фіксував на плівку цікавинки солдатського життя-буття.

— **Пане Миколо, твою творчу манеру відрізняє дивне розмаїття застосування методів зйомки. Для тебе професія і характер людини, на яку ти націлює свою зброю, фотоапарат, — одна з вирішальних умов. Чи не так? Це засвідчує твоя фотопортретна галерея, яка представлена на виставці.**

— Всі, навіть малознайомі з фотографією, відзначають сьогодні її всезростаюче значення в сучасному житті. Звичайно, при всій спорідненій близькості фотографії до кіно і телебачення необхідно намагатися знайти свої власні, особливі критерії. Так було, коли я знімав наших видатних земляків, вихідців з Ічнянщини — народних артистів України Віру Любимову, Валерію Буймистера, професора, народного художника України Петра Басанця — автора широковідомої монументальної картини “Україна

духовна”. Це полотно, до речі, прикрашає одну із залів Маріїнського палацу в Києві. Є в мене знімки також народних депутатів України нинішнього скликання Віталія Шевченка та Івана Салія. Це теж наші хлопці — з Ічнянщини. Вони, я тобі скажу, не забувають отчого дому, звідки вони...

— **Пане Миколо, але ніхто ще, мабуть, у світі стільки не знімає Антона Штепу, як ти. Справжня Штепанія-на Миколи Смілика.**

— Колоритна це фігура. Найцікавіша з цікавих, найколеритніша з колоритних. Козацькі вуса розкішні, пшеничні, закручені. В українській вишиванці. В різьбярстві по дереву йому нині немає рівних не лише в Україні, а, мабуть, і в усьому світі. Антон Гнатович — із села Сваричівка нашого, Ічнянського району на Чернігівщині. Він — заслужений майстер народної творчості, лауреат Національної премії України імені Катерини Білокур. 23 листопада йому виповнилося 98 років. Майже ровесник віку. Дуже нелегке життя випало на його долю — дві світові війни і громадянська, три голодомори, геноцид, колективізація.

До речі, про Антона Штепу я разом з колегою Михайлом Рябенком створив документальний фільм “Будні старого майстра”. На Всеукраїнському фестивалі некомерційних ільмів у Києві я і Михайло були відзначені дипломами за кращу документальну стрічку-портрет і авторським сувеніром.

...Як стверджує народне прислів'я: “Що корінь глибше, то дерево вище”. Це нібито про Миколу Смілика. А епіграфом своєрідним до його персональної фотовиставки слугують ліричні рядки чернігівського поета Станіслава Реп'яха:

Де вербиченька, там водиченька
В берегах переливається.
В нашій Іченці, рідній річенці
Сонце лагідне купається.

● **Анатолій ТУРКЕНЯ**

Відомі роботи Миколи Смілика

ДОЛЯ

На початку 90-х мені довелося працювати в газеті “Кам'янець-Подільський вісник”, де бухгалтерську справу вела Анжеліка Кисіль. Згодом дівчина виїхала до США, виїхала заміж, завела сім'ю. Та дружби не пориває.

У Сполучених Штатах Америки знайшла свій притулок й Оксана Вікул, з якою ми листувалися. А потім зв'язок перервався. І тоді я попросив Анжелу Кисіль-Райлі передати вітальну поштівку з нагоди 80-річчя славної діячки української сцени у діаспорі. Завдяки їй вітальна листівка знайшла адресата і, як пише у листі до мене чоловік Оксани Вікул, письменник і богослов Олександр Воронин, “дуже гарно відсвяткували її ювілей”, але 21 вересня Господь поклав її у вічність.

Оксана Вікул листувалася з просвітянами Хмельниччини. У 1995 році вислала статтю про професора Миколу Вікула, а також власні спогади “Дороги”. Просила не друкувати, бо вони, так би мовити, ще у “сирому” вигляді. Тепер чоловік покійної розшифровує: “Спогади Оксана довела до 1950 року, коли прибула до США. Вони вже всі набрані на комп'ютері, а тепер я переглядаю їх, дещо редажую. Можливо, вдасться видати” (Лист від 3 січня 2002 р.).

Народилася Оксана Миколаївна Вікул 20 липня 1921 року в м. Кам'янці-Подільському у відомій на всю округу родині священиків Вікулів, що прославили у XIX і на початку XX століття рідний край своєю патріотичністю, любов'ю до людей, до України. Батько її також був священиком, а потім, закінчивши Варшавський університет, став доцентом хімії Кам'янець-Подільського університету. В листопаді 1920-го емігрував, захистив дисертацію і працював професором Українського вільного університету в Празі.

До батька Оксана приїхала разом із матір'ю влітку 1923-го. Спершу жили в Подебрадах, де батько вчителював у новозаснованій господарській академії, а з 1929-го починається празький період. Прага Оксані подобалася. А головне — більше української громади, більше чути української мови. Та школи української не було. Батько, ніби відчуваючи майбутнє, віддає її до англійської школи, потім — до гімназії.

На все життя залишилася Оксана Вікул теплі спогади про Софію Русову. Саме Софія Федорівна, знаючи, що багато діток з України відві-

дуть чужомовні школи, створила у Празі “Рідне товариство ровесників”. У цій неофіційній школі діти не лише бавилися, а й вчилися щотижня у бабці Русової. На Великодні свята група учнів Русової ставила інсценізацію Шевченкового вірша “На Великдень, на соломі”. Оксані випало грати сирітку. Не знала, що на наступний Великдень стане сиротою — помер батько.

У Празі Оксана офіційно стала членом Пласту. У цій масово-спортивній освітній організації дівчина зацікавилася танцями. І уже наприкінці 1936 року вона бере участь у виконанні групових народних танців на Всеслов'янському з'їзді скаутів. Перший сольний номер для Оксани відбувся несподівано на гімназійній вечірці у Ржевничах 1937 року, коли вона з успіхом імпровізувала “козачка”. Так прилучилася Оксана Вікул до професійної сценічної діяльності. “Танець — це

чиста радість, — говорила не раз. — Як танцювала наші народні танці, то... здавалося, що лечу до України...”

Навчалася в УВУ (університеті) і продовжувала займатися танцювальним мистецтвом. Режисер Анатолій Демо-Довгопільський заснував у Празі групу під назвою “Спекторальна студія”. Тут вона багато чого дізналась про танок і мистецтво. Концерт до Шевченківських днів залишив незабутнє враження. А ще ж участь у театральній виставі “Грішниця” за Лесею Українкою — виконувала головну роль.

ТРОЯНДА ЗІ СЛАВНОГО РОДУ Пам'яті Оксани ВІКУЛ

Вирішила паралельно вчитися малювати — записалася до Української студії образотворчого мистецтва під керівництвом графіка Роберта Лісовського. Під осінь 1941 року Оксана стала ученицею балетної школи Єлизавети Нікольської. Після кожної вистави фантазії подолянки починала інтенсивніше працювати. З власним хореографічним твором уперше виступила 10 січня 1943 року. Це сталося на концерті групи “Українського сокола”, метою якого було показати, як саме можна опрацювати українську тематику в стилі й техніці різних шкіл танку. Вона вирішила танцювати відьму Солоху з “Ночі перед Різдом” М. Гоголя. Використала музику з “Різдвяної ночі” М. Лисенка. З'явилися схвальні відгуки й у пресі. Потім 1944 року вона створила ще один хореографічний твір “Невдале побачення”, до якого також використала музи-

ку композитора М. Лисенка, — вона твердо стала на шлях українського професійного артиста балету та хореографа.

Навесні 1947 року в Регенсбурзі розпочалася підготовка до постановки опери М. Аркаса “Катерина”. Оксані запропонували поставити до неї танці. Це була добра нагода грати з професіоналами — режисер Юрій Григоренко, декоратор Петро Капшученко, диригент Володимир Гавриленко. Оксаніні задуми щодо хореографії “Катерини” повністю вдалися. Переїхавши до Америки, жила в Міннеаполісі й тужила за театральним життям. І ось 1956 року не витримала такої — переїхала до Нью-Йорку. Часто виступала на різних імпрезах. Створила кілька нових сольних хореографічних творів — “Останній вальс”, “Бублейниця”, “Свято княгині Ольги”, “Подольська”. Коли їй минуло сорок років, вирішила перестати танцювати. Допомогала молодим балеринам, популяризувала українські танцювальні ансамблі.

Дуже багато часу присвячувала писанкам — писанкарством захоплювалася. Іншою ділянкою прикладного мистецтва було розмальовування дерев'яних тарелів в українському стилі. Собі не залишала нічого, все роздаровувала. На щастя, кожен проект відтворювала в альбомі — оце й уся спадщина. Творила намистечка, а потім — квіти на камені. Від маленького подиху квіти хиталися на дротинках, немов живі...

Оксана Вікул фізично відійшла від нас, але духовно — поруч. Її пам'ятатимуть як прекрасного пропагандиста української культури в чужомовному середовищі — хорового мистецтва, писанкарства, художніх витворів і просто просвітянина, людину щедрого серця.

● **Віталій МАЦЬКО**, кандидат філологічних наук, голова обласного товариства “Просвіта”,

З РОСИ Й ВОДИ!

ЖОДНОГО ДРУГА НЕ ЗРАДИВ І У ЖОДНІМ РЯДКУ НЕ ЗБРЕХАВ

Такі люди не знають спокою, їхнє життя напружене, мов струна скрипки, але їхня життєва дорога позбавлена струнності та прямоти. Цей шлях заводив їх то в драконову пашу, то до обрію слави, та ніколи вони не сходили з нього. Усюди бували: у концтаборах, під кабінетами, у камерах, в ефірі радіостанції “Свобода”, на сторінках “Правди” серед “клеюваних рецидивістів”, значилися вони і в протоколах судових засідань епохи “іпліцизму” та у кедебешних “делах”. Їх мордували, з них знущалися, вішали ярлики “антирадянщиків” і “буржуазних націоналістів”. Але ніколи вони не були осторонь, ніколи не були адептами філософії “моя хата скраю”.

Серед цих вартівників, лицарів української ідеї і честі, є ім'я Володимира Івановича Сіренка — поета, журналіста, дисидента, правозахисника.

За ідеал має великого письменника, друга, однодумця Б. Д. Антоненка-Давидовича.

Часто згадувалось, як колись зібралися назабутній Борис Дмитрович, Володимир Сіренко, Борис Довгалюк та ще кілька найвірніших друзів, поїхали подаль від переслідувань, провокацій, підслуховувань. У дорозі ділилися думками, читали власні твори. Об'їхали дороги кожному українцю місця: Лемеші, Батурин, на зворотному шляху зупинилися в Мотронівці. Низько вклонилися могили Пантелеймона Куліша. А скільки ще було таких мандрівок і зустрічей, у яких міцнів талант, гартувався дух В. І. Сіренка.

У грудні Володимир Івановичу виповнилося сімдесят років.

Народився в Приазов'ї, в селі Новопетрівці. Яка то чарівна земля! Жовте колосся колише твою душу, безмірне небо здіймає голову вище-вище, доки не опиняєшся між Богом і Землею, “де у мене вирости крила // і наповнилась небом душа”. Обрій мріє недосяжністю десь у далечині; де зливаються в одне — блакитне небо і жовтість пшеничного поля, вони породжують щось інше... Як із кожної єдності (навіть протилежностей) виникає якесь дитинча... І це дитинча — Україна, що народжується із суміші Божого неба і гріховної землі. Безмежне те злиття, безмежне небо, безмежним здається і поле... *Попливу я за обрій, під хмари, // де голосять дощі й жураві. // Я розтану в холоднім узишші, // щоб до тебе кохана якось // обізватися громом із тиші, // прошептати устами колось...*

Повторні розкопки Успенського собору. 1988 р.
Археолог Ю. Лукомський

Влітку 1914 року, стверджує дослідник життєпису Я. Пастернака відомий львівський археолог В. Петегрич, Я. Пастернак як випускник Львівського університету брав участь у роботі археологічної експедиції під керівництвом Я. Чекановського, що досліджувала пам'ятки трипільської культури в печері "Вертеба" (с. Білче Золоте на Тернопільщині). Ці розкопки стали початком його наукової кар'єри. Під час польової практики з археології він проводив також цікаві антропологічні дослідження, наслідком яких стала вартісна наукова праця "Антропометричні дослідження над українським населенням південної Жовківщини", що вийшла у світ аж у 1919 році.

На здібного студента звертає увагу В. Гнатюк, який дає йому рекомендацію на роботу до національного музею у Львові, де тоді директором працював відомий мистецтвознавець І. Свенцицький. За дорученням митрополита Андрія Шептицького молодий дослідник вивчає українську церковну старовину та збирає для музею цінні експонати. Але Перша світова війна і наступні події закинули Я. Пастернака в складі австрійської армії на Італійський фронт, де він дослужився до звання поручника. Після Листопадового зриву 1918 року переходить у ряди VII бригади Української Галицької Армії, а в складі Херсонської дивізії побував на Наддніпрянщині...

1 жовтня 1922 року він переїжджає до золотого Праги, щоб продовжити навчання в славетному Карловому університеті. Стрімке входження Я. Пастернака в когорту студентів археологів того часу, на думку дослідника "празького періоду" його життя, сучасного вченого зі Львова Т. Романюка, сталося завдяки дружній підтримці найавторитетнішого в тодішній Європі знавця історії та культури слов'янських народів, професора археології Любора Нідерле (1865—1944 рр.) Слухачами семінару з археології у всесвітньо відомого славіста разом із Пастернаком були такі знані пізніше вчені, як академіки Я. Філіп, Я. Бем, Я. Хрбїч. Оцінивши здібного науковця з України як "пильного, совісного й амбітного робітника", Любор Нідерле рекомендував його спочатку на посаду асистента археологічного відділу чеського Народного музею у Празі, а потім — асистентом Державного Археологічного Інституту. На підставі наукових досліджень в українських Карпатах Я. Пастернак публікує в 1925 р. працю "Прикарпатська Русь у молодшій кам'яній добі", а згодом захищає дисертацію "Українські Карпати в археології" і 26 березня 1926 року отримує звання доктора філософії. Із гордістю за свою націю вчений пізніше напише у своїй автобіографії: "Я був першим українцем, який одержав доктора як археолог".

Повернення Пастернака до Львова у 1928 році ознаменувалося появою однієї з однією кількох фундаментальних праць: "Гальштатська культура Закарпаття в його природ-

них межах" (1930 р.), "Нововідкриті римські пам'ятки в Галичині і Волині" (1931 р.), "Перша бронзова доба в Галичині в світлі нових розкопок" (1933 р.). А кожне нове число релігійного журналу "Богословія" за 1932 рік відкривалося розділами "Короткої археології західноукраїнських земель" (згодом вийшла окремою монографією). Усе це засвідчило, що історична наука України має першорядного майстра синтетичних студій. Більше того, наукові праці Я. Пастернака, створені в час наближення голодомору на Східній Україні і сумнозвісної "пацифікації" в окупованій поляками Галичині, задекларували рівноцінність українського історичного процесу із сусідніми народами від палеолітичної епохи до княжої доби, а в окремих ділянках господарського і культурного життя — навіть віковічні пріоритети українства.

Пастернак не займався політикою, та його жертвність українській археології прислужилася національній суспільній справі. Прості за викладом і дохідливі за логікою статті вченого в народних часописах "Новий час", "Діло", "Наша Батьківщина", "Літопис Бойківщини", "Життя і знання" будили в народі почуття любові до своєї минувшини та її історичних героїв. Його праця в музеї Українського мистецтва (1928—1929 рр.), керівництво музеєм Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка (1929—1939 рр.) збагатили скарбниці національних старожитностей.

Немалі заслуги дослідника і в царині педагогіки. За викладацьку роботу Я. Пастернак отримав у 1935 році звання доцента Українського Вільного університету у Празі, а в 1936 р. — професора археології Львівської Богословської Академії. Тоді ж для студентів-богословів вчений написав посібник із біблійної археології — "Святе Письмо в світлі археологічних джерел". У 1929 році його обирають дійсним членом НТШ, що, по суті, сповістило світ про народження нового українського академіка.

Протягом свого життя невтомний дослідник здійснив розкопки у понад 60 місцевостях Галичини, Волині, Закарпаття і Чехословаччини. Та навіть у цій спеціальній ділянці пріоритетною проблемою для себе і всієї тогочасної української археології Я. Пастернак визначив княжий Галич.

Чому саме таке завдання поставив перед наукою вчений, адже археологи торували дорогу до старого Галича вже близько 100 років перед ним? По-перше, розшукуючи місцезнаходження княжої столиці, ніхто із Пастернакових попередників не відповів конкретно на запитання: де ж розташовувалось втрачене місто? А по-друге, в історичній літературі нагромадилося так багато гіпотез щодо проблеми локалізації літописного Галича, що вони тільки заперечували одна одну. Тож Пастернак першим зрозумів, який грандіозний археологічний матеріал дасть відкриття міста і повноцінно

ВІН ЗНАЙШОВ КЛЮЧ ДО НАШОЇ ІСТОРІЇ

Видатний, хоч і призабутий, український археолог Ярослав Пастернак народився 2 січня 1892 року у містечку Хирові, що на Самбірщині, в родині греко-католицького священика. Його батько цікавився архітектурою, мистецтвом, добре малював і грав на скрипці. Саме він прищепив синові любов до рідної землі та її неоцінених історичних скарбів.

"Вступивши до Львівського університе-

ту, — пише Я. Пастернак у своїй автобіографії, — студіював археологію в професора Кароля Гадачека і антропологію у професора Яна Чекановського. Починаючи з 1912 року проводив фольклорні дослідження Наукового товариства ім. Т. Г. Шевченка". Великий вплив на формування особистості майбутнього вченого мали лекції видатного українського історика Михайла Грушевського.

розкриє його історію там, де "літопис задвірками обійшов".

Феномен археологічного відкриття Я. Пастернака, здавалося б, випливає із геніальної наукової інтуїції вченого. Справді, захопившись метою відкрити княжий Галич і маючи матеріальну підтримку з боку митрополита А. Шептицького, він у 1934 році вже мав обґрунтовану концепцію: "Старий собор мусив стояти в найближчому сусідстві сьогоденної церкви". Все ж не стільки інтуїція, скільки ретельне вивчення найрізноманітніших історичних джерел привело Я. Пастернака до успіху. Як дослідник із високою європейською науковою культурою, він не просто простежив історію творчих злетів і невдач кожного із своїх попередників, а й віддав належне їхньому поступові в розв'язанні "проблеми номер один" української археології. Таким чином, уперше до систематизації і конкретного аналізу була залучена вся археологічна база з теренів княжого Галича, особливо в огляді історії досліджень архітектурних пам'яток. У літописних джерелах давньоруського часу Я. Пастернак знайшов "акцент" своєї концепції: і Успенський собор, і літописне місто треба шукати тільки на Крилоській горі. А залучення архівних середньовічних матеріалів, що стосувалися історії Галицької митрополії і Крилоса, впритул наблизили вченого до його наукової мети.

Про те, як джерелознавство допомагало Я. Пастернакові робити сенсаційні археологічні відкриття, свідчать, зокрема, дослідження, проведені ним улітку 1935 року в південно-західній околиці крилоського лісу "Діброва". Археолог знав про угорську хроніку анонімного писаря короля Бели, яка містить першу писемну згадку про Галич. Топоніми двох курганних поховань у лісі (Мадярські могили) спонукали перевірити версію іноземного писемного джерела. До того ж, окрім названих, Я. Пастернак послуговувався ще одним історичним джерелом, яке залишалося поза увагою дослідників княжого Галича. Якраз напередодні його приїзду в Крилос завершили свою роботу Лев Чачковський і Ярослав Хмельський, які систематично вивчали терени колишньої столиці й уклали детальну карту (із супровідним текстом) усіх укріплень та церков, що збереглися на терені сіл Крилоса, Підгороддя й Залукви. Саме тому відкриття Успенського собору 25 липня 1936 р. остаточно завершило багаторічну дискусію, де стояв Галич — одна із столиць княжої України-Русі. Велетенські розміри плану фундаментів (32,4х37,5), конструктивні особливості храму (великий чотиристовпний триапсидний храм, з трьох боків охоплений галереями), багатство кам'яного декору і розкіш внутрішнього інтер'єру переконали науковий світ: у Крилосі відкрито рештки однієї з найвеличніших церков середньовічної Європи.

Наступною сенсацією продовжених у 1937 році Я. Пастернаком у Крилосі археологічних розкопок ста-

ло відкриття тлінних останків фундаменту галицького кафедрального собору князя Ярослава Осмомисла. Цікаво, що роком раніше вчений передбачив майбутній науковий триумф, пишучи в одному із львівських часописів: "...і якщо саме в 750-річницю смерті Ярослава Осмомисла тлінні останки його, так це буде небувала щаслива подія не лиш для української археології, зокрема церковної, а й для цілого українського народу, і створиться святиня народної традиції, якої у нас досі не було".

Я. Пастернак не довів дослідження собору до завершення, він лише окреслив на сторінках "Старого Галича" контури сенсаційної знахідки XX століття. Його талант археолога довершив також реставрацію картини історії галицької архітектурної школи. Адже, окрім Успенського собору, вченому належить відкриття фундаментів церкви Бориса і Гліба (XIII ст.) в селі Побережжя й дослідження Воскресенської ротонди (XIII ст.). Зрештою, всі розділи монографії мають настільки універсальний характер, що вона стала енциклопедією з археології княжого Галича. "Крилось став місцем відвідин, студій, прогулянок і прощ, — згадує учасник розкопок Дмитро Герчанівський. — Бували тут тепер вчені німці, поляки, українці..., а за рік на свято Успіння Пр. Богородиці біля церкви було близько 14—15 тисяч людей!"

Вінцем наукової діяльності Я. Пастернака стало капітальне

Найкоштовніша знахідка з розкопок на "Золотому току" — золотий емальований колт

дослідження "Археологія України", видруковане в Торонто у 1961 році. "Свою працю "Археологія України" передаю молодим археологам і любителям української старовини з побажанням добитися все нових і кращих успіхів у виявленні правди про роллю українського народу в Східній Європі, його повну національну і культурну окремішність уже з праісторичних часів і тим підтвердити його право на вільне, самостійне життя у своїй батьківщині", — звертався в передмові автор до своїх читачів.

Продовжувач справи Пастернака, відомий фахівець у ділянці

слов'янської і давньоруської археології Вітольд Ауплі, який, починаючи з 1969 року, продовжив стаціонарні розкопки на Крилоській горі, ні на хвилину не розлучався з монографією "Старий Галич". Не боячись переслідувань, з повагою говорив про наукове подвижництво славетного археолога і професора української історії Львівського університету Ярослав Кісь. Книга Я. Пастернака все життя була дороговказом і для доктора мистецтвознавства, професора Прикарпатського університету Михайла Фіголя.

Символічно, що саме в рік, коли Україна повернула собі державницьку самостійність, почалося повернення на Батьківщину Ярослава Пастернака. Восени 1991 року глава УГКЦ кардинал М. Любачівський звернувся до НТШ у Львові з проханням провести у крипті собору святого Юра археологічні розкопки. Дослідницьку групу очолили досвідчені фахівці М. Бандрівський, Ю. Лукомський і Р. Сулик, і 14 листопада вони зробили сенсаційне відкриття. Поряд із численними похованнями у південній частині крипти дослідники натрапили на диктовий князів міг біля похований у катедрі княжого Галича...

Доц. Д-р Ярослав Пастернак, директор музею НТШ, дослідник Крилоса".

Отсимволюючи під словом честі науковця, що приложені до цього письма кости — комплексний скелет старшого чоловіка — є ті самі, які я найшов у кам'яній саркофагу серед фундаментів княжої галицької катедрі в Крилосі. Це є тлінні останки основника згаданої катедрі, галицького князя Ярослава Осмомисла, що помер 1187 р., бо, як виказують основні історичні дослідження, тільки він один з усіх галицьких князів міг бути похований у катедрі княжого Галича...

Доц. Д-р Ярослав Пастернак, директор музею НТШ, дослідник Крилоса".

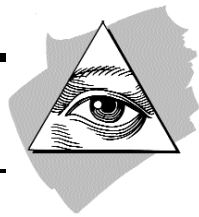
Очевидно, що, відчуваючи наближення війни, археолог попросив у митрополита А. Шептицького дозволу заховати найціннішу у його житті знахідку у святому і найбільш безпечному місці — крипті собору св. Юра у Львові.

А 27 вересня 1997 року львівська газета "За вільну Україну" розповіла про долю двох найцінніших набутоків із розкопок Я. Пастернака: золотого колта, знайденого на "Золотому Току" в Галичі, і кістяної пластини з окладу ікони, на якій зображено бояра-лицаря із Пліснеська, що тривалий час вважалися втраченими для науки. Вирушаючи в еміграцію, вчений вивіз із собою деякі шедеври національної культури, та перед смертю через дружину заповів учениці Ліді Палій передати реліквії історії в Україну, коли та стане незалежною державою.

Повернення книги "Старий Галич" — теж перший крок до сповнення заповіту славетного вченого.

Ігор КОВАЛЬ

● Голова Івано-Франківської "Просвіти"

БІНОМ «УКРАЇНА — ДІАСПОРА» СЬОГОДНІ: КРИЗА І ПЕРСПЕКТИВА

Продовження. Початок на с. 7

діяльності будь-якої держави юридичні позиції. І це в той час, як екс-комуністичний простір відтворюється, мов тіло оживаючого дракона, у формі підозрілих коаліцій та чергових угод з Росією про *“спільний простір”* то в одній сфері, то в іншій. І дедалі більше стає таких угод, і дедалі менше — простору *“неспільного”*. І це в політично-військовому секторі. А економічний годі зачіпати: тут усі старі колоніальні схеми відтворюються за принципом *“єдиних енергосистем”*.

Економічні проблеми з багатьма іксами на майбутнє, постійний *“кач”* українського політичного корабля під впливом внутрішніх і зовнішніх *“штормів”*, адміністративна неефективність та інституційна неупорядкованість сприяли перетворенню тези *“багатовекторності”* на хронічну для України метафоричну автопародію *“буриданового осла”*. Але, занурений у глибокі рефлексії, чие *“сіно”* з’їсти, європейське з консервантами чи знову ж таки підгниле російське, український аналог буриданового осла ризикує, — перш ніж умерти з голоду, — стати поживою для цілої зграї вовків, і з американського, і з європейського, і, вже традиційно, з російського поля.

Теза *“багатовекторної України”*, однак, не є лише голосливим гаслом. Насправді вона генетично проростає з *розрідженого простору українського соціуму*. Її генерує *перманентна дисгрегація* цього простору, постійний процес взаємного відчуження фрагментів розкраяної України. Східна Україна відчужена від Західної, південно-східні регіони Східної України відчужені від її центральних регіонів. І в особливому становищі перебуває зокрема діаспора: відсутність культурно-політичної цілісності України сприяє фрагментарності та непостійності процесу наближення діаспори до Батьківщини, перетворює цей процес на КОРОТКОДИСТАНЦІЙНУ ТАКТИКУ без видимої перспективи ДАЛЕКОДИСТАНЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ.

В умовах сучасного глобалізованого світу знову розпочалися уніфікаційні тенденції. *Федералізація і взагалі регіональна парціалізація відбуватимуться лише в межах великих ареальних політично-економічних агломератів*. Самі ж ці агломерати неминуче тяжітимуть до геополітичної та економічної компактності, — і після 11 вересня ця тенденція стала остаточно очевидною.

Ареальна компактність, зі свого боку, буде дедалі більше підсилюватися політико-мілітарними альянсами, часом неочікуваними, а часом і взагалі парадоксальними. Не виключено, що сьогодні і взагалі прокреслюється *новий сценарій світового біполяризму*. Якщо до 11 вересня з політичного вжитку бодай номінально не зникли у воєнних контекстах поняття *“прав людини”* і *“захисту цивільного населення”*, зокрема стосовно тієї ж Чечні, вже не кажучи про Балкани і Палестину, після 11 вересня імперативність формули *“боротьба з тероризмом”* набула планетарних масштабів.

Відтак автоматично ввійшла в дію, ще раз цитуючи Дейвіса, *“СХЕМА ІСТОРІЇ СОЮЗНИКІВ”*. У цій схемі все математично просто. *“Хто не з нами, той проти нас”*, сказав президент Буш, певно, й не підозрюючи, що цитує більшовицьких керівників якраз у період їхньої розправи з усіма, хто відмовився бути *“з ними”*. Через те світ (теоретично) *“цивілізований”* і (не менш теоретично) світ *“нецивілізований”* опинилися по два боки планетарної барикади. А в скриньці Пандори, на якій написано *“тероризм”* (і яку невідомо хто розтрушує над світом), змішалось надто багато полярних за своєю суттю явищ.

Таким чином, у недалекому майбутньому на планеті профілюються кілька масивних і потужних не лише економічно, а й демографічно конкуруючих агломератів: насамперед Америка, Європейська Співдружність, Росія, Китай. Це означає, що питання ареальної приналежності лишатиметься одним із вирішальних. Зайве, отже, додавати, що Україна не може стати ні 51-м Штатом Америки, ні єним регіоном Китаю. Вона може хіба поповнити собою список безжизних губерній Російської Федерації (не випадково новоприбулого посла Росії Чорномірдіна відразу названо

“губернатором”), або вже тоді стати однією з європейських, а відтак і *живих* держав. Тому лише *вчасний — і реальний — “європейський вибір”* України міг запобігти її сьогоднішній — раптовій, слід додати, — маргіналізації тепер уже в новому американсько-російсько-європейському контексті (порядок слів відповідає теперішнім політичним реаліям). Позаяк в оптиці *“стратегічних пріоритетів Америки”* все, що вчасно не стало *“європейським”*, механічно стає *“російським”*.

До всього ж у цьому процесі формування НОВОГО КОРДОНУ ЄВРОПИ за останні роки Україна в очах Заходу опинилася в досить неприємній, за перепошенням, компанії: не обіч Польщі й Чехії, як несміливо сподівався Захід спочатку, і навіть не обіч Балтики, а обіч Білорусі й Молдови. Зайве додавати, що сьогоднішня Білорусь для Заходу — це розпрасований танками полігон російської мілітарної машини, яка за інерцією підкочує свою заржавілу техніку до західних кордонів. А Молдова — постійно діючий конвейер вже не тільки проституції, а й трафіку людських органів. Оскільки ж початок нового тисячоліття є також часом синтезів, то за браком часу на розлогі описи й артикульовані висновки в цьому міні-Бермудському трикутнику — Україна-Білорусь-Молдова — авторитетний і, безперечно, добре поінформований британський часопис *“Economist”* зауважив: *“... якщо Молдова — це головний біль, то Україна — це кошмар”*. Якщо додати, що стаття про Україну, з якої наведено цитату, має назву: *“Нова завеса мізерії”* (*A new mi-*

series *curtain*, June 2nd 2001), — і назва статті відсилає, зрозуміло, до *“залізної завіси”*, — то портрет нової України, як бачимо, Захід ставить у культурний контекст далеко не гоноровий, а політично й економічно і взагалі безнадійний.

Азійський вектор?

І це при тому, що цілком певним кандидатом на вступ до ЄС є Туреччина, де не поважалися і поважатися не будуть демократичні свободи. І при тому, що мова йде також про *“моральну географію”* ЄС, яка планує включити до кола європейських держав Ізраїль, перед яким Західна Європа досі відчуває свою історичну вину. Перед Україною ніхто вини не почуває, натомість звинувачень на її адресу, як відомо, не бракує. Так що кордони *“моральної географії”* теж досить мінливі й плиткі.

Не дивно тому, що біди сьогоднішньої України підозріло нагадують китчеву російську матрьошку. З одного боку, навігація України утруднена наявністю міні-Бермудських трикутників і багатокутників, а з другого, Україна хронічно перебуває у МАКРО-БЕРМУДСЬКОМУ ТРИКУТНИКУ: АМЕРИКА—РОСІЯ—ЄВРОПА, значно складнішому та загадковішому. І в глобальному вимірі перспективи України визначаються саме в цьому *спільному просторі*. За цим столом переговорів троє досвідчених комерсантів домовляються між собою про ціни і про форми світового, — зокрема східноєвропейського — політичного виторгу. Тут переговори ведуться стишеними голосами. І патетичні декламації про те, що Захід таємно *“здав”* Україну Росії, тишу цих переговорів не порушують. Бо за столом цих переговорів Україна не сидить і довго ще не буде туди запрошена.

Макро-Бермудський трикутник (і, зрозуміло, *спільний простір* його політичних та економічних інтересів) Америка-Росія-Європа був цілком сформований вже й до 11 вересня. Після 11 вересня він лише набув остаточної конфігурації та відповідно більшої компактності, позаяк на планеті пішли війною одна на одну не племена, не народи, не країни, не держави, а *дві цивілізації*: цивілізація Пів-

ночі та цивілізація Півдня.

Альянс потужних політико-економічних, але також національних і державних агломератів — Америка-Європа-Росія-Китай — створює перевагу в *цивілізаційному економічному протистоянні “Півночі” і “Півдня” планети* у момент, коли цивілізаційне ідеологічне протистояння *“Заходу” і “Сходу”* вицерпало себе внаслідок краху комуністичного тоталітаризму. Україна як культура і як держава пропустила історичний момент, коли закінчилося протистояння Схід-Захід. У тому протистоянні Україна мала значний шанс вийти на арену європейської політики як один з важелів демократичного вибору європейського Сходу. Цього не сталося через ряд ретардаційних факторів з боку України, з яких не останньою була, власне, згадувана дезорієнтуюча доктрина *“багатовекторності”*, що паралізувала політичний *“імідж”* України в очах і без того не надто довірливих *“партнерів”*.

Новий світовий сценарій біполяризму, на відміну від попереднього, матиме не ідеологічний, а суто економічний вимір. Адже цивілізаційне протистояння *“Півдня” і “Півночі”* є не що інше, як стара мов світ війна *“бідних”* супроти *“багатих”*, — війна учора вилами, а сьогодні начиненими вибухівкою камікадзе. Але якщо цивілізація Півночі диспонує *вісімдесятьма відсотками* ресурсів світу, то цивілізація Півдня складає собою *три чверті населення планети*. Вже тепер зрозуміло, що військовий конфлікт не обмежиться Афганістаном, а втягне у свою розпечену орбіту цілий ряд країн з непрогнозованими реакціями. Врахуймо й те, що в демографічному плані *стара* постіндустріальна цивілізація Півночі йде війною проти *молодої* доіндустріальної цивілізації Півдня, де абсолютна більшість населення має менше двадцяти п’яти років. Стара Північ любить своє зручне комфортабельне життя, а звиклий до злигоднів молодий Південь не знає цьому життю ціни, а отже, воюватиме нерационально і затаю.

У Великій Британії провадять психоаналітичні сеанси для песиків, травмованих революціями. Врахуймо й те, що в демографічному плані *стара* постіндустріальна цивілізація Півночі йде війною проти *молодої* доіндустріальної цивілізації Півдня, де абсолютна більшість населення має менше двадцяти п’яти років. Стара Північ любить своє зручне комфортабельне життя, а звиклий до злигоднів молодий Південь не знає цьому життю ціни, а отже, воюватиме нерационально і затаю.

У Великій Британії провадять психоаналітичні сеанси для песиків, травмованих революціями. Врахуймо й те, що в демографічному плані *стара* постіндустріальна цивілізація Півночі йде війною проти *молодої* доіндустріальної цивілізації Півдня, де абсолютна більшість населення має менше двадцяти п’яти років. Стара Північ любить своє зручне комфортабельне життя, а звиклий до злигоднів молодий Південь не знає цьому життю ціни, а отже, воюватиме нерационально і затаю.

На тлі зіткнення двох цивілізацій політичний інфантізм України виглядає ще драматичніше. Всі ми пам’ятаємо, як легко вдалося колишньому президентові Америки Біллу Клінтону переконати колишнього президента України Леоніда Кравчука в необхідності віддати Росії ядерну зброю України. Клінтон на радіощах вплив кока-коли з бляшанки і пообіцяв, що у разі небезпеки Україну зобов’язують захищати Росія і США... Цікаво, що й сьогодні деякі представники українського політичного істеблішменту не втомлюються повторювати, що Україна — *єдина країна світу, яка відмовилася від ядерної зброї*.

Можливо, слід було б усе-таки замислитися над причинами подібної унікальності. Для коректності додаю, що автор цих рядків цілком є проти зброї ядерної, так само, як і проти інших типів зброї, і чудово розумію, що утримування і догляд за ядерною зброєю зумовлює великі фінансові й технічні витрати. Але реалії сучасного світу є такі, які вони є. Тож продаж-купівля сьогоднішньої України вкрай полегшені її статусом неозброєної держави. Перепрошую: РОЗЗБРОЄНОЇ ДЕРЖАВИ.

До всього ж — і це, можливо, найстрашніше, — війна, свідками якої ми є нині, становить собою результат того самого колоніалізму, який продовжується дотепер, хоча і в інших формах. І у формах, по-своєму, ще небезпечніших, ніж старий *“класичний”* колоніалізм британського чи навіть іспанського ха-

рактеру. Бо це колоніалізм потаємний, софістикований, чудово закамупльований, тому навіть політичні його рентгени, яких, врешті, не бракує, залишаються на маргінесах суспільної уваги.

“Великі цієї Землі”... Журналістська фраза, яку ми нерідко чуємо по телевізору, насправді є мікроскопічною реверберацією макроскопічних геополітичних мутацій сьогодення, з його не *пост-*, а *неоколоніалізмом*. Доки Україна з’ясовувала власні стосунки з власним минулим, контекст її теперішнього політичного буття пережив радикальну трансформацію. Росія оперативним змінила вищувальну тактику протистояння Америці й Західній Європі на стратегію союзництва. Росії це вкрай вигідно. Не випадково кажуть у коридорах Кремля: *якби Бін Ладена не було, його слід було б вигадати*. Адже ця стратегія розв’язує Росії руки в Чечні і перетворює реально на її протекторат республіки екс-адянського Сходу. Найголовніше ж те, що ця стратегія, озброївшись номінальним політичним імперативом *“боротьби цивілізованого світу проти тероризму”*, насправді має далекосяжні як економічні, так і мілітарні цілі.

І ті й інші цілі як Росії, так і Америки в кінцевому підрахунку цинічно спрямовані на розширення мапи *“оккультної влади”*, на зміцнення її природи та її парадигм. А об’єктивна необхідність масованого контролю людей та інформації ризикує привести в рух досі приховані механізми технологічного фашизму. Тож на сьогодні роль України в цьому новому сценарії — це роль слухняного виконавця чужих наказів, — як російських, так і американських. У період неоколоніалізму України ризикує стати неоколонією, а відтак ризикує не ввійти у фазу модерної історії. А це був би безповоротний шлях не лише до політичного, а й до культурного її небуття для світу.

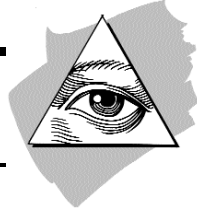
БІБЛІОГРАФІЯ

3. БЖЕЗІНСЬКИЙ, *Велика Шахівниця. Американська першість та її стратегічні імперативи*, Львів-Івано-Франківськ, 2000.
- Див., напр.: D. E. ALBRIGHT, S. J. AP-
PATO (dir.), *Ukraine and European security*, Basingstoke, Macmillan, St Martin’s Press, New York 1999; F. ARGENTIERI, *L’Ucraina nuovo architrave della sicurezza europea*, Centro Militare di Studi Strategici, Roma 1999; S. J. BLANK, *Proliferation and nonproliferation in Ukraine: Implications for European and US security*, US Army War College, Strategic Studies Institute, 1er juil. 1994; T. BUKKVOLL, *Ukraine and European Security*, Londres, Royal Institute of International Affairs, 1997; D. CLARK, *US relations with Russia, Ukraine and Eastern Europe*, Washington, The Aspen Institute, 1995; Sh. W. GARNETT, *Keystone in the arch — Ukraine in the emerging security environment of Central and Eastern Europe*, Washington, Carnegie Endowment for International Peace, 1997; O. de LAROUSSILHE, *L’Ukraine*, PUF, Paris 1998; A. LIEVEN, *Ukraine and Russia: a fraternal rivalry*, Washington, US Institute of Peace Press, 1999; J. SHERR, *Ukraine in European Security*, “Brassey’s Defence Yearbook 1998”; G. SOROS, *L’incerto futuro della nuova Ucraina*, in “Repubblica” (Roma), 6.03.2001; K. R. SPILLMANN et al. (dir.), *Between Russia and the West: foreign and security policy of independent Ukraine*, P. Lang, Bern, Berlin, Bruxelles 1999; A. de TINGYU (sous la dir.), *L’Ukraine, nouvel acteur du jeu international*, Bruylant, Bruxelles, L.G.D.J. Paris 2000; A. WALEWSKI, M. HONCZAR, *Struktura interesywn geopolitycznych Ukrainy*, Ministerstwo Obrony Narodowej, Warszawa 1996; C. WANNER, *Burden of dreams: history and identity in post-Soviet Ukraine*, University Park, Pennsylvania State University Press 1999; D. WILLIAMS, *An Economic Orphan, Ukraine Seeks Its Way*, International Herald Tribune, 19.10.1998; A. WILSON, *Ukrainian nationalism in the 1990s, a minority faith*, Cambridge, Cambridge University Press, 1997; Sh. L. WOLCHIK, V. ZVIGLYANICH (dir.), *Ukraine: the search for a national identity*, Lanham, Md, Rowman and Littlefield, 2000.

Далі буде

Оксана ПАХЛЮВСКА,
Рим-Київ

(Римський університет “Ла Сап’єнца”,
Національна Академія Наук України)

Оксана ПАХЛЮВСКА

БІНОМ «УКРАЇНА — ДІАСПОРА» СЬОГОДНІ: КРИЗА І ПЕРСПЕКТИВА

Доповідь на Двадцятій Річній Конференції української проблематики в Іллінойському університеті, Урбана-Шампень, червень 2001 (доповнена після 11 вересня)

Повернімося на хвилину в кінець 80-х. Я належу до покоління, для якого діаспора була міфологічним явищем і стала реальністю. Пам'ятаю відчуття розімкненого простору: свинцевий горизонт режиму поволі розступався, міняючи геокультурну мапу нації. Ставала ближчою не лише Європа: з далеких Америки й Канади й навіть з екзотичної Австралії в Україну їхали діти України. Їхали до могил своїх батьків. До своїх сестер і братів, до друзів. Їхали будувати фундамент нової України. Разом з тими, хто вижив. Разом з тими, хто дочекався безславного кінця тоталітарної системи.

Пам'ятаю також День Злуки, 21 січня 1990 року. Живий ланцюг українців усіх континентів, які, святкуючи своє відродження і возз'єднання, скидали з себе — і, здавалося, остаточно, — мертвий ланцюг імперії. В тих хвилях народу, серед просвітлених облич, серед очей радісних і

очей, залитих сльозами, були обличчя й очі людей, яких ХХ століття розкидало по чужих країнах і материках. Тепер ці люди поверталися на батьківщину.

Думали, що поверталися. Вірили, що на Батьківщину.

За наступне десятиліття братні обійми еволюціонували в часі, нерідко перетворюючись на взаємне нерозуміння, на взаємний жалю і взаємні докори. Багато в чому материкові «брати» розчарували «братів» діаспорних, — і те саме відбулося в протилежному напрямку. Далася взнаки стародавня драма України: внутрішня некоммунікативність культури через хронічну приналежність її фрагментів до дистантних, а часом і антагоністичних між собою політичних та культурних контекстів. Тим більше, що «американські українці» та «українці підсовіцькі» значною мірою виявилися уявними категоріями, як і будь-який інший гетерогенний соціо-культурний феномен, втиснутий у схему апріорних стереотипів. Відтак утворився неминучий розрив між «субкультурними» — і, отже, превалюючими — моделями комунікації та моделями «елітарними», цілковито маргінесовими в молекулярному рухові українського соціуму останнього часу. І надто мало, як на об'єктивні потреби, лишилося простору для *нериторичних і оперативних моделей комунікації*, — єдиних, можливо, які були б здатні забезпечити планомірне нарощення автентичного потенціалу української культури і української держави в момент глобальних геополітичних і геокультурних перетворень світу.

Результат той, що Україна материкова і Україна діаспорна взялися з ентузіазмом за розбудову «відродженої України», пізно помітивши (якщо помітивши), що насправді вони будували *утопію України*. І це в той час, як *реальна Україна* — дезінтегрована й дезорієнтована, обтяжена негаразд переосмисленими ретроспекціями і недостатньо осмисленими перспективами, — в черговий раз перетворилася на предмет купівлі-продажу в новому політичному «товарообороті» планети. І тому, якщо у вимірі утопічної України співпраця материкової України з діаспорною нерідко забезпечувала значні здобутки, у вимірах реальної України ці самі здобутки часто виявлялися грандіозними прорахунками. Відтак показово, що нині, коли настав час підбивати підсумки, *розмова про підсумки часто підміняється розмовою про суми*, навіть на авторитетних зібраннях (як, скажімо, останній Форум українців).

Однак, замість того, щоб зводити колишні палкі братні сентименти до не надто шляхетних вимог «віддай курку, віддай гуску», можливо, слід було б подумати, з яких причин виявилася програшною стратегія цього співробітництва і в чому були закорінені основні її помилки. Бо, власне, намарне витрачені гроші, нерезультативність тих чи інших зусиль діаспори означають насамперед відсутність *реалістичної і цілеспрямованої стратегії* як з боку материкової, так і з боку

В пошуках нового контексту

діаспорної України. Але якщо відсутність цієї стратегії була принаймні хоч якоюсь мірою виправдана з самого початку незалежності, на сьогоднішньому етапі «нецільове використання» людських, професійних, фінансових ресурсів України в широкому сенсі ризикує засвідчити неспроможність, а отже, *безперспективність українського державобудування як процесу*. Це, певна річ, не перекреслює жодного із здобутків — іноді, повторюю, неоцінених — співробітництва «двох Україн». І все ж *фрагментарність та диспропорційність* цих здобутків є показовим свідченням відсутності українського державобудування як власне *процесу*, ознакою його іманентно неконтинутивної природи.

Словом, *останнє десятиліття життя української діаспори та її руху до Батьківщини є цілком новою сторінкою історії і самої діаспори і України*. Нині, коли усвідомлення перших підсумків десятиліття незалежності є не лише практичною потребою, а й питанням інтелектуальної чесності, мусимо, на мою думку, ставити проблему діаспори та її стосунків з Україною з граничною відвертістю. Врешті, не маємо більше часу на заспокоїливі меандри риторики нині, коли Україна ризикує втратити свою незалежність, а відтак і свою ідентичність остаточно і безповоротно.

Отже, дозволю собі окреслити ряд конкретних політичних і культурних аспектів проблеми незалежності України у її зв'язку зі світом і зокрема, з реаліями діаспори.

АМЕРИКА — РОСІЯ — ЄВРОПА:
ГЕОПОЛІТИЧНИЙ ТА ГЕОКУЛЬТУРНИЙ
КОНТЕКСТ НОВОЇ УКРАЇНИ

Останнє десятиліття стало випробуванням України на державну зрілість. Йшлося не лише про нову політичну систему і нові параметри економіки. Йшлося про ГЛОБАЛЬНУ ЗМІНУ КОНТЕКСТУ українського державного і культурного буття. Цей новий контекст був з самого початку і є нині надзвичайно рухомий, нерідко суперечливий, часто непередбачуваний. І органічно «вписатися» в цей контекст зуміли держави з сильною політичною та культурною ідентичністю. Від невеличких

Словенії чи Естонії до розгонистої євразійської Росії — на сьогодні кожна країна екс-комуністичного блоку знайшла собі своє місце на новій мапі Європи. На порозі Третього тисячоліття велика частина Східної Європи, з більшими чи меншими труднощами, політично й культурно ідентифікувала себе з Європою Західною. Країни Східної Європи стоять у черзі на вступ до Європейської Співдружності, і рано чи пізно цей процес торкнеться не лише Польщі, Чехії чи Угорщини, а навіть Болгарії, Румунії, Сербії, оскільки таке розв'язання диктує жорстка логіка геополітичних балансів. А Росія — чи була це псевдodemократична Росія Єльцина, чи є це антидемократична Росія Путіна, — ідентифікувала себе не більше й не менше, як, власне, з Росією.

Принаймні так було до 11 вересня.

До 11 вересня Україна була лякаюче послідовна у своїй непослідовній політиці, завислий між «європейським вибором» та «консолідацією традиційно добросусідського партнерства» з Росією. І поки, внаслідок не лише чийсь «злої волі» (хоч і її не бракувало), а й внаслідок цілком неминучих об'єктивних обставин, «європейський вибір»

України ставав завченою, але дедалі менш переконливою теоретичною формулою, «російський вибір» наповнювався щораз конкретнішим економічним та політичним змістом. Так інерційна і політично млява Україна опинилася — вкотре! — в безповітряному просторі між динамічними геополітичними реальностями: Америкою, що остаточно здобулася на свою «першість», Східною Європою, яка упевнено йде на Захід, розсуваючи кордони панєвропейського простору, і Росією, яка, граючись у поверхову оксиденталізацію, насправді повертається до модернізованої моделі євразійства. А ця остання до недавнього

Пострадянський стрій...

моменту була не чим іншим, як ідеологічним, але також і політичним та мілітарним протистоянням іншим двом об'єднуючим потужностями — як Об'єднаній Європі, так і Сполученим Штатам Америки.

Проте й до 11 вересня було очевидно, що в нинішніх умовах це протистояння набагато складніше, ніж фронтальні контрпозиції століття чи півстоліття тому. Умови сучасного капіталізму в епоху глобалізації генерують численні і, врешті, життєво необхідні компроміси. Тому, хоч би яким не було позірною непримирним політичне й культурне протистояння Росії європейській та американській реальностям, і Росія, і Європа, і Америка вживають для спілкування загальнозрозуміле політичне есперанто: мову так званої *Realpolitik*, тобто мову часом прагматичних, а часом — і часто — цинічних розрахунків. У цих розрахунках поважається лише сила. Захід заплушив очі на геноцид Чечні, щоб розв'язати собі руки на Балканах. Обмін відбувся. На філософському рівні це є фактично поразка старих ліберальних ідеалів. А на рівні *Realpolitik* це є відтворення зловісного за своєю

суттю явища, яке Норман Дейвіс, один з найбільших і найсміливіших істориків сучасності, визначив у своєму бестселері «Європа. Історія» як «*Allied Scheme of History*», «схема історії союзників». Тільки що сьогодні нові альянси складаються насамперед на економічному, а не на політичному ґрунті.

У статті С. Рашді «Фокуси влади в Третьому тисячолітті», що вийшла друком у західній пресі якраз на початку відповідного тисячоліття, ставиться питання про *корумпованість влади у планетарному масштабі*, без поділу на «праві» й «ліві» політичні сили, на світ «цивілізований» (лапки ніколи не зайві) і не дуже. Саме ця «велика окультна влада» і розпросторується, мов грандіозна невидима «імперія», як називає її письменник, чий наміри настільки ж таємні, як і цинічні. Це справді — ГРА, Гра з великої літери, — недарма З. Бжезінський назвав недавно свою книгу «Велика Шахівниця» (1). Хай ми не бачимо обличчя шахістів, але якою фігурою бути на цій Шахівниці — королем, турою, конем чи пішаком, — кожна країна мусить вибрати сама.

Якщо ж взяти до уваги підзаголовки вищезгадані книги Бжезінського, а саме: «Американська першість та її стратегічні імперативи», — то не виникає сумніву щодо її актуальності сьогодні.

При всіх трагічно неоправданих людських, духовних, культурних, економічних і матеріальних втратах України в період радянського режиму, стартів її позиції в момент розпаду СРСР і в подальші роки зовсім не були позбавлені відчутних позитивів. Не зупиняючись детально на цьому питанні, згадаймо хоча б той загальновідомий факт, що *за масштабами фінансування з боку США Україна донедавна перебувала на третьому місці після Ізраїлю та Єгипту*. При всій загальновідомості цього факту, здається, що він не є насправді осмислений до глибини. Адже це означає (точніше, означало), що *Україна безпосереднім чином входить (точніше, входила) в радіус першочергових стратегічних пріоритетів Америки* (2). Відтак Україна мала всі можливості скористатися таким своїм важливим становищем для якнайшвидшого досягнення *власних стратегічних пріоритетів*.

Знову ж таки, тут не місце для аналізу, чому так не сталося. Врешті, Україна теж може поісті цілком почесне місце в непечесній компанії, тобто в тій песимістичній картині світу, за Рашді, де тотальна корумпованість влади та її «окультуризація» проглядає в планетарних масштабах.

У кожному разі на сьогоднішній день Україна належить до тих небагатьох держав східноєвропейського регіону, який навіть «стратегічні імперативи» США не допомогли виробити власної політичної ідентичності. Або ж ця ідентичність була вироблена у спосіб настільки суперечливий і невизначний, що світ і не міг здобути на її розуміння та прийняття. Відтак сьогодні Україна ризикує перетворитися з породистого коня на цій Великій Шахівниці світу, за яким ще недавно визнавали чи не вирішальну роль у європейських балансах, на ординарного пішака, втрата якого не дуже й позначається на результатах гри. І, до речі, позірною новою, а насправді надзвичайно архаїчною тезою «багатовекторної України» була невідомим — або й, у гіршому варіанті, свідомим — внеском у зручний для антагоністів України термінологічний хаос, який віддавна оточує українську політичну реальність.

Природно, *термінологічний хаос неминує означає і хаос договірний*. Досить згадати юридично двозначний статус російських військових баз на території України, вже не кажучи про нерозв'язані (нерозв'язність?) не менш небезпечної проблеми кордонів. Йдеться, власне, про вирішальні для життя

Продовження на с. 8

Маестро хору — Олександр Жигун
та президент НаУКМА В'ячеслав Брюховецький разом з ювілярами

ДУХОВНІ ОСНОВИ «ПОЧАЙНИ»

— Не так давно в Національній опері України, на сцені № 1, відбувся ювілейний концерт хору «Почайна» Національного університету «Києво-Могилянська Академія». Концерт має назву «Духовна музика Європи XI – XXI століть». А в перший день весни в актовій залі НаУКМА відбулася презентація компакт-диску хорової капели «Почайна»: «Реквієм» В. А. Моцарта з циклу «Духовна музика Європи XI – XXI століть». Серед бажаних гостей, друзів «Почайни» на презентацію завітали проректор із наукової роботи Національної музичної академії, професор, доктор мистецтвознавства Анатолій Ващенко, народна артистка України Тетяна Негрій, заслужена артистка України Жанна Боднарук, голова Фонду імені Кирила Стеценка, правнук відомого композитора Кирило Стеценко, художній керівник хору духовної музики «Фрески Києва» Олександр Бондаренко, голова Міжнародного комітету премії імені В. Михайлюка Дмитро Ломачук. Це другий компакт-диск «Почайни», перший диск — «Духовна музика Європи XVIII ст.» — побачив світ минулого року і знайшов вдячного слухача. Незмінний маестро хору — Олександр Жигун. Сьогодні йому слово.

— Звичайно, виступ в Опері з оркестром, — це неординарна подія для будь-якого колективу. Концерт складався з двох частин. Перша — акапельна, друга — з оркестром. Тому, незважаючи на величезні організаційні проблеми, концерт пройшов адекватно нашому баченню святкування 10-річчя відродження Національного університету «Києво-Могилянська Академія».

Звичайно, є проблеми, все записано, все підлягає аналізу. Хор сьогодні є, а завтра хтось не прийшов чи захворів... і все. Я й сам іноді дивуюся і не можу пояснити, на чому він тримається.

— Кажуть, що потрапити до нього дуже непросто.

— Неправда. Потрапити в хор дуже легко.

— Маючи талант?

— Не обов'язково. Якщо людина має хоч якісь вокальні, слухові дані. Але якщо приходять і кажуть, що потрібне «відпрацювання» в університеті, тоді прослуховую ретельніше. Практично нікому я не відмовив, не сказав: не ходіть. Кожному кажу: приходьте, розвивайтеся. Ну, якщо зовсім ніяких даних немає, пропоную зайнятися драматичним мистецтвом. Отож нікому не відмовити — це моє перше правило. А потім працює природний відбір. Він проходить таким чином. Доводиться опановувати великий обсяг матеріалу, репетиції, і настає такий час, коли претендент бачить, що це не його справа. Але більшість студентства швидко входить у матеріал і отримує свій допінг.

— А як Ви прийшли до «Почайни»?

— Дуже просто. Все почалося із дитинства, з оркестру, в інституті був старостою хору. Я співав у самодіяльній капелі Київського політехнічного інституту, але спочатку грав у оркестрі. В хор мене «затягли» випадково, в інституті було обов'язкове прослуховування. Суспільство, яке перекреслило церкву, хори, перекреслило і великі знання. На генетично-

му рівні вони є. Тому людей треба по-новому переорієнтовувати і показувати, що таке мистецтво є. І я не відмовляюсь од свого задуму зробити в академії обов'язкове прослуховування. Багато хто прийшов і співає, а багато хто й не прийшов. І я міг би не прийти на хор, якби мене не привели за руку. І за це я вдячний моїм учителям Лідії Олександрівні Падалці, Віктору Івановичу Іконнику, Віталію Романовичу Лисенку. Треба тільки раз спробувати заспівати, і потім від цього важко відмовитися.

— А за яким принципом формується репертуар «Почайни», адже від цього залежить успіх?

— Репертуар — це стрижень, це основа існування всіх колективів. Це ідеологія. Але треба зіставляти можливості й ідеї. Можна ж надумати репертуар будь-який, але все впирається в «хочу» й «можу». Поступово приходило розуміння, що хори, хорова музика вийшли з церкви. І такий акапельний хор, як наш, повинен мати більшу частину програми акапельно-духовну. Тому ми почали з творів Березовського, Веделя... Знадобились безцінні архіви з бібліотеки Могилянки. За п'ять років передивився всі партитури і поголосники, які співали в колишній Києво-Могилянській академії. В бібліотеці збережено автографи Кошиця, Стеценка. Ось так поступово ми пішли до творчості фла-

ЮВІЛЕЙ

манів хорового співу. Ішла пошукова робота, до речі, треба її продовжити. Знайдено будинок Веделя, на якому потрібно поставити меморіальну дошку.

— Читачам буде цікаво знати, де цей будинок?

— На Подолі, на розі Братської й Андріївської. Сьогодні це будинок моделей взуття. Ми зробили графологічну експертизу автографів. Я готував усі документи. Та повернемося до репертуару. Найперше, українська національна, класична західна музика. Без Моцарта, Гайдна, Вівальді я, наприклад, не мислю свого репертуару. Йде обов'язково творчість Стеценка. Ми плануємо робити компакт-диск його творів. Усе, що є в українській духовній музиці, близьке нам, але я розумію і потребу сучасності. І в нас вона є. Це і твори Степурка, Козаренка... Наприклад, ораторія «Страсті Ісуса Христа», фрагмент якої ми виконуємо. Отже, репертуар — це ідеологія. Може, комусь хочеться, щоб ми танцювали, підстрибували. Якщо й беруться якісь жартівливі твори, то це переважно українські народні пісні.

— Сподіваюсь, що в «Почайни» та її керівника багато планів на рік, що почався.

— Продовжуємо працювати над літургією Стеценка, іншими його творами, плануємо компакт-диск його творів. У нас вийшли компакт-диски «Духовна музика XIII століття», записали «Реквієм» Моцарта. Це дуже велика робота. Комусь розказати, не повірять. Плани намагаємось реалізовувати. Може, про них не варто й говорити наперед? Але й без перспектив не можна. Я б хотів започаткувати у Володимирському соборі не концертний, а літургійний варіант циклу духовної музики. Думаю, що наш задум підтримає патріарх Філарет. Є бажання проїхати по Україні й показати студентам в регіонах цю музику, підтримуючи імідж Києво-Могилянської академії, ідею створення єдиної церкви на Україні.

— А кошти?

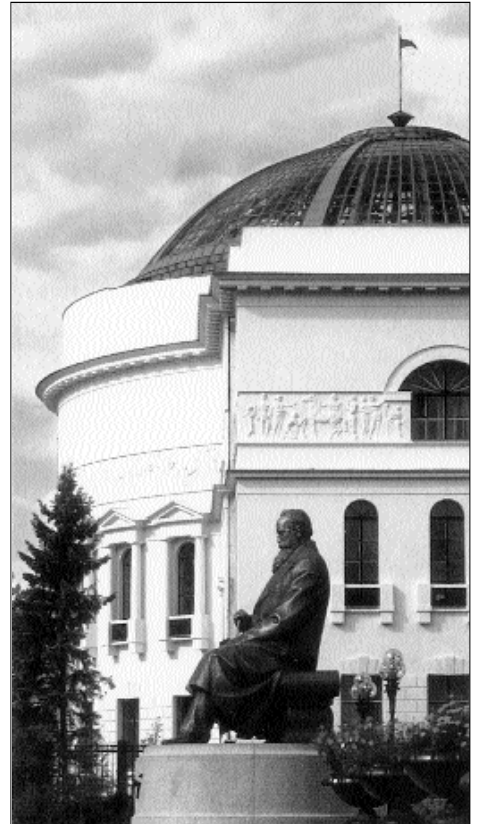
— Якщо є хороша ідея, то гроші знайти можна. І в цьому контексті хочу сказати, що нам обов'язково треба видати повне зібрання творів Артемія Веделя. Я вже казав: терміново відкрити меморіальну дошку. Під егідою Могилянки доречно було б створити асоціацію студентських хорів України. Оцю хвилю, бажання зробити музику часткою душі людської треба пропагувати і шукати різні методи для цього. Ми повинні підтримати існуючі колективи, допомогти створити нові, спрямувати в репертуарному плані. Думаю, що в Могилянці приживуться театралізовані музичні вечори, які звучали в минулі віки.

Хор як організаційний колектив повинен мати певну кількість людей. Прагнення відійти од цього можна пояснити фінансовими, транспортними проблемами. І тому, крім масштабних хорів «Думка» та «Трембіта», важко назвати ще когось. Тенденція камеризації не властива українській музичній культурі, але ця тенденція є. В «Почайні» співає 140 осіб. І тому цей колектив унікальний з погляду масштабності, звуку, сприйняття й діапазону звучання. Це можуть визнати навіть професіонали.

— Побажасмо Вам ці й інші задуми реалізувати в 2002-му році.

— Дякую.

Розмовляла
Таїсія ШАПОВАЛЕНКО

ЦЕНТРАЛЬНА РАДА — ІМЕННИЦЯ

3 березня у Будинку вчених НАН відбувся вечір, присвячений 85-річчю Центральної Ради. З доповіддю про історичне значення Центральної Ради виступив доктор історичних наук Віталій Солдатенко. Ґрунтовно, з глибоким знанням матеріалу лектор розкрив широку панораму політичних і соціальних подій, які потрясли Російську імперію і Україну 85 років тому. Слухачам, а слід сказати, що на вечір прийшли люди, справді зацікавлені у пізнанні нашої української історії, розповіли на основі цікавих і переконливих історичних фактів, як заснувалася Центральна Рада, дана ґрунтовна характеристика української революції.

Діяльність Центральної ради, незважаючи на всі прорахунки і помилки, має величезне значення. На той час, коли знов зазвучало над світом напівазане слово «Україна», «українці», Центральна Рада підняла високо на щит жовто-блакитне знамено Української революції, оголосивши в IV Універсалі створення незалежної, суверенної Української держави. Високо оцінивши діяльність М. Грушевського і В. Винниченка, доповідач наголосив, що ці люди зробили для України все від них залежне і єдино можливе на той час.

На вечорі виступила письменниця і перекладачка Олена Леонтович, родичка двох визначних діячів Центральної Ради. Олександр Шульгин, історик, брат відомого героя Крутів Володимира Шульгина, очолював Генеральний Секретаріат національних справ, згодом він став першим Міністром закордонних справ України. Як і багатьом діячам УНР, О. Шульгину довелося емігрувати. Нещодавно у видавництві ім. Олени Теліги вийшла у перекладі з французької, здійсненому О. Леонтович і М. Мулову-Войтовецькою, його книга «Україна і червоний жак». Написана вона була напередодні судового процесу над Самуїлом Шварцбардом, убицею Симона Петлюри, 18–26 жовтня 1927 року. Книга, яка роз'яснює причини і обставини, за яких було вчинено погроми в Україні, реабілітує ім'я Головного Отамана УНР, згальоване наклепами і брехнею. Володимир Леонтович, відомий громадсько-політичний діяч, письменник, меценат. У своїй діяльності він обстоював українську мову, культуру, освіту, українську пресу, захищав селян і їх право на землю. В уряді УНР Володимир Леонтович обіймав посаду Міністра земельних справ, а його земельний кодекс вважався одним із найдемократичніших. Свій життєвий і творчий шлях В. Леонтович теж завершив в еміграції.

На вечорі виступила відома артистка, майстер художнього читання Наталя Мілютенко, блискуче прочитавши уривок з автобіографічної повісті Володимира Леонтовича, ще не виданої в Україні, «Дитячі та юнацькі роки Володі Ганкевича». Свою майстерність у виконанні українських народних пісень продемонстрували студенти Київського вищого державного музичного училища ім. Глієра Жанна Старовойт, Ліна Акоюн, Денис Мірошник та їх викладач Валентина Чубенко.

Людмила КОЧЕВСЬКА

ПРАВДА І КРИВДА ПРО КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКУ ЛАВРУ

Майже одночасно — в рік відзначення 950-річчя заснування Києво-Печерської лаври — з'явилося дві книги про її ледь не тисячолітню історію. Книжки мають одну й ту ж саму назву: "Історія Києво-Печерської лаври". І це, здається, єдине, що є спільним для обох видань. Все інше — цілковита відмінність. Монографія професора Дмитра Степовика, відомого науковця з Національної Академії наук України і викладача Київської духовної академії УПЦ Київського Патріархату, дає наскрізну, патріотично вмотивовану й одночасно науково об'єктивну українську історію Лаври. Книга ігумена Серафими (керівниці одного з жіночих монастирів Одещини) хоча й висвітлює тільки домонгольський період історії Лаври, всіляко в'яже святиню до Сходу, поближче до Москви, виражаючи суто шовіністичну, промосковську позицію. Не вдаючись в оцінку цих двох книг на одну тему, пропонуємо думку експертів, ученим із високими титулами, фахівцями своєї справи: доктору богословських наук отцеві Дмитрові САДОВ'ЯКУ та доктору філософських і філологічних наук, професорові одного з університетів Словаччини й закордонному академіку НАН України Миколі МУШИНЦІ.

ФАЛЬСИФІКАТ У РОЗКІШНІЙ ОБГОРТЦІ

Наприкінці 2001 р. у прямишівській друкарні "Polygraf" було надруковано перший том три томної монографії ігумені Серафими "Історія Києво-Печерської лаври" (російською мовою), що охоплює домонгольський період цього українського найвищого православного монастиря у східній Європі. Книга великого формату (33х24 см.), друкована на крейдяному папері, із сотнями кольорових та чорно-білих ілюстрацій, оправлена у шкіряну обгортку з позолотою, відповідає найсучаснішим вимогам сучасної поліграфії. Вступ до неї написав митрополит Російської Православної Церкви в Україні (т. зв. УПЦ МП) Володимир, а передмову — директор Інституту археології НАН України Петро Толочко. Обидва дають праці ігумені Серафими найвищу оцінку. Толочко ставить її в один ряд з "Києво-Печерським Патериком" XIII ст. та "Описаним Києво-Печерської лаври" 1826 р. митрополита Єв-

генія Болховитинова. "Книга ігуменни Серафими, — пише він, — третя в цьому ряду" (с. 8). Особливо високо він оцінює розділ про роль Києво-Печерського монастиря "в становленні русской государственности" (там же). Коментарі, як кажуть, зайві!

Найбільше місця тут присвячено "золотому віку Лаври" — XIII ст. (с. 205—309). Отже, доба великої трагедії України раптом стала "золотим віком"? В центрі уваги авторки — Успенський собор, про який вона пише: "К сожалению, собор не сохранился. Он был взорван во время оккупации Киева в Великую Отечественную (?) войну" (с. 219). На жаль, авторка не написала, хто висадив у повітря цей шедевр не лише української, але й світової культури. Необізнаний читач, мабуть, припише цей вандалізм німецьким окупантам. Насправді ж його замінували 16—17 вересня 1941 р. сапери відступаючої Червоної Армії, а виса-

дили у повітря більшовицькі підпільники 3 листопада 1941 року. Про цей злочин комуністичного ладу нині знає увесь світ, до нього призналися самі виконавці диверсії. Ігуменя ж Серафима і надалі охоча приписати совєцький вандалізм німецьким окупантам, а не "доблесним вітчизняним військам".

Останній розділ озаглавлений: "Лавра — светоч христианской государственности" (с. 310—368). Якщо попередні розділи мали здебільшого релігійний характер, то останній розділ є відверто політичним. Дослідниця тут розглядає взаємини Церкви і Держави, доводячи, що в XI—XIII ст. Церква і Держава були взаємно переплетені. Цю взаємопов'язаність вона ілюструє на низці фактів, причому Київська Русь-Україна для неї не асоціюється з нинішньою Україною, а з Російською імперією. Все руське для неї — російське ("русское", "наше", "отечественное"), словом — московське. Терміни "Україна", "український" вона всіляко омиває.

Далі "заигрывание с католичеством", "вирус латинства", для неї — дуже негативні явища — "измена родине и православию". Для дослідниці князі Ігор, Святослав, Володимир, Ярослав Мудрий, Ярослав Осмомисл та інші державні мужі Київської Русі-України були князями "Русского государства", якого тоді і в гадці ще не було! Дослідниця (як і автори передмови та вступу — російський митрополит Володимир і автор теорії "на трох" академік Толочко) послідовно дотримується псевдо-теорії про спільну коліску "трех братних народов" (ясна річ, — на чолі зі "старшим братом" — москвитами). Такий спекулятивний, фальсифікаторський підхід до історії Київської Русі-України має для неї суто практичне значення. Ним дослідниця хоче нібито "науково" обґрунтувати нинішню підлеглість так званої "Української Православної Церкви" (насправді митрополії РПЦ) Московському Патріархатові. Будь-яке відхилення від Москви для ігумені Серафими є "ересью", відступництвом — "разрушительным последствием не только для Церкви, но и Русского государства" (с. 346).

Говорячи про події 800-річної давності, вона часто проєктує їх на сучасність. Наприклад, засуджуючи спроби князя-терориста Андрія Боголюбського у XII ст. "децентралізувати" Київську митрополію, автор твердить: "Кстати,

подобную ситуацию мы наблюдаем сейчас на Украине. Процесс создания различных антиканонических "автокефальных" лже-Церквей являет нам всю пагубность "церковных революций", когда политические принципы проникают в церковную среду" (с. 347). Отже, на її думку, ніякої Української Автокефальної Православної Церкви, не підлеглої Московському Патріархатові, не було і не може бути! Тут панна ігуменя явно не в ладах з історією...

Не треба бути пророком, щоб зрозуміти, що ця коштовна книга написана й видана з явною політичною метою — "науково" обґрунтувати, а точніше — обрехати ідею, що Києво-Печерська лавра ні в якому разі не може належати Київському Патріархатові, лише Московському. Та в якій країні світу існує така аномалія, таке яничарство, щоб найбільша святиня держави не належала своїй, але чужій державі?

У кінці книги подано список використаної літератури, який охоплює 750 російськомовних, 120 українськомовних і тільки 12 західномовних праць про Києво-Печерську лавру. Характерно, що із 120 українських праць у самій монографії згадано лише сім імен (Грушевський, Запаско, Логвин, Овсійчук, Толочко, Хведченя та Холостенко). Ще кілька українськомовних праць наведено в коментарях. Виходить, що доволі обширний список "використаної" української літератури в монографії наведено лише для форми. Великий пласт літератури про Києво-Печерську лавру, опублікованої на Заході, авторка повністю зігнорувала. Зігноровано і праці українських вчених періоду "розстріляного відродження" (Липинського, Багалія, Слабченка, Яворницького та інших). Отже, робота ігумені Серафими написана майже виключно на російських (в основному, радянських) джерелах, а цьому відповідає і її сфальшований зміст. Опусом своїм ігуменя Серафима довела, що вона є прекрасним псевдо-"спеціалістом" в питаннях історії Києво-Печерської Лаври, її робота виходить за рамки обраної теми. Це, по суті, препарована історія України домонгольського періоду.

● **Микола МУШИНКА**, доктор філософських і філологічних наук, професор Пряшівського університету в Словаччині, закордонний академік Національної Академії наук України

Подією у житті богословської спільноти є вихід у світ фундаментальної монографії професора Київської Духовної Академії нашої Церкви Дмитра Степовика "Історія Києво-Печерської лаври" (К., видавничий відділ УПЦ Київського Патріархату, 2001. — 560 стор.). У книзі 560 сторінок, з них 30 сторінок —

детального англійського резюме, 178 ілюстрацій — рідкісних гравюр, рисунків, фотографій давніх рукописів, ікон тощо. У патріаршому благословенному слові, що вміщене на початку книги, Його Святість Патріарх Київський і всієї Руси-України, священноархімандрит Києво-Печерської лаври Філарет пише: "Нашу Лавру видно далеко, вона світить золотом істини, вона невдовзі стане наріжним каменем єдності українського православ'я, святиною єдиної, незалежної ні від кого, крім Бога, Української Помісної Православної Церкви. Я вірю в це. Бог милостиво послав незалежність Україні. Він же пошле єдність і помісність Українській Православній Церкві".

Дмитро Степовик — відомий вчений в Україні і за кордоном, він має два докторських ступені — філософських наук і мистецтвознавства. 21

ТИСЯЧОЛІТНІЙ СВІДОК УКРАЇНСЬКОЇ ДУХОВНОСТІ

Майстер Ілля. Засновники Лаври Антоній і Феодосій Печерські біля Успенського собору. Гравюра 1661 р.

грудня 2001 р. професор Степовик захистив монографію "Історія Києво-Печерської лаври" на здобуття третього докторату — богословських наук. Це свідчення глибини і наукової скрупульозності його дослідження, про зміст

якого хотілося б поговорити детальніше.

Нинішнє становище Лаври добре всім відоме. Її невідповідний статус (коли в державі існує потужна багатомільйонна Православна Церква

Київського Патріархату, а найславніший її монастир з 950-літньою історією "зданий без бою" політиками чужому і ворожому Україні Московському патріархатові) — цей парадоксальний статус вже давно став пред-

історію монашества, богослови тим самим прослідковують розвиток істини, правдиву християнську ідею. Ось чому греки так шанують Афон, візантійці горділися своїм константинопольським монастирем "Студіон",

моні. Професор Степовик не ставить прямо цих питань у книзі, але могутня сила його доказів, що це з самого початку був український (і нічий інший!) монастир, — ця сила сама дає підстави підходити до висновку про те, що Лавра була і буде українською.

Монастирі — це духовний стрижень, серцевина Православної Церкви. Важко собі уявити розвиток християнства крізь віки, якби не було монастирів, інституту монашества. Як показують Вселенські собори, основний тягар боротьби з ересями завжди брали на себе монастирі. Навіть коли у відрозначних питаннях помилялися єпископи, монастирі і монахи стояли на православних позиціях і вказували єпископам на їх помилки. Прослідковуючи

серби — Дечанським монастирем, а болгари — Рильським монастирем. У кожного православного народу є свій особливо шанований монастир, на який рівнялися інші.

Для України знаковим і зразковим монастирем від давніх часів є Києво-Печерська Успенська лавра. Хто її тільки не знає в Україні і далеко поза нею? Тут вершилися Божі чуда, тут зростали кадри архієреїв, тут гартувалася духовна сила українського народу, яка впливала також на інші народи, особливо на Росію. Прослідкувати історію Лаври — вже багато чого можна дізнатися про Україну, про її богословський потенціал, духовну суть нашого народу. І я з приємністю можу сказати, що це вдалося зробити — на величезному фактичному матеріалі! — нашому професору Дмитру Власовичу Степовику. Про Лавру багато писалося, але про неї ніхто ще так повно і з належним богословським осмисленням не написав, як наш автор. Ось чому ця поважна праця достойна вважатися в багатьох відношеннях зразком глибокого науково-богословського дослідження.

Дозволю собі зупинитися на основних рисах монографії.

1. Книга є оригінальною працею. До неї ніхто й ніколи не простежував цілої історії монастиря від XI до XX століття. Попередні праці були фрагментними, або торкалися якихось часткових питань. Автор же знайшов самобутню, дуже чітку концепцію розвитку духовного життя монастиря від глибинних середніх віків, крізь козацьку добу, визиски царського режиму й комуністичних гонінь — аж до нашого часу. Ця лінія — це безперестанна й постійна боротьба. Боротьба добра і світла проти зла і темряви. Лавра ніколи не купалася в лаврах, — вона боролася. І наслідком її святої боротьби є нетлінні мощі праведників, що збереглися дотепер, і цим мощам Дмитро Власович дає істинно християнську, православну трактовку.

Оригінальність роботи простежується у всіх чотирьох розділах і у всіх підрозділах. Відчувається досконале знання, глибока продуманість зібраного матеріалу і вміння давати йому правильне духовне, богословське пояснення. Особливо високу оцінку я дав би розділові, присвяченую історії Лаври у XX столітті. Не вдаючись до сплеску емоцій з приводу сучасного стану Лаври, з приводу подвійного її закриття у 1926 і 1961 роках, автор ґрунтовно висвітлює ці драматичні події, включно зі зруйнуванням Успенського собору 3 листопада 1941 року, — не як якесь непорозуміння, а як атаку диявола на найбільшу святиню України. Я б підкреслив і надзвичайну важливість тези автора про виняткову роль Патріарха Філарета — тоді Екзарха України — у відкритті монастиря в Лаврі 1988 року. Спокійно, аргументовано, без надміру емоцій професор Степовик чітко й виразно доводить, як молитвами і практичними стараннями його святості Філарета Лавра відновила свою молитовну роль в час святкування 1000-ліття хрещення Київської Русі-України. Тож абсолютно канонічно, бездоганно наш Патріарх носить почесне ім'я Священноархієпископа Лаври.

2. Робота є новаторським дослідженням. У ній багато такого, чого ні в кого з попередників не можна було довідатись. Я маю на увазі передовсім внесок монахів у священне мистецтво Церкви. Дещо про це мовиться в Києво-Печерському Патерику, зокрема, в сюжеті про Алімпія Іконописця. Але Дмитро Власович розкриває багато подробиць щодо зародження іконопису — до монгольської навали та після, особливо в добу гетьманства. Дуже детально висвітлена робота лаврської іконописної майстерні, проаналізовані ікони і попередні малюнки як до самих ікон, так і фрагментів іконостасів. Це не дивно, бо автор є фахівцем з історичних і богословських та мистець-

ких засад ікони. Він знайшов в архівах багато малюнків до ікон, до вишивок і гаптувань священничого облачення і, що дуже приємно, опублікував ці малюнки в рецензованій монографії від ілюстрації 150 до ілюстрації 171, тобто 22 рідкісних сюжети.

Новими у книзі є декілька тез богословського характеру. Так, наприклад, Дмитро Власович дає досі не зовсім добре вивчення питання щодо певного дистанціювання монахів Лаври від Київської митрополії. Він розглядає це з погляду морального богослов'я: Лавра не приймала деяких рис поведінки ченців Софійського монастиря, які складалися з грецького оточення Київських митрополитів, зокрема, щодо дотримання постів, молитви, стосунків зі світською владою і зверхнього ставлення до простих віруючих з місцевого населення. Цікавою є теза про дві концепції монашого подвижництва на самому початку існування Печерського монастиря: концепцію глибокого усамітнення й уникнення всього земного, що характеризувала поведінку преподобного Антонія, і концепцію енергійного підкріплення віри ділом, кипучою діяльністю у розбудові монастиря і виховною роботою серед киян — це виявилось в житті преподобного Феодосія.

3. Праця Дмитра Власовича Степовика підносить роль і значення духовності й побожності українців у світовому православ'ї і взагалі у християнській вірі. Був час, коли на Лавру взорувався цілий православний світ — як на приклад справжнього благочестя і самовідданості віри в Бога. У давні віки багато балканських юнаків з Греції, Болгарії, Сербії проходили духовний гарт і науку в Лаврі. У монографії простежується дуже цікава концепція єдності патріотизму лаврських монахів з їхнім дружнім і побожним ставленням до інших народів. Отже, патріотична й гуманна людинолюбна позиції прекрасно вживалися і гармонізувалися між собою. Ця теза пронизує всю книгу Дмитра Степовика, точно відбиваючи реальне становище монастиря в контексті розвитку християнської ідеї в Україні впродовж усіх століть існування Лаври.

4. Рецензована робота цікаво читається і сприймається людьми різного рівня богословської підготовки. В ній відчувається мовна і стилістична майстерність: говорити про складне просто й доступно. Одночасно це глибока наукова праця. На вихідних даних книги цілком правильно зазначено: "науково-богословське видання". Тут відчувається досвід справжнього вченого. До роботи додано великий науковий апарат, який складається з шести частин, що мають неабияке значення для науки взагалі і для богослов'я зокрема.

Слава Богу, вітчизняний і закордонний читач віднині матиме правдиву історію нашої київської Лаври (треба б таку ж саму написати і про Почаївську лавру), бо за роки і століття поневолення України історію нашого знакового, знаменного монастиря спотворили до невпізнання і, не виключено, намагалися спотворити ще. Але є книга, яка дає істину — у фактах і висновках.

о. Дмитро САДОВ'ЯК,
доктор богословських наук,
проректор Київської Духовної Академії і Семінарії

Роман КОВАЛЬ СТВЕРДЖУЄ, ЩО ПОВЕРТАЄ УКРАЇНІ ДУШІ ГЕРОЇВ

Цю людину знавцям вітчизняної історії представляти не треба. Президент історичного клубу "Холодний Яр", автор кількох книг документальних досліджень про отаманів Холодноярської республіки, пристрасний публіцист Роман Коваль став авторитетним носієм героїчної історії спротиву українського селянства більшовицько-російській окупації України 20-х років XX століття. Переважна частина тих подій, про які пише у своїх книгах Роман Коваль, відбувалася на території Кіровоградщини — Олександрівський, Знам'янський, Новомиргородський, Кіровоградський райони. Герої його книг — реальні люди, наші з вами земляки, захисники Вітчизни, якими б пишалася будь-яка інша держава, а в нас багатьох із них і досі не реабілітовано...

— **Пане Романе, донедавна в Україні знали Вас як політика, автора контроверсійних політологічних праць. І раптом, здається, Ви відходите од попередньої діяльності і поринаєте у дослідницьку працю. Як відбувся перехід з однієї якості в іншу?**

— У середині 90-х я написав книгу "Політичні портрети самостійної України" про людей, з якими зустрічався, співпрацював, — Левко Лук'яненко, Михайло Горинь, Степан Хмара, Валентин Мороз, інші. Переглядаючи остаточний варіант свого рукопису, я зрозумів, що цю книгу поки що не можна видавати, бо вона несе великий негативний заряд. Коли пізнаєш відомих людей зблизка, часто вони втрачають ореол. Україні необхідні зовсім інші, позитивні герої. Серед сучасників таким для мене став Зиновій Красівський. Він завжди залишався на недосяжній для багатьох моральній висоті.

Думку про те, що Україні потрібен позитивний герой, а не деморалізуюча правда, допомогла мені сформувати донька великого українця Юрія Липи — Марта. Ще в 1991 році на одній із конференцій у Львові вона зауважила, що та правда, яку я подаю в своїх книгах, виступах — обеззброює. Це зауваження глибоко засіло в моїй душі. У якийсь момент мені потрапила до рук книга Горліса-Горського "Холодний Яр", видана львівським видавництвом "Червона калина". Вона настільки схвилювала, збентежила мене, розгарила мої почуття, що на черговому з'їзді "Державної Самостійності України" я запропонував резолюцію про вшанування холодноярських героїв. Що ми робимо й досі.

— **Ви зараз не голова ДСУ?**

— Голова. Але наша організація зараз відійшла від активної політичної діяльності. Те, що ми робимо, для України зараз цінніше. Поставили меморіальний знак у Холодному Яру, я налагодив контакти з краєзнавцями з Черкаської, Кіровоградської областей. Коли вийшла перша книга "Героїзм і трагедія Холодного Яру", не уявляв, який безмір роботи ще попереду. Уже вийшло шість книг. Але це має бути велика серія. Якби я мав надійного спонсора, який би матеріально забезпечував ці видання, міг би готувати по дві-три книги на рік. Матеріал величезний. Значна частина його не закрита для дослідників, певний масив досі ще не розсекречений. Другою була книга "Кость Блакитний — отаман Степової дивізії". Мене дуже вразив чин двадцятидворічного юнака, що зумів зібрати двадцятитисячну (!) дивізію (це за більшовицькими даними), яка від Херсона до Черкаса не мала жодної військової поразки. Навіть не стільки здивував факт його бойової звитяги, скільки те, що цей юнак примудрився прогнати, вдягнути, забезпечити зброєю двадцять тисяч повстанців! Наступною була книга

"Записки повстанця", потім "Отамани гайдамацького краю: тридцять три біографії", "Отамани святих і страшних". Мій товариш по клубу "Холодний Яр" Кость Завальнюк видав довідник про повстанців Поділля "Лицарі волі". Олег Шатайко із Тального написав книгу про Юрія Тютюнника. Про отамана Семена Заболотного під несправедливою назвою "Останній гайдамака" (він таки був не останній) вийшла книга в Одесі... Свою роль зіграв цикл радіопередач "Отамани гайдамацького краю". Історичний клуб "Холодний Яр" проводить зустрічі, вечори пам'яті отаманів у різних містах, не лише в Києві — у Кривому Розі, Чигирині, Черкасах, Миколаєві. Їх відбулося вже понад п'ятдесят. У цьому ряду стоїть і фільм, знятий разом з кіровоградцями Миколою Хомандюком та Володимиром Мошнінським "Незгасимий вогонь Холодного Яру" (його презентація відбулася в Києві і в Кіровограді). Це — вимога сьогодення, бо люди зараз менше читають, а більше дивляться. Якби фільм мав хороший резонанс, а творча група — зацікавленість у продовженні цієї теми, ми могли б Кіровоградською телерадіокомпанією зняти фільм про Юрія Горліса-Горського, про отаманів — уродженців області. Ця тема — лише привідкрита.

— **Не виникає бажання залишити її?**

— Ні. Тепер знаю: я прийшов у цей світ, щоб повернути Україні душі загиблих героїв. Коли працюю — вони обступають мене. У моїй кімнаті висять портрети отаманів, є деякі їхні речі. Все це створює атмосферу маленької української фортеці у київському мегаполісі.

Смисл мого життя сьогодні — створити величезну галерею українських героїв, яка може стати однією з підвалин патріотичного виховання майбутніх поколінь. Усе це ще й дуже цікаво. Детективні сюжети, бої, зради, підступи, пригоди. Це те, що приваблює молодь, те, що вона бачить на інших зразках — англійських, російських. Але ж є своє! І якби ж держава або громадські інституції взялися допомогти (власне, тим, чим займаюся я, мав би займатися Інститут історії), можна було б зробити набагато більше.

— **Поки що Ви такої підтримки не відчуваєте?**

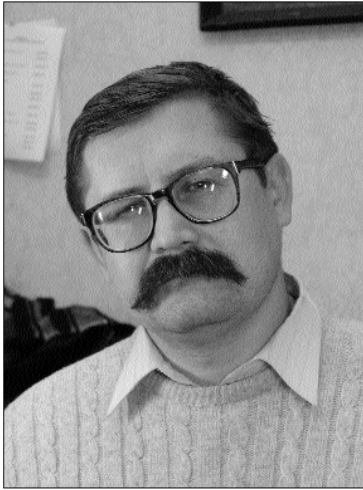

ки не відчуваєте?

— Є зацікавленість. Підтримка моральна на рівні громадськості, окремих осіб. Наприклад, цикл передач на радіо "Отамани гайдамацького краю" протегував Іван Драч. На час виборчої кампанії вони припинили, хоча в мене немає жодних амбіцій у цьому плані. А після виборів я планую продовжити ці радіопередачі.

— **Пане Романе, чи не закидають Вам пропагування анархії у формі "отаманства"?**

— Наші історики, науковці, взага-

лі, інтелігенція, формувалися під кліше, що отамани — це символ анархії, розбрату, руїни. Чимало відомих науковців дуже ревниво ставляться до моїх досліджень, їм важко переступити через свої стереотипи.

Але ж селяни отаманів часто називали батьками, бо ті забирали в більшовиків награбоване і віддавали людям. Взагалі, якби не було прихильного ставлення населення до повстанства, воно б не існувало. Це — однозначно. Українське повстанство діяло аж до 29-го року. А в 30-му році піднялася нова хвиля національно-визвольної боротьби на ґрунті розкуркулення і колективізації. Так звані волинки. В Україні відбувалися сотні повстань.

— **Але ж ми ніби знаємо, що в ті часи не було ніякого спротиву...**

— Мені приємно, що я фактично спричинився до деміфологізації історії, нав'язуваної більшовиками. Міф про те, що проти загарбників боролися лише західняки, а східняки мало не з хлібом-сіллю зустрічали російські окупаційні війська, потребує розвінчання. Боротьба була масштабніша, гостріша.

До речі, Василь Кук, заступник Романа Шухевича, нині почесний президент клубу "Холодний Яр" — чітко й однозначно стверджує, що ОУН і УПА — продовження повстанського руху на Східній Україні. На мій погляд, це справедливий слова.

Героїчні вчинки, які знаходимо в нашій історії, слід лише належним чином подати і розтиражувати. І тоді з'явиться зовсім інше покоління українців. Світоглядна еволюція можлива навіть у сімдесят. Так, недавно отримав листа від свого слухача Івана Ромашка із Маріуполя Донецької області. Він пише, що все своє життя прожив яничаром, але ті передачі на радіо перевернули все в душі.

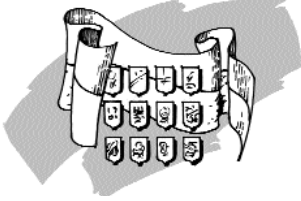
Поки що наша непевна інтелігенція тримає в своїх руках вогник національної ідеї. Але є величезна прірва між цією інтелігенцією і народом. Ми мусимо її скоротити, мусимо знайти такі слова, такі факти, які дійдуть до серця народу.

— **Дякую за розмову.**

● 3 гостем розмовляла **Світлана ОРЕЛ**

Від редакції. Нещодавно побачила світ нова книга Романа Ковалю "Повернення отаманів Гайдамацького краю", яка вийшла у видавництві "Діогор". Книга є збіркою радіопередач авторського циклу "Отамани Гайдамацького краю", який у 2000 – 2001 роках прозвучав на Першому каналі Національного радіо.

Повертаються імена непересічних провідників революційного козацько-селянського руху 1917 – 1920 років, який довгий час незаслужено носив клеймо "бандитського" та "анархістського".

Це відомі слова Лесі Українки. Отже, стосуються вони й Вінниччини. Не раз мандрувала її шляхами — і щоразу душа тішилася від рідкісної краси цієї землі.

Цього разу дорога проспалася від Тульчина на південний захід — і то були нові враження, від яких замирало серце. Та все по порядку. Отже, Тульчин, перші згадки про який — від 1607 року. Цікаво, що в документі Львівського магістрату 1648 р. містечко згадується під назвою Нестервар. Історики досі не можуть дійти спільної думки про такі незвичну тодішню назву, яка згодом змінилася на Тульчин — теж загадкового походження.

У війні 1648–54 рр. Тульчин було визволено від шляхетського війська повстанцями під керівництвом М. Кривоноса та І. Ганжі. Та врешті за Андрусівським договором місто залишилося під Річчю Посполитою, а невдовзі його загарбала Туреччина — до 1699 року. З другої половини XVIII ст. Тульчин належав польським магнатам Потоцьким. Про це нагадує яскрава пам'ятка, що нині є власністю нашого народу: величний палац, поруч якого був розкішний парк "Хороше" з водограями, альтанками, ставками, мармуровими і бронзовими статуями. Саме місце його розташу-

лася ліпнина та мармурове облицювання стін. У палаці Антополя — психоневрологічна лікарня (між іншим, до людей з особливими потребами тут ставляться з усією відповідальністю). Що нині в палаці Комаргорода — до речі, досить нетипова споруда — не зрозуміло. І там, і там — здичавілі парки, за якими ніхто не доглядає: звичне явище у наших широтах. Саме там уперше побачила величезні ясени, котрі могутньою, ще зеленою, кроною підкреслювали глибину неба. І хоч які красиви на неповторному рельєфі Вінниччини відкривалися очам — наприклад, у Бронниці, понад Дністром, на високій горі — але попереду було справ-

раму, точніше, до Буй-1884 р. відкрив ук-Антонович. Отже, на мена, ваячк, вирізь-ень, люди-авколішки, у, оленя з і стоїть за на рамка з На архео-

логічному з'їзді в Одесі того-таки 1884 р. цей рельєф класифікували як рідкісну пам'ятку монументальної скульптури часів язичництва слов'ян. Щодо часу його створення, то думки істориків розійшлися майже на півтори тисячі років — від початку нової ери й аж до XVI століття! Мистецтвознавець Д. Степовик у книзі "Скарби України" наголошує: цей рельєф — унікальний, подібного немає ніде, його ні з чим порівняти. Упродовж XX ст. про нього згадують у всіх дослідженнях з історії культури східних слов'ян. Чітке зображення оленя, півня й дерева прочитується як символи, що прикрашали язичницький храм. Храм мав наземну та підземні частини, які сполучалися печерами.

Д. Степовик нагадує: 1961 р. український археолог В. Даниленко, який очолював експедицію, що розкопувала територію поблизу рельєфу, спробував розшифрувати текст у рамці. "Аз есмь Миробог жрец Ольгов" — такий був напис глаголицею. Експедиція виявила і прочитала на рештках кам'яних стін інші написи. Там зустрічаються імена язичницьких ідолів Перуна і Хорса, князів Олега та Ігоря. Отже, часові рамки створення рельєфу — період князювання Олега (882—912)? Скульптурний Миробог — найдавніший відомий нам портрет у східнослов'янському мистецтві? Хоч як є, вібруюча аура таємничості оповиває це зображення просто неба. Добре, що місце доглянуте, є частиною Бушанського заповідника. Уявляється: деінде цей рельєф став би місцем паломництва туристів, які з усього світу намагалися б потрапити до унікального місця. Та — не в нас... Воно має особливо охоронятися — від руйнівних сил стихії та й від рук сучасних варварів, які скрізь люблять фіксувати: "Тут був я"...

Південно-західна частина Вінниччини понад Дністром — місце поселень ще з часів палеоліту. Саме біля сіл Лядови, Нагорян, Озаринців існували стоянки первісних мисливців за пізнього палеоліту — 40–13 тисяч років тому. Отже, благословенна земля обжита з давніх-давен.

Людмила ТАРАН

•

РОДОСЛОВ

ШЛЯХ ЛЕМКІВСЬКИХ ЦЕРКОВ

Лінія Керзона розділила нас, лемків, каже історик Андрій Шляхтовський, у двадцять роки умовно на польських і словацьких. Операція "Вісла" — депортувала нас у Крим, Запорізьку область. Але кліматичні умови, навколишнє середовище не дали змоги більшості з нас адаптуватись там, і другою батьківщиною нам стала Галичина. Тут виросли наші діти, внуки, збереглась наша культура, звичаї. Кожні два роки охочі їдуть до столиці Лемківщини — містечка Криниця. В лісі (недалеко від містечка) маємо культурний центр, де проводимо фестивали, "лемківські ватри", відвідуємо села наших дідів-батьків, записуємо фольклор, бо небагато тут лемків, їх більше в Словаччині та Україні.

Цього року в середині літа на зафрахтованому автобусі ми здійснили давню омріяну екскурсію "Відвідини лемківських церков". Майже в лісах, у невеличких містечках стоять дерев'яні старовинні церкви, дуже гармонійні у цьому гірському пейзажі. Більшість давно вже стали костьолами, однак зберегли, на наше відчуття, душу українського храму. Через півстоліття після операції "Вісла" ці храми ремонтуються, реставруються, кілька з них повернули греко-католикам. В Криниці недавно у співпраці з українським архітектором-лемком Григорієм Лібовичем з Тернополя збудовано православну церкву за кошти, які виділяє Європейський союз. Україна не вклала туди ні копійки, хоча щорічно на рівні прем'єр-міністрів Польщі і України в цьому курортному містечку проходять економічні форуми і, звісно, гостей знайомлять з дуже маленькою лемківською громадою, яка доживає віку і з великими потугами утримує музей "Лемківщина" та кілька українських шкіл. Адже це ж не Богом забута земля, а географічне місце великої гілки українського роду, якого знає цивілізований світ Європи. Погляньмо, каже п. Андрій, поляки лише на теренах Галичини відремонтували понад сотню костелів, недільних шкіл, своїм коштом в Івано-Франківському університеті ім. В. Стефаника відкрили на факультеті "українська філологія" польську філологію, а також польські класи в школі № 14. Зараз поляки старанно відбудовують костьоли в центральній (Лівобережній) Україні, впевнено просуваючись на схід. Є села в Галичині, де проживає 15—20, іноді змішаних, родин, і це дає підставу полякам відреставрувати костьоли, на Лемківщині приблизно така ж ситуація з українцями, але ніхто з держави Україна їм не допомагає. Варто усвідомити, що реставрація і відновлення церков Лемківщини не менш важлива задача, ніж реставрація їх в Галичині чи Києві. Це також наші корені, частка української цивілізації. І дуже важливо, як вона демонструватиме Європі нашу культуру, зрештою, це імідж України. Саме в цьому місці існує Польща української культури. Тим більше потрібна допомога ентузіастам — лемкам і свідомим інтелектуалам Польщі, щоб зберегти і повернути сюди таку оригінальну і єдину Лемківщину. На етнічному фестивалі в нашому місті очікується делегація лемків з Криниці, де вони радо зустрінуться зі своїми братами, а хор "Лемківщина" готує розширену програму, аби разом з гостями показати свою Лемківщину минулого і сьогоdnішнього дня. Успіхів вам, дорогі лемки.

Степан БОЙКО

P. S. У містечку Шаргороді на Вінниччині в 1999 році на реставрацію польської костелу св. Магдалини витрачено 500 тис. злотих, і стільки ж на костюл в м. Вінниця. В обох костюлах є органи, бібліотеки, а служби ведуться польською і українською мовами.

«КРАСА УКРАЇНИ — ПОДІЛЯ...»

вання та масштаби вражають і тепер, хоча споруда, якщо й не втрачена остаточно, то заслуговує на куди кращу долю. Звісно, всі ці зайшли експлуататори добряче визискували наш народ, але нині те, що він створив, може стати предметом його власної гордості, чи не так?

Історія Тульчина багата на яскраві факти, пов'язані з постатями інших культур. Цілий рік тут жив російський полководець Суворов, тут написав свою "Науку перемагати". З 1806 по 1807 рік перебував І. Котляревський. Тульчин посідав значне місце в історії декабристського руху. Бував тут і Ю. Словацький, і О. Пушкін, і наш художник І. Сошенко. Гонти й Залізняка саме в Тульчині провели трагічні останні дні, чекаючи на страту...

Про визначного композитора М. Леонтовича (хто не знає бодай його обробок народних пісень, зокрема "Щедрика" й "Дударика"?), нагадує пам'ятник. Родом він — із цих країв, а загинув за таємничих обставин у домі своїх батьків.

Є в Тульчині красназнавчий музей, є й ентузіаст-красназнавці, як-от В. Святелик, котрий вибирав по архівах матеріали й, по суті, власними силами спромагається видавати брошури з історії міста. Гарно написав він в одній із них: "Як у краплі води відбивається увесь світ, так в історії Тульчина віддзеркалюється історія всієї Європи". Хоч як крути, а все це завдяки магнатам Потоцьким...

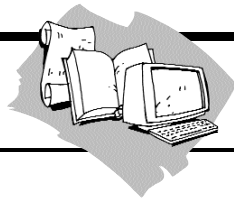
Зізнаюся: нічого не знала про уцілілі садиби та палаці у Антополі й Комаргороді. Власниками двох перших сіл були польські графи — відповідно Четвертинський і Комар. Коли шляхтянка Косаківська, що володіла маєтком у Мурованих Курилівцях, відмовилася присягнути на вірність Катерині II, її власність було конфісковано й передано тому-таки Комарові (й такі сюжети траплялися серед польської знаті). Нині в пам'ятці архітектури XVIII ст. у Мурованих Курилівцях — школа-інтернат. Палац, звісно, перебудований, але розпочато роботи з відновлення інтер'єру в окремих приміщеннях, де зберег-

жнє диво. І воно відкрилося знову-таки на горі, і знову над Дністром — побіля скельного монастиря с. Лядова.

Співав вітер, "горовий і п'яний" (М. Зеров), ще буйне різнотрав'я горнулося до ніг, а перед зором величний Дністер вигинався могутнім луком, грав плесом проти сонця. Внизу, по той бік, — уже Молдова, і там, і тут, куди сягне зір, — поважні, величні гори із білими вапняковими складками, які нагадують про колишнє праозеро. Подумалося: земля творить мовчазну молитву до неба, й собі праглося помовчати, вслухаючись у вічність. Гори поросли кизилом, що якраз дозрів і обсипався на землю, скумпією з яскравим листям, бруслиною: їм тут привільно й затишно. І скрізь — шматочки кремнію, який так чудово очищає воду.

А що ж сам скельний монастир? Заснований він, за окремими свідченнями, Антонієм Печерським, існує донині. У 1939 році храм, відовбаний у скелі, було зруйновано совітами. Зараз є невелика скельна церква, будувється нова. Дістатися туди на прощу — справа непросте. Але дорога до храму не зростає.

Інший, сказати б, прахрам, абсолютно таємниче свідчення людського генія, не дає спокою своєю загадковістю. Маю на увазі спокійне в знаменитій Буші на Ямпільщині. Так, це місце переважно асоціюється з яскравою сторінкою в історії визвольної боротьби українського народу проти польських поневолювачів. Саме тут, у місті-фортеці Брацлавського полку, героїчно тримали оборону проти польської шляхти. У лютому та березні 1654 р. вороги намагалися оволодіти Бушею, але це їм не вдалося. У листопаді цього-таки року 60-тисячне військо знову оточило фортецю. Козаки та місцеве населення мужньо оборонялися. Коли більшість захисників загинули, дружина сотника Завісного Мар'яна, щоб не потрапити в полон, висадила в повітря пороховий льох. М. Старицький увічнив ці героїчні події в драмі "Оборона Буші"

Ярослав ПІТКО: «...Я — МАКСИМАЛІСТ»

1998 року за Ярослава Михайловича ПІТКА — кандидата в депутати до обласної ради — віддала свої голоси найбільша кількість мешканців Городецького району — 33 тисячі осіб заявили, що Я. Пітко — людина чесна і справедлива. Сьогодні Ярослав Пітко, голова Львівської «Просвіти», заступник голови Львівської обласної ради з гуманітарних питань — кандидат у народні депутати України по Городецькому виборчому округу № 121.

— Пане Пітко, Ви — заступник голови Львівської обласної ради і голова Львівської «Просвіти». Сьогодні, на жаль, дуже нетиповим є поєднання в одній особі представника влади і громадської організації. Як Вам вдається поєднувати ці функції, адже часом ту ж «Просвіту» владні структури сприймають як віджилий атавізм?

— Хочу зазначити, що я працюю не у виконавчій структурі, а в представницькому органі влади. Я був обраний від НРУ, підтриманий усіма політичними і громадськими організаціями правого спектра — за мою кандидатуру проголосувало 33 тис. виборців. Отож відповідно і представляю їхні інтереси в обласній раді. Вся моя робота і робота колег з НРУ, ПРП, КУНу йде паралельно з громадською роботою, і разом з громадськістю ми реалізуємо багато важливих і необхідних справ.

Нам вдалося вибудувати і започаткувати систему ідеологічної роботи. Як окремі акції — відновлення меморіального цвинтаря на горі Маківка, будівництво пам'ятника В'ячеславу Чорноволу, підготовка робота щодо спорудження пам'ятника Степанові Бандері. Вже кілька років відбуваються Свято Героїв, фестиваль «Сурми звитяги», фестиваль «Пісні серця». Це надійна підтримка освіти, культури.

Я не прийшов у політику раптово. З початків — робота у відновленні «Просвіти». В НРУ став членом обласного проводу, заступником голови обласної організації. У 1999 році став чотирнадцятим головою (відлік — від створення 1868 року) «Просвіти» у Львові.

— На тлі спаду, який спостерігався в діяльності Товариства в минулі роки, сьогодні відчувається певне пожва-

лення. Очевидно, доводиться чимало працювати задля цього?

— За складом характеру я максималіст, тобто, скільки б не було зроблено, мені здається, що мало, можна було б значно більше. Відколи мені довірили очолити «Просвіту», зроблено стільки, скільки було можливо. Насамперед було чітко визначено напрями роботи, вдалося згуртувати значний інтелектуальний потенціал, який може забезпечити життєдіяльність організації. Намагаємось розширити поле діяльності через відновлення активної співпраці з громадськими організаціями, політичними партіями. Разом з НТШ проведено надзвичайну конференцію «Мовна ситуація в Україні та забезпечення мовно-культурних прав українства», з освітніми товариствами «Рідна школа» та ім. Г. Ващенка працюємо над реалізацією ідеї державно-громадського управління у сфері освіти, опрацювали пропозиції до освітньої доктрини на з'їзд учителів України. Я добре розумію важливість залучення до активної просвітнянської діяльності представників районних осередків області. Це можна зробити тільки через конкретну справу.

— Часом здається, що нам на початку 90-х не варто було відроджувати давні громадські організації, в тому числі «Просвіту», адже на нас чекала небезпека потрапити в полон давніх традицій. Може, треба було організувати людей у модернові об'єднання?

— Я не погоджуюся. Головним завданням «Просвіти» в усі часи було «наймодерніше» — формування національно свідомого громадянського суспільства. «Просвіта» ніколи не стояла осторонь суспільно-політич-

ГАРЯЧА ТЕМА

них процесів в Україні. Насамперед, «Просвіта» повинна повернутися до виконання своїх функцій, закладених при її створенні, а вже потім — при відновленні наприкінці 80-х років минулого століття. Якщо політичні партії працюють переважно відповідно до ситуації, звертаються по підтримку до народу, маючи вплив на окремі його частини, то «Просвіта» повинна навчити громаду розуміти кожну ситуацію, правильно визначити свою позицію.

— Що на сьогодні робить «Просвіта», які її перспективи на майбутнє?

— Одним із найважливіших завдань залишається питання збереження і забезпечення функціонування української мови як державної. Те, що відбувається навколо нашої мови в Україні, є виявом гострої політичної боротьби — якою бути Україні: незалежною державою, тобто національною, чи неоколоніальним придатком Росії. Бачимо, як здійснюється всезагальне фінансово і організаційно забезпечене зросійщення, мета якого одна — знищення України як держави автохтонної нації.

«Просвіта» не може оминати економічних та правових проблем. Товариство повинно формувати почуття сталого господаря, власника своєї землі, який тут живе і не збирається шукати примарного щастя в чужих краях. Найближчим часом ми почнемо видавати серію брошур за економічними, культурологічними та іншими напрямками. Для цього створюється поліграфічна база. В економічному аспекті важливим є розширення мережі кредитних спілок, над чим ми вже почали працювати.

На базі «Просвіти» Франківського району Львова відкрито Центр української книги. Створюємо мережу просвітнянських книгарень, кіосків для поширення української книги на теренах області. Особливо важливо відкривати книгарні у сільських районах, адже сьогодні не у всіх районних центрах є книжкові крамниці, а якщо є, то три чверті з них російськомовні, низькопробні.

Щодо широкомасштабних акцій — запрошуємо до участі у цьогорічному традиційному всеукраїнському фестивалі «Сурми звитяги».

— «Просвіта» і молодь. Що можете сказати з цього приводу?

— Вважаю, що зараз одним з важливих завдань є виховання активної свідомої молоді, яка в перспективі має прийти в політику, в органи державного управління. Якими ж будуть ці політики? Вони повинні працювати на розбудову незалежної України, інтереси нації мають домінувати над особистими. Молодим потрібні умови для самореалізації, втілення самостійних проєктів, формування почуття відповідальності. Прикладом такого проєкту є збір молодіжних національно-патріотичних організацій Львівщини у селі Сприня на Самбірщині на місці, де утворилася Українська Головна Визвольна Рада. У вишкіль, який відбувається щороку, брало участь понад 500 активістів, у тому числі з «Молодої Просвіти».

«Молода Просвіта» — це теж дієва організація. Я був учасником науково-практичної конференції «Молодь і держава» та інших акцій, які вона проводила, і скажу, що маємо розумну і діяльну молодь, здатну завтра замінити багатьох політиків.

Розмовляла
Анжела ЛАВРИНОВИЧ

Є міста, що асоціюються з історичними постатями, є люди, які роблять своє місто знаменитим, і є особистості, що, незалежно від місця проживання, залишаються ідентичними своїм природно-моральним цілям. Такі люди просто не здатні мімікрувати відповідно до диктату навколишнього середовища і дуже рідко не стають ізгоями неадекватного середовища. Постаті ці, без перебільшення, — героїчні.

Маю честь бути знайомою з донеччанкою, яка вже чверть століття є уособленням всіх чеснот українства в одному з найперспективніших антиукраїнських регіонів, що за часів СРСР був базовим індустріальним форпостом Союзу. «Ми — русскоязычний регіон і населення на Донбасі — наше, русскоязычное...» — приблизно так і до сьогодні мислить і реагує на все державницьке, українське і чиновницьке і частина самого населення. Відповідно пропорційно до міри тиску з боку українофобів, формується і духовна сила національно-патріотичного середовища, яке існує в цьому регіоні і вихолощує впертість характерів та силу розуму тих, кому не байдуже все, що стосується долі Незалежної України. У самому серці Донбасу, Донецьку, Москва і досі реально править бал, фінансово та ідеологічно створює альтернативу українській політиці та ідеї. До аналізу ситуації можна й не вдаватися. Зрозуміло все. Досить відвідати сам Донецьк на вулицях, вуличках, у скверах і парках якого вас вітає «вождь і вчитель» світового пролетаріату та його соратники, з іменами яких у Донецьку і досі пов'язано все і складається враження, що Ленін, Куйбишев, Ворошилов та інші досі причетні до архітектурного та економічного благополуччя жи-

ДОНЕЦЬКА МАРІЯ

Заступник Голови Донецької «Просвіти», кандидат у народні депутати Марія Олійник

телів одного з найбільших обласних центрів України. Сучасних донеччан не здивуєш іноземними шопами всіх ґатунків, пабами, кока-кольними рекламами тощо. Але насторожити і здивувати чи навіть роздратувати їх можна, заговоривши українською, спитавши про стан справ з українською пресою, радіо, телебаченням. У Донецьку на людей, що спілкуються державною мовою і мають при цьому вигляд не занедбаного людини, озираються як на іноземців. Тож уявімо, що ви просто гуляєте вулицями, не здогадую-

чись про існування тут інших громадян, що живуть, працюють у цьому місті роками, встигли полюбити його і вважають себе донеччанами. Відкриттям для людини, яка завітала у Донецьк, може стати лише зустріч з українцями, які, незважаючи ні на що, не втратили і не бажають втрачати почуття національної гідності, докладючи чимало зусиль для того, щоб і більша частина «русскоязычного населення» зрозуміла й усвідомила помилковість свого вибору, що століттями примусово нав'язувався тим укра-

ОСОБИСТІСТЬ

їнцям, які заселяли Донбас, ішли сюди у пошуках роботи і ставали корінним населенням регіону. Кожний другий житель Донецької області — українець і лише одиниці визнають цей факт. Кажуть, «як пороблено»... Хто поробив — відомо. Мало знають лише про тих, хто кладе життя на те, щоб переробити і переписати по справедливості сторінки історії.

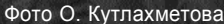
«Як не я — то хто?» — думав і Василь Стус. Загинув. А меморіальна дошка на стінах донецького університету з'явилася нещодавно і лише завдяки небайдужим, що об'єдналися у товариство «Просвіта» і намагаються привернути увагу місцевої адміністрації до постаті українського патріота. Не було б і цього факту без парадоксальної теми існування в антиукраїнському регіоні жінки, яку і в Донецьку кликали і кличуть пані Марія.

З біографії відомо, що народилася на Івано-Франківщині, вступила на фізико-математичний факультет Чернівецького державного університету. Математик. Пройшла трудовий шлях від інженера, молодшого наукового співробітника до заступника начальника відділу Інституту прикладної математики і механіки НАНУ у Донецьку. Кандидат фізико-математичних наук, автор низки робіт з проблем математичної фізики. Загальний стаж роботи — 42 роки, ветеран праці. Нині — заступник голови ВУТ «Просвіта» ім. Т. Г. Шевченка в Донецькій області.

Автор шістдесяти статей, що виходили в газетах «Голос України», «Шлях перемоги», «Слово Просвіти», «Донеччина», «Донецькі новості», «Жизнь» та інших виданнях. Тематика публікацій — відродження української духовності на Донеччині. Завдяки її старанням відроджуються на Донеччині українські традиційні церкви. Моральні та релігійні цінності — основа цивілізованого суспільства. Найулюбленіша справа — організація та ознайомлення тисяч школярів Донеччини з різдвяними традиціями, які збереглися в Галичині.

Отакий він — галичанський характер, гордий, впертий і затайний. Пані Марію бояться в адміністративних кабінетах, але рахуються з її думкою, поважають, навіть більше — люблять у колах донецької інтелігенції. До неї тягнуться люди, хоча простою вона не є. «Не словом, а ділом» — було її девізом завжди. І коли була математиком, і тоді, коли її основною роботою стала українська справа, яка забирає багато сил, не дає приблутків і плодить ворогів. Спокійно насолоджуватися пенсійними принадами у своїй... ця молода жінка просто не спроможна. Їй є що сказати і вона знає, як зробити, і все, що робить — не від лукавого. Вона приваблює не лише друзів, її цінують вороги, які, за словами її друзів та колег, глибоко поважають її за безстрашся.

Лесьа САМІЙЛЕНКО

КОЗИРНІ КАРТИ ЧИ БЛЕФ, або ПРИСЛУХАЙМОСЯ ДО МОВЛЕННЯ СВІТУ

ти 31 березня місцеві референдуми щодо надання російській мові статусу офіційної, як у Бельгії чи Швейцарії. І ведуться при цьому до безсоромного перекручення фактів, аби Вас якщо не розжалобити, налякати, то бодай навіяти побоювання, що росмова внаслідок "українізації" опинилася на смертному одрі.

ня українського слова. Тому і не належить до перебільшень той висновок, що справжню ціною запровадження офіційної двомовності стала б хіба що втрата української незалежності. Принаймні досягнення цієї мети двомовність посприяла б найбільшою мірою.

Наростання в Україні валу чергових вимог стосовно офіційної двомовності спонукає ще й ще раз схласти ціну цього роду аргументації — чого вона варта і чи взагалі чогось варта? Звичайно, що апелювати варто наразі не до політиканів, а до простих, чесних громадян, надто тих, що послугуються у житті російською мовою, як, до речі, й до депутатів — нинішніх і тих, яких оберемо, частина з яких просто й не мала нагоди уточнювати: а як же воно є насправді у тих країнах Заходу — високорозвинених та демократичних, на які ми ніби ж не проти орієнтуватися?

Деякий час тому запрошено було мене на зібрання українсько-квебекського товариства, створеного для зміцнення зв'язків України з провінцією Канади, прикметною якої є франкомовність. Як знаємо, переважно з причини цієї особливості Квебеку маємо на території в цілому англійської Канади дві державні мови — англійську та французьку.

Охоче побувавши на цьому зібранні, я підкреслив, однак, у своєму виступі, що дорога для нас дружба з Канадою, отже, і з Квебеком, — це одна річ, але друга — та, що "підказкою" для України в питанні її мовного облаштування Квебек не може бути.

І то ось чому. Як відомо, і французьку, й англійську мови носії цих європейських мов принесли у XVII — XVIII століттях на здобуту ними канадську землю як її освоювачі, як колонізатори. Через це, а також з точки зору історії права обох цих мов на історично чужій для них землі — однакові. Уся річ — лише в кількості носіїв кожної з мов: загалом у Канаді переважають англomовні канадійці, але у Квебеку — франкомовні. Тобто, як мовлять у подібних ситуаціях (і тут, справді, доречно так сказати), “так склалося історично”.

Та звернімо увагу, як старанно замовчують деталі цього канадсько-го досвіду, як і те, чому загалом він з'явився, ті наші політики, що воліють підперти ним (чи зокрема ним) доцільність надання офіційного статусу в Україні російській мові. Логіка, яка тут застосовується, цілкомовіто позбавлена рахування з якими б там не було серйозними умотивуваннями. Усе тут дехто волів би вирішувати на засаді "не обсуджати": мовляв, якщо у Канаді та ще в деяких країнах по дві державні мови, то хай так буде і в Україні, і нема чого тут сперечатись.

Власне, на незнанні нашим людям того, як то воно є з мовним обшаруванням у світі, і спекулюють ті, котрі, домагаючись офіційного статусу для російської мови, тим самим готують українській успідажену, третьорядну роль, подібну — не йдімо далеко по приклад — до ролі білоруської мови в сьогоденній Білорусі. Як тільки російській мові в цій країні було надано режимом Лукашенка статус офіційної, буквально за два-три роки білоруська школа з білоруської землі почала зникати значно швидше, аніж було те в СРСР. Цей процес масово захопив уже й білоруські села. Чи не цього ж і для України домагаються господа "всечеловекі" та шовіністи?

Тож ось що бачимо на тому ж Заході. Те найперше, що і правилом, і нормою, і загальноприйнятною є насправді у західних краї-

нах не багатомов'я, а одномов'я у спілкуванні громадян даної країни, хай і різнонаціональних. І то прикро помилляються ті наші люди, які вважають, буцімто, скажімо, у країнах Європи тільки те й роблять, що переходять з однієї мови на іншу. Та ні — нічого схожого. Оскільки європейські держави — то національні держави того або іншого народу (Польща — польського, Італія — італійського і т. д.), то і мовна прикмета цих країн чітка та однозначна: повсюдно, скрізь — в установах, на виробництвах, в торгівлі і т. ін. — звучить у тих країнах, в тому числі в міжнародному спілкуванні, одна, спільна для даної країни мова — та, що й має статус чи державної, чи офіційної, чи просто національної. І то — незважаючи на те, що і національних меншин, і іммігрантів є у кожній з цих країн не менше(!), ніж є їх в Україні.

Такиї це, варто наголосити, типовий та узвичаєний лад у тих західних країнах, в тому числі навіть у такій країні, як США, де влада старанно дотримується принципу, що його вона формулює словами: "одна держава — одна нація (політична) — одна офіційна мова". Чому? Тому, що, як підкреслюють американці (варто ознайомитися бодай з опублікованим у 1998 р. біллем Сенату, який заперечив домагання іспаномовної спільноти у США утвердити як офіційну також й іспанську мову), одна офіційна мова "збирає націю до купи" (власне, формує, зміцнює її), спрацьовує на зміцнення єдності, цілісності країни. Інший же, протилежний шлях — то шлях до дезінтеграції, ослаблення цілісності, а то й розпаду країни. Ніхто не має наміру наступати на американські мовно-культурні відмінності, стверджував у розпалі згаданих дискусій у Сенаті відомий республіканець Білл Мартіні, однак "наше майбутнє як нації залежить від утвердження на спільній мові. Єдина офіційна англійська мова допоможе нам спільно йти вперед" ("The Sunday Star-Ledger", 1998, 29 лист.).

Як не згадати в цьому зв'язку те, у який спосіб західноєвропейські країни входять у так звані глобалізаційні процеси, що про них стільки нині мовиться. Так — глобалізуємося, так — об'єднуємося (економічно, фінансово — ось еври запровадили), але національна мова, національна культура кожного — тут ані руш! Бо це — святе, це — душа кожного з народів.

Чи всі свідомі у нас стосовно саме ось таких порядків у сучасному світі, зокрема, й стосовно глобалізації, яка, як дехто хибно вважає, буцімто потребує згорання, нівелювання національних культур? Повторюю: не двомовність, не багатомовність у різних сферах життя (що не слід плутати з такою частотою людини, як володіння кількома мовами), а культивування, плекання, охорона кожною з держав насамперед тієї однієї мови, що і є розпізнавальною, візитною карткою даної держави. Зрештою, відома і статистика: з 42-х європейських країн своя національна мова є державною (офіційною) у 36-ти країнах.

І тут знову раз по раз чуємо: а Фінляндія, а Люксембург, Бельгія, Швейцарія, а поза Європою — та ж Канада?

Належить, отже, знати, що у сві-

товому мовному облаштуванні усі ці країни — не що інше, як винятки, які тільки підкреслюють значимість правила. Обумовлені ж ці винятки тим, що для них існували або й сьогодні існують справді вагомі історичні підстави, які — наперед слід сказати — в Україні відсутні.

Або ось кивають на досвід Бельгії, де мови основних двох народів — фламандців та валлонів (відповідно фламандська та французька) мають статус двох державних мов. Однак офіційна двомовність у цій країні обернулася тим, що для неї характерне протистояння на мовному ґрунті, яке змушує владу докладати неабияких зусиль, аби підтримувати цілісність країни. То що — комусь цей бельгійський досвід, про який ми так мало знаємо, спати не дає, і він прагне перенести його в Україну, домігтися офіційної двомовності, а разом з нею — і ілюзії ні в кого не повинно бути — і величезної міжнаціональної напруги, що неодмінно матиме тенденцію “википіти з берегів”? (Див. соціологічні дані стосовно останнього у вид.: Г. Залізняка, Л. Масенко. Мовна ситуація Києва: день сьогоднішній та майбутній. — К.: 2001).

У тім, ті, котрі силкуються розслабити нас басчами про демократизм та гуманність, загальом про корисність офіційної двомовності, загадують і ще деякі країни. Як-от Фінляндію, де є дві державні мови, — фінська і шведська. На відміну від Бельгії, мовна гострота тут відсутня. І то вже тому, що шведською мовою говорить у колись шведськомовній Фінляндії лише шість відсотків населення. Означ ж це те, що жодного тиску на фінську мову — мову народу, який дав назву цій країні, шведська мова не може чинити. Як тут не гадати, що коли в 1919-му році Конституцією Фінляндії було проголошено державними названі дві мови, то це вже був час, коли фінській мові, на відміну од тривалого попереднього періоду переважання у Фінляндії шведської мови (а фінни були під владою Швеції протягом багатьох століть), остання більше ніскільки не загрожувала. Чому? Тому, що на 1919-й рік фінська мова стала мовою понад вісімдесяти відсотків населення країни, хоча ще в першій половині XIX ст. мовою адміністрації, освіти і т. ін. була тут шведська.

Знову поставмо запитання: відзначений штрих — хіба не досвід? Так, досвід, який зайвий раз доводить, що якщо десь, у якійсь культурній країні і запроваджують офіційну двомовність, то тільки за умови стовідсоткової гарантії, що мовити титульної нації це і зонайменшою мірою не нашкодить — настільки бо мова останньої почуватється міцно та витривало, що, за висловом одного з дослідників, може виявити у ставленні до іншої мови й "шляхетність із позиції сильшого" (Див.: "Державність української мови" — мовний досвід світу. Матеріали Міжнародної конференції". — К., 2000, с. 22).

Дошукуючись у країнах Європи опертя своїм домаганням, адепти офіційної двомовності піднімають на щит і ще одну країну — Швейцарію. Мовляв, “якось же цивілізовано, нормально люди влаштовуються не тільки з двома, проти чого ви протестуєте, але й з чотирма мова-

ми", як гнівно виворює мені у своєму листі Михайло Конопишин з Дніпропетровська.

Так, це справді необхідно — приміряти до України і цей, швейцарський досвід, довкола якого спостерігаємо масу спекуляцій. Основних мов у Швейцарії, як відомо, чотири. З них німецька, французька та італійська мають статус національних і державних, а ретороманська, що нею говорить один відсоток населення, має статус лише національної.

Але ось що привертає до себе увагу: у практичному виві державна тримовність означена здебільшого тільки тим, що всіма цими трьома мовами видаються загальнодержавні, федеральні документи. І решті ж ділянок життя панує на теренах Швейцарії, хоч як це не було б комусь дивно, усе та ж одномовність, що характерна для всіх країн Західної Європи. І то знову ж таки зовсім хибе уявлення, ніби у практичному житті швейцарці раз по раз змінюють мову спілкування.

Насправді — не змінюють, оскільки в кожному з кантонів (усього їх 26) повноправним господарем почувається одна зі згаданих мов: у німецькомовних кантонах (їх найбільше у країні) — німецька, у французькомовних — французька, в італійських — італійська. Ви заохотили (промоделюймо ситуацію) перейти на працю з італійськомовного кантону в німецькомовний? Будь ласка. Але не сподівайтесь, що на тій підставі, що ваша італійська мова — теж державна, ви й обійдетеся на праці саме нею. Та ні — без знання німецької мови вас просто не візьмуть на працю. Чому? Бо це — німецькомовний кантон, отже, й з німецькомовними порядками.

Або й такий варіант. Німецьку мову ви знаєте, отже, на роботу в німецькомовному кантоні вас беруть, але ви, переїжджаючи з італійськомовного кантону, де ваша дитина вчилася в італійській школі, хотіли б, щоб вона і тут також вчилася по-італійськи. Одначе нічого у вас не вийде: у німецькомовному кантоні усі державні школи і функціонують по-німецьки. Оскільки ж державної італійської школи годі тут шукати (усі вони і лишилися в італійськомовних кантонах), то вийдіть ви можете знайти, віддавши свою дитину до приватної італійської школи.

Не зайве й те підкреслити, що жодна з мов Швейцарії не здобувала собі силоміць, у нечесливо-примусовий спосіб ані клаптики швейцарської території, як то ми бачимо зросійщення теренів України. У той час, як упродовж віків і понині швейцарцям пощастило зберегти свій природний стан.

Та й загалом мусимо постійно пам'ятати, що домагання офіційної двомовності для України впливають аж ніяк не з природного розвитку її культурно-мовної сфери, а з уже давнього та судомно здійснюваного і понині витіснення і нищен-

І саме тому світовий мовний досвід доводить уникання країнами ситуації, коли державними проголошувалися б ті мови, які є близькими, спорідненими між собою. І то зовсім зрозуміло, чим пояснюється це уникання. Тим, щоб унеможливити неминучу конфронтацію двох близьких мов у разі, якби вони водночас були проголошені б державними, тим, щоб уникнути тиску їх одна на одну, не допустити витіснення однієї іншою.

Чи зафіксований стосовно цього виняток? Так, це — Афганістан. Однак який він, цей виняток, печальний! Як нагадує мені у своєму листі Віталій Матеуш із м. Хмельницького, “в Афганістані дві державні мови, споріднені між собою дари і пушту, належать до однієї — іранської групи мов. Але що маємо в результаті? Те, що ця країну здавна роздирають гострі суперечності, що політична нація там глибоко розколена. Там воюють, вбивають один одного вже й без присутності іноземних окупантів. З цього можна зробити висновок, що надання в одній і тій же країні однакового державного статусу спорідненим між собою мовам та відсутність єдності суспільства взаємопов’язані. Чи не цього ж і хочуть для нас адепти узаконеної двомовності? (Якщо вони взагалі знають, чого хочуть?) І чи не тому прибічники двомовності у нас не згадують про цей печальний досвід Афганістану, оскільки для них це програвший приклад?”

Такий він, цей виняток — Афганістан. Загалом же політиканів, політичних спекулянтів слід ставити на місце (насамперед волею влади, аби лише вона ту волю виявляла); частіше звертаючись до Конституції України, її 10-ї статті. Про цю статтю варто тут згадати вже тому, що в ній виписано такі найширші гарантії усім, поряд з українською, мовам, починаючи з російської, що аналогів цієї міри добровідкритості держави до кожної з мов на теренах України важко та, мабуть, і неможливо назвати у світовій практиці (факт цей потребує, як на мене, і найдокладнішого свого висвітлення, і всілякої популяризації на державному рівні). На жаль, у житті, як спостерігаємо, російська мова, сказати б, явно перебирає у цій вже, може, й понад сто відсотків убезпеченій своїй гарантованості, і то, власне, перебирає вже за рахунок гарантій для державної мови — української.

Чи аномалія? Так, безумовно. Але оскільки з приводу цієї аномалії боїться сказати своє рішуче «Ні!» влада, то мусимо його заявити ми, рядові громадяни. І то, передусім, на найближчих виборах. «Ні!» — будь-якому блокові, будь-якій партії, будь-якому кандидатові в депутати, що домагаються ще якогось вищого статусу російської мови порівняно з тим — куди вже вищим! — який є у реальному житті.

● **Анатолій ПОГРІБНИЙ**

Центральне правління ВУТ “Просвіта”,
редакція газети “Слово Просвіти” висловлюють
щирі співчуття журналісту Голибарду Євгену
Івановичу в його тяжкому горі — смерті матері

Євгенії Василівни ГОРЯНОЇ

У церкві, розписаній у Катеринославі 1911 року “українським Чурльонісом” — Юхимом Михайловим, — й досі спортзал... Кілька виступів преси у цій справі не мали жодного ефекту.

Про уродженця Таврії українського художника Юхима Михайлова (1885—1935) вже розповідалося на сторінках преси. Та все ж нас турбує доля творинь “українського Чурльоніса” — саме так назвав свою статтю про нього 1986 року в “Літературній Україні” палкий пропагандист спадщини художника Юрій Васильович П’ядик із Києва. Торік влітку мені пощастило ознайомитися з роботами Михайлова у приватній колекції Юрія Васильовича. Вразило, що роботи в цій колекції зовсім маленькі. Але ж не розмірами визначається мистецька вартість твору...

Основну спадщину митця його дружина, рятуючи картини, вивезла за кордон — спершу до Німеччини, а потім до США. Там відбувалися виставки його робіт 1989—1990 років. Кореспондент Асошіейтед Прес, інші американські мистецтвознавці вітали сонячний український талант (власник колекції, зять художника Юрій Чапленко надіслав мені ксерокопії статей). Той же Юрій Чапленко разом із дружиною, донькою художника Тетяною підготував і видав 1988 року у США розкішний альбом, присвячений життю і творчості Юхима Михайлова. Талант, який зродився в таврійських Олешках, але був засланий у непривітний північний Котлас (ось вам антитеза: південь-північ, сонце-хмарі...), відкрився світові!

До речі, порівнюють його з литовським художником Чурльонісом неспроста: у творчості обох дивовижно поєдналися живопис і музика, а завдяки метафоричності їх вважали символістами. Окрім того, обидва спиралися на традиції національного фольклору.

Ось що згадувала вдова митця

Ганна Олексіївна Михайлова (1890—1979), корінна москвичка, яка всім серцем полюбила Україну і її народ. За спогадами Ганни Олексіївни, того року чоловіка послали в касарні (казарми) Катеринослава. “Полкове начальство, дізнавшись, що має художника, взяло його до бригади, що розмальовувала полкову церкву. Нелегко було це робити, бо стелю треба було малювати, лежачи на спині, на дошках. Спина терпла, фарба крапала на обличчя. Але це вже було справді тримісячне свято: без догляду начальників, улюблена робота за фахом!...” (цитую за збірником: “Юхим Михайлів. Його життя і творчість”, виданим

про цю прикметну споруду майбутні архітектори і будівельники? Навряд...

Колишній храм страшенно стиснутий зусбіч різними господарськими будівлями, ангарами, гаражами тощо. Його навіть сфотографувати до ладу важко! Це — зовні, а всередині? Стеля і стіни храму забілені в ті часи, коли нас оберігали від релігійного опіуму. Юні гімнасти охоче позують під бадьорим плакатом “Привет участникам соревнований!” Директор спорткомплексу повідомив, що вже були тут представники церкви (чи церковної громади) і порушували питання про повернення храму віруючим...

Колись, на початку століття, ця церква стояла на просторій Абрамівській площі. 1930 року, у розпал індустріалізації, площу віддали під будівництво нинішньої Придніпровської академії будівництва та

полку, яка збереглася дотепер всередині подвір’я будівельного інституту (зараз у ній спортивний зал). У цій церкві в 1918 р. мене хрестили, а всередині церковної огорожі була похована моя бабуся — Марія Костянтинівна (померла десь в 1923—1925 рр.)

Я докладно цитую різні доступні джерела, щоб переконати і себе, і читачів, що йдеться саме про церкву, яку розписував Юхим Михайлів. На старих фотографіях збе-

ПРИ БИТІЙ ДОРОЗІ ІСТОРІЇ

1988 року в США).

Де ж та церква? Чи збереглася вона? Чи не втрачена у руйнівних хвилях войовничого більшовицького безвірництва? Такі питання виринали, коли ми з краєзнавцем Валентином Старостіним у грудні 1997 року вирушили на пошуки цього храму. На нас чекала невеличка сенсація, якою хочеться поділитися із зацікавленими читачами — церква частково вціліла. Стоїть вона, щоправда, без куполів-бань і використовується зовсім не як культова споруда. В ній нині спортзал Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. Подумалося: чи знають

архітектури (якийсь час цей заклад називався Інженерно-будівельним інститутом і лише віднедавна дістав нинішню назву). Мій знайомий, нині покійний, викладач Дніпровського гірничого інституту Віктор Максимович у рукописній праці “Моє місто” (1984) згадує, що до революції його дід мешкав саме навпроти, у цьому куточку старого Катеринослава:

“У той час місце перед його будинком являло собою майже порожню т. зв. Абрамівську площу (вона зараз уся зайнята будівлями інженерно-будівельного інституту). Якраз навпроти будинку розташовувалася церква 228 піхотного запасного

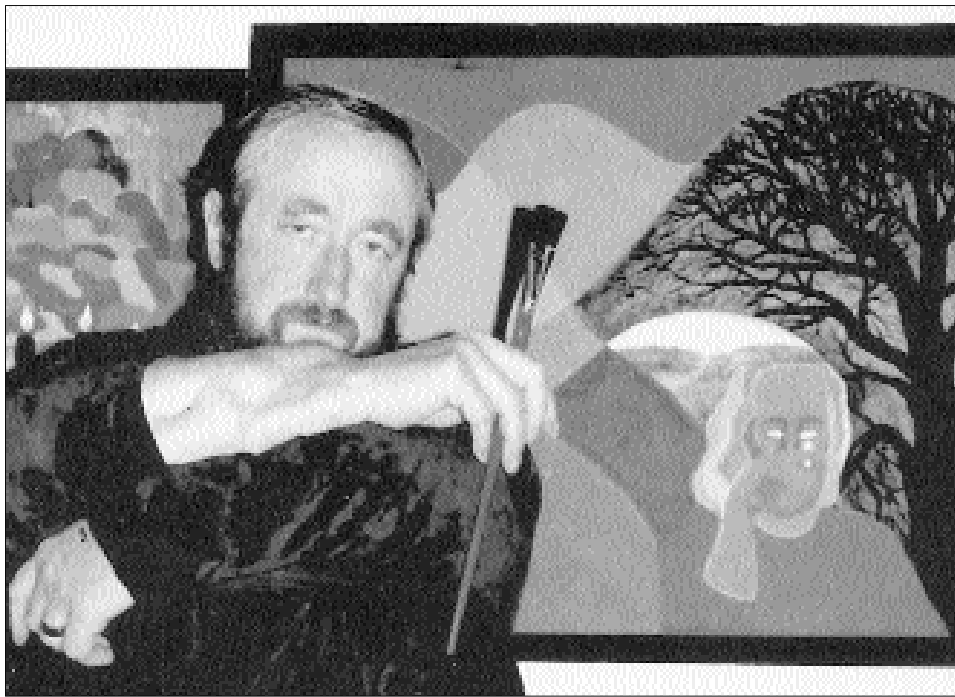
реглюся зображення цієї Хрестовоздвиженської військової (ще казали — офіцерської, а директор спорткомплексу каже — гусарської) церкви, збудованої в характерному і досить типовому для того часу неоросійському стилі. Її спорудження завершилося 1911 року, що збігається з появою в місті Юхима Михайлова. Отже, практично немає сумніву в тому, що він розписував саме цю, а не якусь іншу церкву. Є також відомості, що куратором або консультантом при будівництві був відомий у місті фахівець, любитель церковної старовини, дослідник архітектури Володимир Машуков, який під час Першої світової війни

фотографував у Галичині тамтешні церкви. Цікаво й те, що з Катеринослава Михайлова перевели служити у Крим — до Севастополя... Та це — окрема й малодосліджена сторінка його біографії.

Підсумок: храм, розписаний Михайловим, стоїть давнім символом агресивного безбожництва. Несомніть згадується ще один улюблений символ художника Михайлова, символ України-чайки: “Ой горе тій чайці, чаєчці-небозі, що вивела чаєняток при битій дорозі”. Скільки ж можна залишатися нам при битій дорозі Історії?

Микола ЧАБАН,

БАРВА І ХАРАКТЕР —

Стефан-Арпад Мадяр за роботою

З нагоди 385-ї річниці друкарні Києво-Печерської лаври, в приміщенні якої нині розташований Музей книги і друкарства України, фонд останнього поповнився торік унікальними експонатами. Серед них і лаврське видання “Тріоді пісної” 1640 р., що побачило світ у той час, коли на чолі книговидавничої справи тут стояв визначний релігійний і культурно-освітній діяч, засновник Києво-Могилянської

академії митрополит Петро Могила. Видання “Тріоді” цікаве саме вміщеними у ній “синаксарями” — короткими оповідями про життя святих, переклад яких із грецької на українську мову зробив Тарасій Земка. Цінність великоформатної книги доповнюється ще й майстерним художнім оформленням, багатим на барокові гравюри.

Музейну колекцію поповнили книжки, ви-

дані XVIII ст. у Києві та Чернігові, а також мініатюрний “Псалтир” 1-ї половини XIX ст. До зібрання книг XX ст. належить рідкісне видання “Прикрас рукописів Галицької України”, що здійснене 1922 р. у Жовкві (Львівська обл.). Усі ці книги — щедрі дар талановитого київського художника, відомого видавця й мецената Стефана-Арпада Мадяра, що багато років підтримує тісні зв’язки з Музеєм книги і друкарства України.

Визначальна риса характеру С.-А. Мадяра — залюбленість у рідний край, його своєрідне мистецтво. Народився Стефан-Арпад на мальовничій землі Закарпаття у небагатій родині угорця Йосипа та словачки Марії. Як найдорожчу реліквію сім’я зберігала картину відомого закарпатського художника першої половини минулого століття Адальберта Ерделі, — зображений ним літній сад став першим художнім досвідом хлопчини, який ще в дитячі роки захопився малюванням, особливо берегів Латориці. А здобувши фахову освіту на графічному факультеті Українського поліграфічного інституту імені Івана Федорова, став неабияким живописцем та графіком, що засвідчили його виставки “Варіанти безконечності”, “Колір енергії, енергія кольору”, котрі з великим успіхом експонувалися в Австрії, Німеччині, Угорщині, Швейцарії.

Отож Стефан-Арпад Мадяр по праву вважається одним із провідних фахівців України в галузі історії мистецтва, іконографії. А ще в його доробку — робота у видавництвах як художника-графіка, ілюстратора книг, причому багато з них на престижних книжкових вернісажах були удостоєні найвищих нагород. Він також один із тих, хто відроджував сучасне книгодрукування релігійної літератури в Україні.

Багато діячів культури, співробітників музеїв, мистецьких установ із вдячністю говорять про спонсорську діяльність митця — активного члена благодійної міжнародної організації “Тріумф серця”. Окрасою зібрання Музею стали придбані за його допомогою і такі книги, як “Євангеліє” (1733 р.) з ілюстраціями Аверкія Козачківського, знаменитий “Києво-Печерський патерик”, виданий лаврською друкарнею у 1859 році, “История графа Рымникого князя Итальяского Суворова” (1853 р.) з багатьма чудовими ілюстраціями Тараса Шевченка, широко знані Гоголівські “Вечера на хуторі близ Диканьки” (видання 1874—1876 рр.) з літографіями видатних художників Костянтина Трутовського, Івана Крамського, Іллі Рєпіна.

Плідна діяльність С.-А. Мадяра — художника і вченого у теоретичній та практичній дослідницькій роботі в галузі кольорознавства, впливу кольору на сприйняття людини. Він творець унікальної теорії, яка обґрунтовує зв’язок внутрішнього кольорового біорезонансу людини з навколишнім середовищем. До речі, ця теорія дедалі більше знаходить різнобічне практичне застосування.

Отож ця мудра і щедра на добро людина робить усе, що може, для піднесення духовності і культури в Україні. Мистецтво його по-справжньому служить красі — спільному нашому благу.

Микола ГЛАМАЗДА,
мистецтвознавець

ЕНЕРГІЯ ЧИНУ

Минулого року у Видавничому центрі "Просвіта" вишла книга доктора філологічних наук, автора майже 200 праць О. А. Сербенської "Актуальне інтерв'ю з мовознавцем". Одна з її колишніх студенток, нині літературний редактор газети КУН "Шлях Перемоги" Марія Волощак, поставила їй 140 запитань і отримала на них детальні, вичерпні відповіді. Обидві стурбовані падінням грамотності українцевих ЗМІ, "веркоосердюченням" та "кропикізацією" нашого мовного середовища.

Основну частину книги становлять відповіді на більш загальні теми: "Мова — оселя буття духу", "Дещо про культуру мови і культуру слова", "Інновації в сучасній українській мові", "Правописні проблеми". Потім подано додатки про складні випадки наголошування слів і форм, вживання літери Г і Г' тощо. Наша розповідь — про її автора, Олександру Сербенську.

Молодість світла враженнями, а зрілість — пам'яттю. З ким би зі своїх колишніх однокурсників не стрівся по двох десятиках літ студій у нашій українській Сорбонні — Львівському державному університеті — передусім згадаємо своїх вчителів. І ніхто мені не вірить, що в нашої Олександри Антонівни Сербенської нині модернова коротка зачіска. Бо ж була в неї єдина якщо не на весь Львів, то принаймні на університет віночком укладена коса. Немов побільшений пшеничний колос, вигнутий під вагою зерна, наче сонячний німб. Це тепер, по роках та й роках, коли не треба йти до неї на залік чи екзамен, ми розуміємо, що то був таки німб. Його сяйво дало нам знання, любов до рідного Слова, воно й нині допомагає нам повноцінно жити, а не виживати, як намагаються нав'язати злий штамп чужі піарщики.

Вона з'являлася в просторій 350-й аудиторії, навпроти якої стоїть червоногранітна постать мудрого Франка, з останньою затишаючою нотою другого, викладацького, дзвінка. Лекція розпочиналася стрімко, йшла напружено, треба було концентрувати всю увагу, аби не вибитися із запропонованого ритму. Напевне, більше ніхто у світі не викладає теорію так чітко, виділяючи інтонацією наголоси і паузи.

Наука про відмінкові закінчення, чергування голосних чи навіть про майбутній час дієслова за емоційним впливом та сприйняттям поступається перед сонетами Сафо або піснею про Ігорів похід. Тому Олександра Антонівна оживляла "сіру теорію" вічнозеленим листом практики: ілюстраціями до кожної теми із багатства української класики, мовними знахідками сучасних майстрів пера, журналістів.

Коли студенти стомлювалися слухати й конспектувати, Олександра Антонівна пропонувала то одному, то іншому навести свій приклад до теми. Нерідко ті приклади бували такі, що громовий сміх стрясав стіни аудиторії, а з деканату бігли під двері довідатися, що сталося.

Першокурсники її боялися. Ті, кого батьки мало не силоміць здали в науку до престижно-

ла, рухає і рухатиме життя. Разючі приклади й патріотичної самовідданості: батька народного вчителя Ярослава Січевлюка, голову сільради на Радехівщині, спалили. Чи то бандерівці, чи провокатори? Не завжди й по гарячих слідах вдавалося з'ясувати, як сталося лихо. Та ніщо не могло похитнути переконань сина — свободи без жертв не буває... Так виснував собі, так жив і творив народний учитель.

...Районового катували кілька діб, на допити приїздили чекістські чини зі Львова й Станіслава, та Михайло Косів, хоч і понівечений фізично, вийшов із того двобою справжнім героєм — зберіг підпілля. Мабуть, не мали такі чекісти жодного доказу проти районового, випадково взяли? Але якби так само — випадково! — після Михайла взяли й

ОСТАННЯ СЛЮЗА ГОЛУБКИ БУВАЛЬЩИНА

її Никольця, Голубка не певна, що не видала б тоді чекістам усю бойку, виручаючи батька своєї коханої донечки. Миттєве вагання коштувало подеколи надто багато на крутозламах історії. Відчайдушний чоловік міг стати й зрадником...

Багато, дуже багато людей постраждало в роки боротьби з тоталітаризмом. Не вберегла Юльця й сестру Павлину, — заарештували під час облави, знайшовши в неї прокламацію. Цілі села вивозили... Ось і Небилів було вивезено повністю, але в 60-ті почали повертатися небилівці — відродили село! Сусіднє Рісняте "визволители" буквально зрівняли з землею — тракторами заорали й слід по газдіствах. А погляньте нині? Одне з кращих сіл на Рожнятівщині. Так і Україна відродиться, — встане з руїни — трудами си-

НАША ГОРДІСТЬ І КРАСА

...закінчення університету, а потім й за покликанням батька — до Олександри Антонівни безпомилково визначала, хто віддає час футболу і дискотеці, а хто в читальних залах лупає граніт науки, має чуття слова. Оці другі ставали її симпатиками, однодумцями, а деякі — то й друзями на багато літ. Саме їх вона частіше підіймала з місця, змушуючи шукати нові влучні приклади додаткових значень слова, проникати в його таїну, обертати тим боком, яким воно сяє. Усією своєю поведінкою Олександра Антонівна переконувала нас: "У слові "Україна" акумульовано енергію чину. Творіть!"

Дочка благословенної Тернопільщини, в ті збільшовичені часи вона берегла в собі, виливала в Слові заповіді й традиції наших предків, для яких Бог і Україна були понад усе, навіть понад власне життя. Ми, юні, особливо народжені на Сході України, не знали того, що боліло їй, адже її земляки за рідне слово потерпали по далеких Сибірах. Ось тому кілька поколінь молодих журналістів вона вчила, щоб українське слово, за Франком, не було половою, аби палав вогонь в його одежі.

Термінознавство, лінгводидактика, комп'ютерні програми для вивчення нашої мови — таке коло наукових інтересів нашої Вчительки. З першої лекції Олександра Антонівна вчила нас, а тепер так само вчить дітей та внуків своїх колишніх студентів, заповіді Максима Рильського полоти бур'яни, плекати мовний сад, читати словники. Сама ж вона їх укладає так, аби джерело рідного Слова напувало спраглих нині, повсякчас і довіку.

Навчаючи юних, тоді ще доцент Сербенська постійно навчалась і сама. На факультеті збиралися вихідці з усіх українських усюд, вони й слів навозили часто маловживаних, діалектних. А в неї під рукою для цього завжди записник та олівець. Адже все життя Олександра Антонівна готує кадри для газет і журналів, радіо і телебачення. Сьогодні прізвище мовознавця Сербенської стоїть на багатьох теоретичних працях, статтях, словниках. Лише за останні роки вона була автором і співавтором книг, на яких можна поставити гриф "рідкісні". Це "Словник трудностей української мови", "Словник паронімів української мови", "Антисуржик", "Словник-довідник з культури української мови".

●

Микола БОСАК,

нів і дочок своїх, які не захочуть довіку старцювати в інших заможних націй, гібиті в політичних наймах. Руками й ногами, як заповідано у Святому Письмі, мусимо допомагати собі та землі своїй очиститися від екологічного та духовного бруду. Працею возвеличитися!

Молитва — то єдина зброя й підмога Юлії Василівни Атаманчук (Косів). Адже півроку без пенсії, хоч і при худібці, таки важкувато, бо ліків без грошей не надбаєш... А держава, яку Голубка з побратимами виборювала, зовсім байдужа до неї. Багато таких! Обом їм із Миколою Федоровичем Атаманчуком 2001 року виповнилося б по 80. Нівроку! Та ось позаторік, перед Різдом, зліг Никольцю і вже не встав. Ще кілька літ тому домашній ковальством підробляв, — сам і кузню зліпив, і причандалля ковальське. Золоті руки в чоловіка — хвалили сусіди. Недарма ж цінували його на Перегінській меблевій фабриці, що й на пенсію ледве відпустили. Та не так праця, як моральний занепад катує людину — старався, старався, а тепер кому хата дитанеться? Хоч і не багате, та все ж газдівство...

Трохи тої втіхи, що на літо онуки приїздить. Авжеж, допомагають — і сіно робити, і в стаїні прибирати чи бульбу впорати. Онуки — Славінині діти. А Василькові... Як поїхав на підробітки, коли ні з чого було вижити, 20 літ тому, то й застряг у тих Сибірах. Добровільно! Така, мабуть, доля судилася? Завжди чуже ми, українці, вміли доглянути ліпше, ніж своє.

...Так ось і доживають рештки бандерівського підпілля у Вровах (Вільхівка). Сьогодні Голубка, мо' б, і рада "видати" бойку — на виживання — лиш прохолов уже слід по тих славних дівчатах і хлопцях, повимирали. І навіть пам'ятника районовому УГПА Михайлові Косіву в селі нема. То що вже казати про невідомих героїв, які не рахувалися з життям, марячи по Неньку? Могили стрілецьку, щоправда, відновили... І збираються біля неї, як колись... І навіть "Ще не вмерла..." співають. Але — вже без самопосягати, відаючи данину героям, яких знають із пісень.

...Де ж ти, Василечку, синочку? Остання неньчина слюза блукає по щойці планети. З надією! Дасть Бог, зустрінуться — Віра, Надія, Любов. Голубка живе цією молитвою, рятується нею сама, рятує і Никольцю, Царство йому Небесне... Блаженні духом уздрять славу твою, Госпо-

ди...

●

ОЛЬГА, ПОСЕСТРА КНЯГИНИ

Родинна традиція виплекала в ній незглибиме прагнення творити добро — щодня, в дуже конкретних, дієвих вимірах. Спочатку це стосувалося напівдитячих хатніх і навколохатніх клопотів, де приклад тата привчив допомагати матінці, а потім стало елементарним життєвим правилом, сливе законом. І так уже мало трапитися, що саме *Пласт — Українська скаутська організація*, — увійшов у буття юної Олі Ткаченко правдивим стрижнем добротворення. Власне, способом її життя.

Українська громада в Баварії не вельми чисельна, — в останнє десятиріччя чимало заможних молодих родин переселилося в Австрію, Аргентину, Канаду, США, де знайшли належне пошанування своїх професійних амбіцій. Ткаченки теж освоїли чи не всю Європу, мають родичів і за океаном, але ось таким, як Ольга, хочеться бути ближче до батьківських теренів, отож і горнеться до громадської роботи, смак якої відчули у тому ж Пласті — з дитячих літ. А з Чорнобильською катастрофою, що відгукулася не тільки Європі, щоденної роботи значно побільшало. По-перше, відразу було зрозуміло, що в такій далекій і завжди близькій Україні не вистачатиме потрібних медикаментів, радіопротекторів, як і належного лікарняного обладнання. А по-друге, потрібно було готувати ґрунт і для оздоровлення хворих дітей — у клініках, родинах, пластунських таборах. Усе це, звичайно, вимагало неабияких організаційних зусиль. І грошей. Отож, вона обіруч узялася за справу, — стояти осторонь усенародної біди просто не могла.

Багато чим у налагодженні потрібних зв'язків Ольга Ткаченко завдячує голові жіночого Руху Марії Драч та небіжчикові професорові Кіндзельському, який один із перших зумів відгукнутися на бажання діаспори допомогти нам у перші роки.

Але вже тоді Ольга збагнула: розпорошувати зусилля по всіх українських теренах означає, по суті, звести їхню ефективність нанівель. А що, коли зосередитись на найважчій ділянці? Так було обрано Український дитячий онкологічний центр, обладнання якого голова Української скаутської організації у Мюнхені Ольга Ткаченко займалася впродовж років. Якою вона була щасливою, коли вдалося закінчити повне обладнання центру! Отож Українським дитячим онкологічним центром вона, по праву, пишається, — не кожна клініка в Німеччині обладнана ось на такому рівні. Починаючи від операційної і закінчуючи кухнею! А були ж ще — Урологічний інститут, дитяча лікарня Старокиївського району Києва та інші...

Звичайно, без належної допомоги добродичинної організації баварських жінок "Mutter gegen atomkraft" ("Матері проти атомної енергетики") та її лідера Сюзі Кеннінг, таких прекрасних лікарів, як професор Рейнер Гасс, у котрого вже не перший рік стажуються молоді українські лікарі, це завдання навряд чи було б виконане. Та соромом все ж Ользі Ткаченко, удостоєної відзнаки Президента "Орден княгині Ольги", що український уряд і копійчки, — хоча б для годиться! — не вклав у дитячий центр, а отже й не підтримав їхньої акції. Так само влада абсолютно не дбає про бодай елементарну зручність добродичинних поставок. Адже вся медична апаратура, закуплена на трудові заощадження, пожертви баварців, мала б у першу чергу, — безперешкодно! — перепускатися через кордон! Натомість навіть із уже порожніх транспортів, що повертаються в Німеччину, на кордоні вимагають чинш: заплатити, мовляв, за те, що робите добро для наших дітей!

Знає Ольга і про те, що в лікарнях важко з продуктами. Дуже хотіла б допомогти — особливо дітям та літнім людям... Але ковбаса, рибу, масло, шоколад, какао з Німеччини категорично заборонено ввозити в Україну! Попри те, що німецька якість не потребує, здається, жодних рекомендацій. Та й беруться за це не заробітчани — серйозні, знані в Баварії, люди...

...Восени, знову приїхавши до Києва, Ольга завітала й на велелюдний Михайлівський майдан, що врівноважує перебіг наших буднів натхненням злетом золотих бань Собору. Вони стояли одна супроти одної, і спіжове листя каштанів перекочувалося під ногами, гнане вітром часу. Щось дуже схоже вбачається мені у їхніх рисах — тієї, мармурової, гордої постави володарки, що навіки залишилася княгинею Києва, і цієї невеличкої, але дивовижно симпатичної й наполегливої україночки, яка, всупереч усьому, торує шлях в Україну великий своєю Любові, що не дає заспокоїтися серцю.

Остап СВІТЛИК

ОЙ, КОЛИСОЧКО ВЕРБОВА...

РАДИ-ПОРАДИ

Від колиски починається багато дечого. Недарма ж кажуть: "Яке в сповитку — таке й довіку".

Колиска наших дідів-прадів давно забута. Тепер у моді дитяче ліжечко і візочок-коляска. Проте українська вербова колисочка, яку підв'язували до сволока, чи дерев'яна різьблена на полозках, що своєю формою нагадували навпіл розрізане колесо, має цілий ряд переваг. Почнемо з назви. Колиска, колисати, колесо, колос. Коло, пов'язане зі святою трійцею, архаїчний солярний знак, праорійський символ Сонця. Ось так в самому слові КОЛИСКА бринять сонячні промені.

МЕНЕ МАТИ КОЛИСАЛА

Колиски виготовляли з різних порід дерева: ясен, клен, липа, проте перевагу віддавали вербі. Чому? Вважали її святим деревом. Науковці бачать слово "верба" з двох полів: "вер", "вир" — коловорот, і "ба" — дитя, звідси очевидно походять слова — баяти, байка, баба.

З верби виготовляли багато предметів побуту: ложки, відра, кадубці. Вода в них довго зберігає свіжість, бо верба має антисептичні властивості, багата на дубильні речовини (від 6% до 12%), на аспіриноподібні сполуки, які згубно діють на мікроорганізми, мають жарознижуючу, знеболювальну, протизапальну властивість. Гілочки верби, верболозу виділяють у навколишнє середовище фітонциди, які очищують повітря. Робили з верби бандури. Кажуть, якщо прикласти до вуха такий інструмент, то можна почути, як шумлять лугові трави, як шепочуться верби.

Не до кінця вивчені властивості цього чудового дерева, але народ підмітив такі: коли діти водять хоровади під вербою, то швидко ростуть; у вулику, зробленому з верби, добре розмножуються бджілки і гарно носять мед, міцні. Це пов'язано з енергетикою дерева. Адже рослини, як і люди, мають своє невидиме поле. Отже, колиска, зроблена з верби, цілюща. А погойдування, колисання близько до рухів у лоні матері, дитятко ніби літає на лебединих крильцях і водночас тренує свій вестибулярний апарат. Все тут природно: діє сила земного тяжіння, закон маятника та ще й добра вентиляція.

А що ми часто спостерігаємо сьогодні? Молода мама стоїть і розмовляє на вулиці з подругами, в колясці лежить маленьке. Воно чомусь кричить, можливо, через міський шум чи голосну розмову мами. Мама починає гойдати візочка. Дитина кричить голосніше, мама

ж додає сили... Різкі рухи з короткою амплітудою негативно впливають на здоров'я дитинки. Виникає насильницьке гальмування центральної нервової системи — в корі головного мозку, дитина засинає. Але якою ціною — від перезбудження, а це не проходить для неї помітно: негативно відбивається на здоров'ї, погіршується сон, підвищується дратівливість. Дерматин, метал, гума — ось із чого зроблена коляска, і саме вони часто замінюють дитині колиску, ліжечко. Не допускайте цього: хай ваше дитя спить у ліжечку із суцільного дерева, а не з ДСП, що містить багато клею. А штучні матеріали роблять "бурю" в організмі, створюють додаткове магнітне поле. Отже, негативно впливають на кров, на РН шлунку, на електролітну рівновагу тканин.

ВПУСТИТЬ СОНЦЕ ДО КІМНАТИ!

У тій кімнаті, де знаходиться колиска, не бажано ставити телевізор. Дитяче ліжечко варто ставити так, щоб дитина бачила схід сонця. Це потрібно робити, оскільки сонячні ранкові промені мають особливу цілющу силу. Штучне світло негативно впливає на здоров'я людини, особливо маляти. Намагайтеся, молоді мами, зробити так, щоб новонароджені якомога менше перебували під дією електричного освітлення, бо воно

жання на рівні підсвідомості. Засівайте зерно високої моральності, доброти, любові до матінки-природи. Згадаймо, які художні образи в коліскових: котик, зіроньки, тополенька, пташечка і т. д.

Згадаймо і здійснено ритуал покладення новонародженого в колисочку: мама хрестила порожню колиску, застинала її, під подушечку клала обереги — свячене зілля і окра-

фото Оксани Ціащурі

єць хліба, загорнутого в шматок чистої полотниці, і знову хрестила. Зверталася до Бога з молитвою, просила свій дитині здоров'я, щастя, клала дитятко в люльку і третій раз хрестила. Таким чином, замикала енергетичне поле навколо дитини, яке захищало маля.

Прагнули швидше охрестити маля. Із полотна-крижми, що використовувалось під час хрещення дитини, згодом шили першу сорочечку — льолу. Вона була без комірка, довга і простора. Оздоблювали відповідним орнаментом, що мав захисну силу. Це був дуже простий візерунок, вишитий по долинці і біля пазухи. Підросли діти, а колиску батьки ніколи не викидали, берегли на горищі, доки жили в хаті люди.

Дітям заздалегідь готували і рушнички. Відповідно вони і називалися: для хлопчиків — грайлик, для дівчинки — росяночка, оздоблювали орнаментом, що символізував чоловіче і жіноче начало. Візерунки, вважалося, захищали дітей від будь-якого лиха.

ВОДО — ДОЧКО УЛЯНО

Особливе значення надавалося першій купелі дитини. Використовували воду з криниці і джерела. Джерельна вважалася кращою, бо протічна.

Для першого купелю брали "непочату во-

ду", тобто набрану до схід сонця. Нині це можна пояснити тим, що вода — інформатор, здатна заряджатися як позитивною, так і негативною енергією. Тому і брали "непочату воду". В купіль добавляли свячену вербову гілочку, свячене зілля. Хлопчику — чорнобривчики, гілочку або листячко дуба, щоб був гарним і міцним. Дівчинці — ромашку, материнку, любисток, листя берези, щоб росла вродливою і здоровенькою. У першу купелю додавали також бджолиний мед, примовляючи, щоб дитя гарним було. Загальновідомо, що мед багатий на вітаміни В1, В2, В6, Е, К, С, фолієву кислоту, а також на мікроелементи: алюміній, бор, залізо, йод, калій, кальцій, нікель, олово, сірку, цинк та інші. Надзвичайно багатий спектр амінокислот, так необхідних для організму людини. Одних тільки речовин, з якими пов'язується аромат меду, нараховується близько 120. Частина цілющих складників меду здатна всмоктуватися через шкіру людини. "Мед — шматочок сонечка на тарілочки", — так висловився Василь Сухомлинський

про цей Божий дарунок.

У той день, як купали дитину, натоплювали піч. Хатній живий вогонь має душу і пам'ять, є інформатором, як і вода. Він — оберег, дає тепло дитині, гріє не тільки тіло, але й душу, про що так гарно сказав відомий художник, глиноліп з діда-прадіда, чий дитинство було зігріте теплом домашнього вогнища, Петро Ганжа: "Хатній вогонь — то не просто багаття в печі, а вогонь єднання — відчуття роду, нації, Батьківщини" (Таємниці українського рукопису. — К.: Мистецтво, 1996. — С. 22).

Ось так мережана звичаєм та обрядом українська народна педагогіка, пронизана Світлом Святої Трійці, допомагала виховувати фізично і духовно здорових дітей, відданих Україні. Як ж мудрі були наші предки! А їхня мудрість так довго вважалася "забобонами", які тепер, у добу квантової фізики, мають наукове пояснення. Свою "вербову колисочку" хочу закінчити словами, які одного разу з мого серця вилилися на папір, коли, перебуваючи за межами України, тужила за рідним краєм:

*Ти лишилось, Полісся,
в душі моїй наче святиня:
Вишиванка-сорочка —
віночків дрібненькі рядки.
Я до тебе вернусь,
бо таке мого серця веління,
Бо колиска моя
із поліської зелен-верби*

Тетяна МАЗУР,

«ШТАНИ ПІФАГОРОВІ — РІВНІ НА ВСІ СТОРОНИ!»

— весело скандували ми у школі, маючи на увазі відому теорему. І не знали тоді, що славнозвісний засновник теорії чисел, ще за п'ять століть перед Різдом Христовим, створив світоглядну систему суспільної моралі, яка діяла не тільки в тодішній Греції, а й заповідалася людству для організації стосунків між чоловіком і жінкою.

Любов в архаїчному світогляді являла собою не тільки психологічний, а й метафізичний феномен. Давньогрецькими центрами поширення метафізичного підходу до любові були храми. Вчителі-піфагорійці ще за 2400 років перед Фройдом вважали, що розум, знання і досвід не здатні захистити людину від сили любовного дурману і оп'яніння. А якщо увесь видимий світ народжується в лоні Неба і має божественну природу, тоді й ця сила є незалежною від усього людського. Отже, Церея — богиня землі — давала жінкам глибоке втаємничення, а Аполлон — бог сонця і неба — керував чоловічою ініціативою.

Піфагорійці піднімали на п'єдестал лише виключно подружній союз чоловіка і жінки, тісно пов'язуючи чистоту духовну з фі-

ПОЗА ЧАСОМ

зичною, розвиваючи природне прагнення духовної гармонії, спрямували дику течію сил природи у береги свідомості, поставили на перше місце сумління і обов'язок. У тому числі: обов'язок навчитися справжньої, а не тваринної любові.

Вони вважали: щоб могла з'явитися справжня любов (любов, як божественний зв'язок), жінка і чоловік повинні спочатку пізнати і покохати Бога. Досягти цього можливо було за допомогою так званої ініціації, тобто навчання підлітків у спеціальних школах любові при храмах (зараз подібне навчання називається катехізацією). Після цього жінка сприймала свого обранця як відображення Аполлона, а чоловік був готовий відповісти на любов жінки у

спосіб, гідний Бога. У процесі ініціації адепти отримували знання не тільки з мистецтва кохання, а й засвоювали прийоми самооборони, полювання, кулінарного мистецтва, лікарські (скоріше — фельдшерські) навички. Жінок навчали всього, за що має відповідати мати і що може знадобитися в дорослому житті. Гігієна тіла і вагітності також входили до обов'язкової програми.

Піфагорійський підхід до визначеності суспільних ролей осіб протилежної статі, через усвідомлення ними божественного наслідування та обов'язку продовження життя, дозволяє уникати неприємних несподіванок і розчарувань своєю долею, як з боку жінки, так і чоловіка. Такий підхід чітко розділяє, а zarazom гармонійно поєднує їх функції.

На жаль, багато чоловіків і жінок у сучасному світі поведуться так, неначе їхні суспільно протилежні ролі, у яких опиняться по досягненню повноліття, впали на них, як грим серед ясного неба.

Чи не варто нині згадати слушну практику навчання дівчат в інститутах благородних дівчат, а хлопців — у кадетських корпусках? Не обов'язково всіх. Навіть невеликий відсоток випускників таких закладів був би дуже відчутним і помітним у суспільстві.

Стефан КОСТКА

КОНКУРС ПИРОГІВ

Прочитала у вашій газеті цікаві рецепти киянки, яка закликає нас, жінок, створити разом регіональну кулінарну книжку української кухні. Вважаю, що "Слову Просвіти" це могло б вдатися, аби читачки газети були активнішими. Чи вони у вас байдужі до національної кухні? Я пропоную вам свої "таємниці" — дуже люблять пирогови і запрошуювати "на пиріг" свою родину. За пирогом і розмови тепліші, і серця рідніші, і в хаті ангели літають... А газету вашу придбала в кіоску і відтоді її завжди шукаю, хоч це незалежно — на наше поштове відділення надходить лише один примірник. Все інше — російська преса.

З повагою Ольга ДЕЙНЕКА, м. Луганськ

"ШАМПІНЬЙОН"

Візьміть кілограм дрібних шампінйонів, підготуйте їх. Шампінйони лише цілими, ніжки — поріжте кружечками. Складіть у каструльку, додайте 100 гр. масла та зелень петрушки. Тушкуйте до м'якості. Коли гриби будуть готові, додайте до них дрібно нарізану зелену цибулю і кропу (в міру), посоліть, поперчіть, вимішайте і покладіть в цю масу 6 варених дрібно посічених яєць. Щоб пиріг вдався соковитим, додайте півсклянки сметани.

Тісто: 2 сирих яйця, 100 гр. масла, 200 гр. сметани, півло-

жечки (чайної) солі і 3 склянки муки. Замісити і розкочати на 2 круглих коржі — за величиною сковорідки. Нижній пласт тіста — більший, щоб вистачило на бортики.

Змастіть сковорідку, покладіть тісто, в отриману чашу викладіть фарш, розрівняйте. Зверху — менший корж. З'єднайте краї. Поставте пиріг на холод на 30 хвилин. Змажте яйцем і ставте в гарячу духовку. Через 10 хвилин зменшіть температуру. Ще через 25—30 хвилин ваш "Шампінйон" готовий. Це дешевий, але вартий того пиріг. Смакуйте на здоров'я!

«ТРОФЕЇ» ЕРЕДІА І ПАЛАМАРЧУКА

Лауреат премії імені Максима Рильського за кращий художній переклад творів світової літератури Дмитро Паламарчук належить, поряд із Григорієм Кочуром і Миколою Лукашем, до числа найвидатніших українських перекладачів. А народився він 5 серпня 1914 року в селі Івангороді (нині Христинівського району на Черкащині). Його батько Хома Паламарчук самотужки вивчився на агронома, зібрав хорошу бібліотеку. Але в 1937 році батька розстріляли в Уманській тюрмі як "ворога народу".

Закінчивши семирічку й пропрацювавши рік у колгоспі, Дмитро Паламарчук пішов учитися до Одеси: спочатку в художньому технікумі, а потім на літературному факультеті педінституту.

З початку війни, у 1941 році, він потрапив у німецький полон, але зумів утекти. Далі Дмитро Паламарчук боровся за Незалежну Україну в лавах ОУН-УПА, та 1944 року потрапив у полон до радянської армії. Був засуджений до примусової праці в спецтаборах Комі АРСР. Там він познайомився з Григорієм Кочуром і багатьма іншими видатними особистостями.

Вийшовши на волю, Дмитро Паламарчук за допомогою Максима Рильського оселився в

Ірпені біля Києва і зайнявся перекладацькою роботою. Його любов'ю була поезія. А в ній він найбільше захоплювався сонетом.

У перекладацькому доробку Дмитра Паламарчука — поезія Німеччини, Франції, Італії, Білорусі, Польщі. Видавництво "Дніпро" випустило в світ "Сонети" В. Шекспіра, які Паламарчук почав перекладати ще в комуністичному концтаборі.

Про свої прозові переклади Дмитро Паламарчук говорив, що заробляє ними на життя. А перекладав він українською мовою твори Стендаля, Бальзака, Флобера, Франса, Уеллса, Верна.

Майже все своє творче життя, а особливо напружено в останні роки, Дмитро Хомович працював над перекладами поезії одного з найбільших французьких поетів другої половини XIX сторіччя Жозе-Марія де Ередіа. Але завершити роботу не встиг. 15 листопада 1998 року Дмитро Паламарчук помер.

2001 року київське видавництво "Юніверс" завдяки спонсорській допомозі лікаря з Одеси Віталія Лісничого видало книгу Ередіа "Трофеї". Основу книги складають переклади Дмитра Паламарчука. У додатку зібрано всі ві-

домі переклади Ередіа українською мовою. На презентації "Трофеїв", яка нещодавно відбулась у столичному Будинку письменників, зі спогадами про Дмитра Паламарчука виступили поети Леонід Череватенко, Максим Стріха, Ярослав Черногуз, директор видавництва "Юніверс" Андрій Савчук, засновники Літературного музею Григорія Кочура в Ірпені Андрій і Марія Кочури, сини Дмитра Хомовича Володимир і Юрій Паламарчуки та інші.

Володимир Паламарчук розповів, що його батько працював здебільшого вночі. При цьому випивав неймовірну кількість кави і викурював купу цигарок. А потім дружина Валентина Максимівна передруковувала його переклади, написані дуже нерозбірливим почерком. Іноді Дмитро Хомович прохав дружину прочитати йому, що ж він там написав.

У передмові до видання Леонід Череватенко опублікував донос секретаря Ірпінського міськкому Компартії України Нелі Товстенко до Спілки письменників СРСР і Спілки письменників України 16 листопада 1979 року, де доводилось до відома спілчанського керівництва, що член Спілки Паламарчук Д. Х. відбув десять років ув'язнення за участь в оунівському підпіллі і не реабілітований. Донос, звичайно, написаний російською мовою.

Київська організація СГПУ зверталася до Ірпінського міськвиконкому з проханням присвоїти одній з вулиць ім'я Дмитра Паламарчука. Але Ірпінська міськрада вирішила з цим питанням зачекати.

●

З НАРОДНОГО ПОЛЯ

ну — "Любов до Батьківщини дужча за смерть, — пише автор. — А тому в нашій свідомості Морозенко й досі "сивим конем виграє", дивлячись на свою Україну".

"Я щасливий, — каже Микола Дмитренко, звертаючись до своїх земляків. — Щасливий, що українець, що народився і виріс у селі. Щасливий, що прокидаюся і засинаю із запитанням: "Що зробив і що сьогодні зроблю для України?" Метою укладання "Української фольклористики", як сказано в передмові, було сподівання автора, "що його скромна праця" викличе "роздуми" над долею нашої пісні і нашого слова, захотить молодих українознавців до збирання рідних пісень, "спонукатиме пильніше придивлятися до рідного". Побажаємо ж невтомному трудівникові видати нові народнопоетичні збірки та дослідження, а тих наших читачів, хто хотів би придбати "Українську фольклористику", просимо звернутися до Миколи Костьовича Дмитренка (02222, м. Київ-222, а/с 18).

Надія ПАЗЯК,
фольклористка, м. Київ

●

У ПОШУКАХ ЕЛЬДОРАДО

Степан ПРОЦЮК.

Шибениця для ніжності (повісті). — Тернопіль: Джура, 2001 — 200 с.

90-і роки були для Степана Процюка досить насиченими: він стверджувався як письменник і стверджував свій літературний досвід у читацькій свідомості. Сьогодні цей письменник має у своєму доробку шість книг: поетичні збірки "На вістрі двох правд" (1992), "Апологетика на світанку" (1995), книга поем "Завжди і ніколи" (1999), книга есеїстики "Лицарі стилосу і кав'ярень" (1996) і дві книги прози "Переступ у вакуумі" (1996), "Шибениця для ніжності" (2000). Розпочинаючи з 1993 року, коли С. Процюк дебютував повістю "Vae victis", кожна із його наступних повістей ("Імени твого ради", "Репортаж із царства нелюбові", "Шибениця для ніжності", "Там, де поплутані кольори", "Love story") мали значний читацький інтерес і уважне критичне поцінування. Не стала винятком і нова книжка прози, у якій С. Процюк зібрав опубліковані у літературній періодиці твори (переважно в "Кур'єрі Кривбасу").

Героями повістей С. Процюка є молоді літератори, вчителі, журналісти, сповнені суперечностей і сум'ять, які стоять перед моральним вибором, що вимагає ствердження не тільки християнських, але й національних цінностей. В окремих творах С. Процюк виявляє себе тонким знавцем психологічного аналізу, змальовуючи інтимні стосунки чоловіка і жінки, їхнього "вічного" суперництва і несміливих спроб порозуміння.

Треба сказати, що герої повістей С. Процюка, незважаючи на внутрішні сумніви, майже завжди доходять до розуміння необхідності жити згідно з моральними принципами, що додає їм впевненості й сили як у внутрішньому психологічному конфлікті із самими собою, так і в протистоянні із зовнішніми соціальними чинниками.

Для С. Процюка важливою є боротьба за людину, сповненої моральної та національної гідності. Найсуттєвішою у цій позиції є авторська віра і любов до людини. Процюк ніколи не виступає спостерігачем у повістях. Його авторська позиція є активною, дієвою, що, до речі, компенсує деяку статичність і споглядальність самих персонажів творів.

Герої С. Процюка перебувають у постійному пошуку, самоствердженні. Інколи їхній максималізм (почуттів, вчинків) викликає читацький спротив, але ніколи не залишає читача байдужим, ставлячи його також перед вибором життєвої позиції.

Євген БАРАН,
м. Івано-Франківськ

●

Помітною подією в літературному житті України має стати нова збірка перекладів японської поезії хайку під назвою "Антологія японської поезії: Хайку (XVII – XX ст.)". — Переклад з японської мови та коментарі Івана Бондаренка. Збірка підготовлена до друку видавництвом художньої літератури "Дніпро", вона містить переклади майже 1100 віршів, написаних у жанрі хайку відомими японськими поетами XVII – XX ст. Серед імен, репрезентованих у цьому виданні, як загальноновизнані класики японської поезії: Мацуо Басьо, Йоса Бу-

ОЗИРАЮЧИСЬ НА СОНЦЕ

сон, Кобаясі Ісса, Масаока Сікі, Нацуме Сосеки, Такахама Кьосі, Іїда Дакоцу, так і поети-реформатори, що прагнули оновити жанр хайку: Накацукі Іппекіро, Танеда Сантока, Одзакі Хосай.

Важливо підкреслити, що це буде перше в Україні видання перекладів японської поезії академічного характеру, оскільки, окрім передмови та докладних біографій усіх японських поетів, чиї вірші було включено до "Антології", перекладені в ній твори супроводжуються численними примітками й коментарями історичного, культурологічного та країнознавчого змісту. Варто зазначити й те, що для читачів, які знають або вивчають японську мову, ієрогліфічні написання та особливості читання окремих японських слів у оригіналах віршів (а японські тексти перекладених хайку також наводяться в "Антології", що безперечно підвищує її значущість та цінність для фахівців) супроводжуються фонетичною транскрипцією (фуріганом). І вже зовсім безсумнівною заслугою перекладача ми вважаємо те, що, на відміну од своїх попередників, він перекладав японські хайку, використовуючи певний віршовий розмір, характерний для української поезії (переважно — ямб), а тому його переклади сприймаються саме як поезія, легко читаються й запам'ятовуються:

МАЦУО БАСЬО
(1644 – 1694)

Засохла гілка —
Крука притулок.
Осінній вечір.

Немає й натяку
На неминучу смерть
В цикад цвіркванні.

Птах поміж хмарами!
Чому таким старим
Цієї осені себе я почуваю?

КОБАЯСІ ІССА
(1763 – 1827)

Довкола тиша!
В озері на дні
Захмарені вершини спочивають.

Не плач, цвіркунчику!
Бо навіть у зірок
Кохання без розлуки не буває.

Що б не було,
Але на схилі літ
Лише на тебе, Боже, покладаюсь!

НАЦУМЕ СОСЕКІ
(1867 – 1916)

Заразливістю позіхань допікши,
Цей довгий день
Скінчився врешті-решт!

Давай спочатку!
Тільки ти, зозуле,
Не плач, а смійся!

ТАКАХАМА КЬОСІ
(1874 – 1959)

Спадаючи,
Павловній листок
Востаннє озирається на сонце.

Змія втекла,
Залишивши в траві на мене
кинутий
Очей холодних погляд.

ТАНЕДА САНТОКА
(1882 – 1940)

На самоті стрічаю рік Новий,
Проте і випити,
І закутити є чим!

Пориви вітру з гір
Погойдують дзвіночок.
Як жити хочеться!

НАКАЦУКА ІППЕКІРО
(1887 – 1946)

З волоссям на голівці
Рано-вранці
На білий світ з'явилось немовля.

Смарагдову траву
Корова
Покидає!

Кошу траву, простуючи вперед,
А на моїх плечах —
Блакитне небо.

ТАМІТА МОППО
(1897 – 1923)

Поблискуєти сідницями
Мурахи.
Весняне сонце!

Початок літа.
Трапеза ранкова:
Морська капуста разом із піском.

Уся родина хвора,
Ще й цикади
Перед ворітьми скиглять уночі!

Висловлюємо нашу впевненість у тому, що "Антологія японської поезії: Хайку (XVII – XX ст.)" Івана Бондаренка знайде свого — зацікавленого і вдячного — читача.

Оксана КОБЕЛЯНСЬКА

ПЛАСТИКА РУЙНАЦІЇ І ПРОРОСТАННЯ...

У Національному музеї Тараса Шевченка відбулася презентація творів художника Валерія Франчука "Молюсь за тебе, Україно". Назва промовиста. Відбиває суть і наповненість виставки. Кілька слів про автора. Валерій Франчук народився у 1950 році на Хмельниччині, навчався у Миколи та Алли Мазурів, закінчив художній інститут, брав участь у 78 виставках, 34 з яких персональні. За двадцять творчих років створено понад 1200 полотен, значна кількість яких зберігається у кращих музеях України та приватних колекціях за кордоном. Закодований образний світ, метафоричність, фресковість і монументальність — витворюють неповторність стилю. Сам митець визначає свій стиль як символічний реалізм.

ну", — розповідає Валерій Франчук про рідне село Зелена на відкритті персональної виставки. Більшість картин — інтерпретація "Кобзаря": "Русалка", "Відьма", "Лілея", триптих "Катерина", "Гонта", "Сон"... Тридцять робіт майстра виставлено вперше.

Пластика полотен — руйнація і проростання. Проростання після руйнації, проростання крізь руйнацію. І знову — випрозорювання руїни, і знову — блекота рабських століть. Якесь жажне фатальне коло. "Тримати руку на пульсі часу", — в соціумі доволі успішно обертається ця вицвіла тривіальність. Витиснувши з неї "до коми" простеньку метафору, матимемо опосередковану

Тонкі маревоподібні постаті, обличчя іконописні. Напівзатоплені чорнотою кріпацьких століть. Україна уярмлена. Страшний "Сон" Шевченка. Погідних прозорих плес не знайдете в очах Катерини. Таке прозріння: "Добра не жди, не жди сподіваної волі..." "Моя батьківщина перетворилася на руї-

заціпки до розуміння творчості Франчука. Безконечне прислухання до серцебиття трагедії, вимацування пульсу. Плекання безпорадності... Чи надії?

Якесь дивне відчуття, на межі тривоги і абсурду... Не від враження "розпуки", України "розіп'ятої" і "погвалтованої", що різким потужним мастихіном кровавить зали Шевченківського музею. Тривожить інше: клонування сакрального. Трагедія, як норма — перестав подражнювати нерв, породжує байду-жисть сприйняття...

Є у Франчука і "життєстверджувальні" образи. Вибиваються із загальної тональності картин. Мажорні. Не у модно-попсовому потрактуванні цього слова. "Соняхи". Може, не такі аж принизливо жовтогогарячі, як у славного

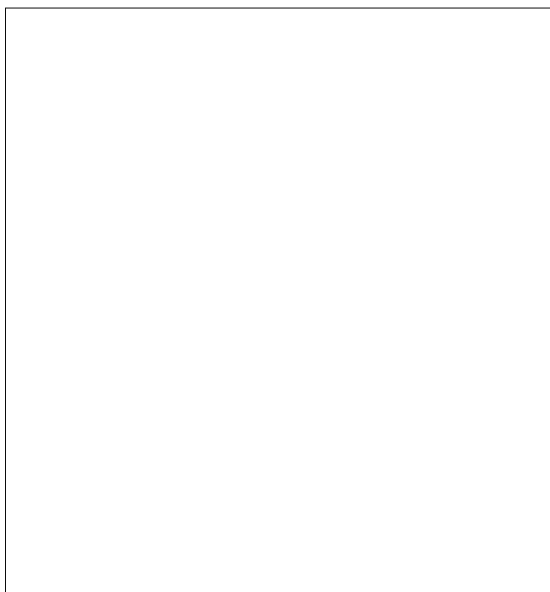

Ван Гога. Однакє виникає несподіване бажання "зануритись" лицем у квітковий пилок, нюхати, чмихати, пчихати, реготати. Виривати з пісного горла весняний крик... "Ізвініте, ко- нешно, нічим не гірші од Ван-Гогів", — копилить губи "вернісажна" дама з "по-о-тряса- ючими" брязкальцями у вухах...

"Прагну піднести в людині почуття власної гідності". А хто ж не хоче, аби тремкі "пальці етики" завібрували у дрімучій душі "електо- рату". Наївна мрія про ірраціональне?

Уляна ГЛІБЧУК

ЕСУ — ЕНЦИКЛОПЕДІЯ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Академік Іван Дзюба

12 лютого у Національному комплексі "Експоцентр Україна" (Український дім) відбулася презентація першого тому Енциклопедії Сучасної України (ЕСУ), підготовленої Національною академією наук України та Науковим товариством ім. Т. Г. Шевченка.

У презентації взяли участь керівники держави та уряду, лідери політичних партій та блоків, народні депутати. Посли акредитованих в Україні іноземних держав, Президент НАН України Б. Патон, Співголови Головної редакційної колегії ЕСУ, академік НАН України І. Дзюба, член-кореспондент НАН України О. Романів, іноземний член НАН України, проф. Сорбонни А. Жуковський, голова Фондації Приятелів ЕСУ (США) В. Баранецький.

ЕСУ — перша загальноукраїнська енциклопедія, що подає багатогранний образ України ХХ століття. 25-томне видання містить понад 65 тисяч статей та близько 40 тисяч ілюстрацій. Перший том (літера А) містить 2732 статті, 1628 ілюстрацій, 50 таблиць і схем, 12 карт. Друк розпоча-

то 2001-го року.

ЕСУ подає інформацію про науковців, митців, акторів, спортсменів, літераторів, політичних, громадських, державних діячів.

Критерієм відбору є реальний внесок особи в розвиток науки, культури, господарства, громадських інституцій України. Значну частину матеріалів присвячено науковим напрямам і поняттям. Кожна стаття обов'язково містить інформацію, пов'язану з Україною. Матеріали охоплюють усі регіони України, подаючи статті про всі області, райони, міста та селища міського типу: їх історію, природні умови, економічний стан. Розвиток промисловості та сільського господарства, дані про наукові та навчальні установи, заклади культури, релігійні громади, знаних уродженців цих місць.

ЕСУ подає інформацію не тільки про видатних громадян України, а й про відомих українців, які живуть за кордоном. В Енциклопедії є інформація про місця проживання українців поза Україною. Водночас ЕСУ містить відомості про національні меншини України, насамперед про їх відомих представників, історію інституцій, видання.

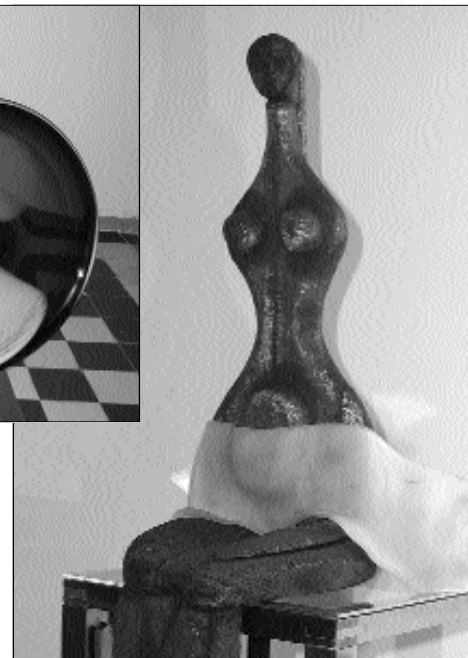
Проект здійснюється за фінансової підтримки фонду "Відродження", Фондації Приятелів Енциклопедії Сучасної України (США) та благодійних внесків окремих осіб і установ в Україні та діаспорі.

Інф. "С.П."

У Національному художньому музеї України відбулась презентаційна виставка гутного скла Андрія Бокотєя. Професор, ректор Львівської академії мистецтв. Організував і провів п'ять Міжнародних симпозиумів гутного скла у Львові. Учасник численних міжнародних виставок і конференцій.

У великих тарелях-пластах кольорове скло заворює глядача складними живопис-

ПОЄДНАННЯ НЕПОЄДНУВАНОВОГО

ними композиціями асоціативно-абстрактного плану. Поєднання непоєднуваного. Інтравертність та експресія. Ліричне начало переплітається з трагічними інтонаціями. Буяння весни, катаклізми природи, екологічні катастрофи... Майстер детонує уяву глядача, розбухує асоціації.

З іменем Бокотєя пов'язані найважливіші принципові метаморфози в цій ділянці українського мистецтва. Багатолітні сміливі експерименти майстра сприяли зростанню міжнародного авторитету художника.

У. М.

ЧОТИРИ КОРОТКИХ УДАРИ...

Першу книгу я прочитав ще у дитячому садочку. Йшлося там про зелену симпатичну жабку, яка згодом перетворилася на казкову царівну. Таке собі відчуття подвійного дива. Передусім, від самого читання, і вже потім від отого перетворення. Уроки біології мене ні в чому не переконали, бо й досі вірю, що у зеленій жабі може ховатися царівна, а в царівні — жаба. Але то вже досвід іншого віку. Поле дитячої фантазії та безпосередності там аж надто звужене. Дорослий розум концентрує увагу на твердих, відчутних на дотик предметах. Шлунок та суспільні установи "на добро" є надійним щитом між тобою та задзеркаллям Керола. З кожним роком "країна чудес" поволі та невідворотно зникає за великим китайським муром канцелярської доброчесності та мудрістю щоденної потреби хліба насущного, під яким Христос розумів щось відмінніше од потреб травлення. Однакє, добрий кухоль пива заведе часом на дрімотно-мрійли-

ве поле, де відбуваються дивні речі. За мить ти одягаєш на себе лахміття Гекльбері Фіна і, зручно вмовившись на плоту та посмоктуючи заборо- ронену вдовою Дуглас люлечку, пливеш широкими водами Міссісіпі, сперечаєшся з негром Джімом, терпиш вибрики шахраїв короля та герцога, ледь виборсуєшся з родової вендети і, повернувшись на пліт, вкотре переживаєш відчуття неймовірної свободи. Бо поки що ти дитина і твоє майбутнє тебе анітрохи не хвилює. Тобі вистачає самого відчуття. Це потім ти станеш політиком, бізнесменом, волоцюгою та в'язнем тисячі надуманих людством правил. А поки що Мі-ссі-сі-пі... Чотири короткі удари, від яких темніє в очах, від яких раптом стає зрозумілою фраза Христа "будьте, як діти..."

Андрій ОХРИМОВИЧ